

ЯЛДВ

11
НОЯБРЬ
1955

А. Лопухов.

Петрограда.

Журнал хуплашкин пёрремёш страницинче: В. И. Ленин Хёрлэ площадре
сăмах калать.

П. Васильев художник картининчен.

Пётём тёнчери пролетарисем, пёрлешёр!

ЯЛАВ

№ 11 (119)

НОВАБЬ

1955

Чаваш писателёсен союзё уйахра пёрре
наларакан илемлё литературна обществалла-
политикалла журнал

ПИРЁН УЯВ

Кашни сын, сурална кунне палла туня май, хай утса тухна
сула тепёр хут аса илме тарашать. Вёл, сак хушара тума ёлкёрнё
усёмсемпе саванса, малашнехи кун-сул валли сёне ёсsem палартать,
пурнасри чармавсене сёнтерме хатёрленет. Сак палла кун вёл
пурнасра тата ёсre тёрёс сулла утма пулашна сывах сынсемпе ту-
сёсене, таванёсемпе асла юлташёсене чёренен тав тавать.

Тёнчери малтанхи социализмла сёне государство сурална кун—
Октябрьи Асла социализмла революци 38 сул тултарна чапла
кун—пётём совет халахё, пиллёмёш пилёксуллахён юлашки су-
лёнчи ёсёсене аса илсе, хайён усёмёсене палартрё. Сак сулалак
хушшинчи сёнтерусем кашни совет сыннине малашнехи ёсsem
тума хавхалантаращё. Сак чапла уявра совет сынни Совет Союзён-
чи Коммунистсен партине ашшан тав тавать.

Асла Октябрь уявё—пирён халахён чапла уявё! Сак куна рабо-
чисем производство заданине ирттерсе тултарнипе кётсе илчёс, кол-
хоз ёсёнеёсем ялхусалах сулне лайах вёсленипе палла турёс.

Уяв умён хуласемпе ялсем, рабочисен посёлкёсем, клубсем,
шкулсем, фабрикасемпе заводсем капёр тум таханчёс. Кашни сын
хайён кил-суртне, хай ёслекем вырана илемлетме тарашрё.

Уяв умёнхи касенче сёршывра пур сёрте те чапла пухусем
пулса иртрёс.

...Паян уяв. Пирён Таван сёршыв столицы—социализмла сёр-
шыван мухтавё—Мускав хули ытарайми хитре те камалла. Хёрлё
площадь сар парачёпе ёссыннисен демонстрацине кётсе илме ха-
тёрленнё.

Батя Кремль стенисем сёмёнчи трибунаёсене сёршыври чапа
тухна сынсемпе ют сёршывсенчен килиё ханасем йышанасщё.

Мускав. Асла Октябрь 38 сул тултарнине уявлани. Мускав гарнизонён
сар парачё Хёрлё площадьре.

А. Батанов фотоукерчёкё (ТАСС фотохроники).

СЫВА ПУЛТАР

«Искусство» издательства А. Антипенко художникан Октябрь уявё
тёлне каларна плакачё.

(ТАСС фотохроники).

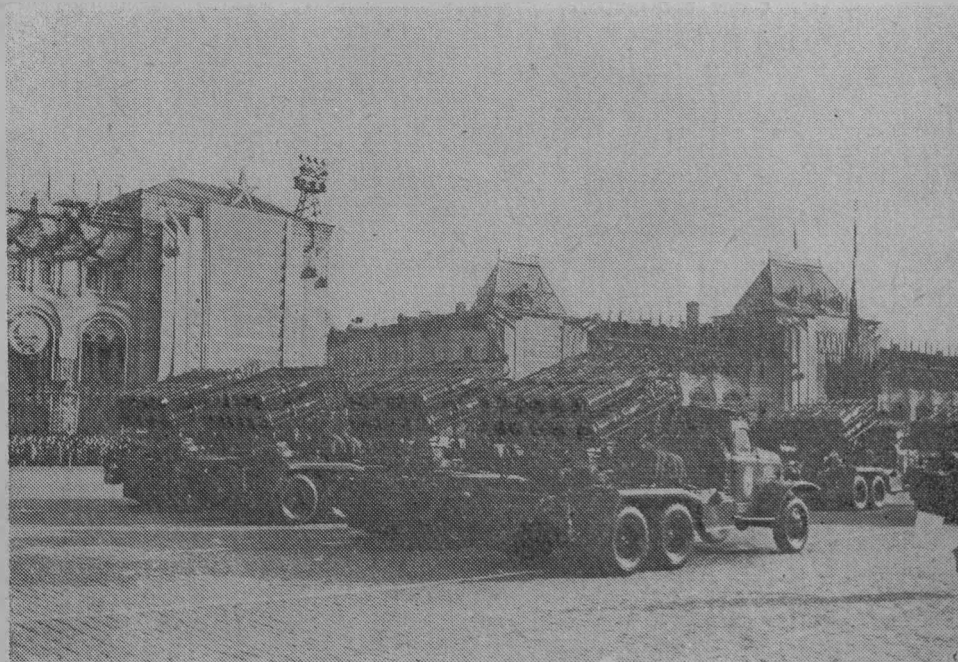
Хёрлё площадь! ГУМ суртне хёрлё хамачпа илемлетнё, партин
Центральнай Комитечё уяв ячёпе чёнсе каланя самахсем йалтёр-
татса тарасщё. Унтах, ялавсен варринче, В. И. Ленинпа
И. В. Сталин портречёсем. Совет Союзён гербёпе союзла респуб-
ликаёсен гербёсем совет халахён таванла пёрлехёпе иксёлми тус-
лахне палартасщё, совет халахё малалла, коммунизм патне хайолла
пынине катартасщё...

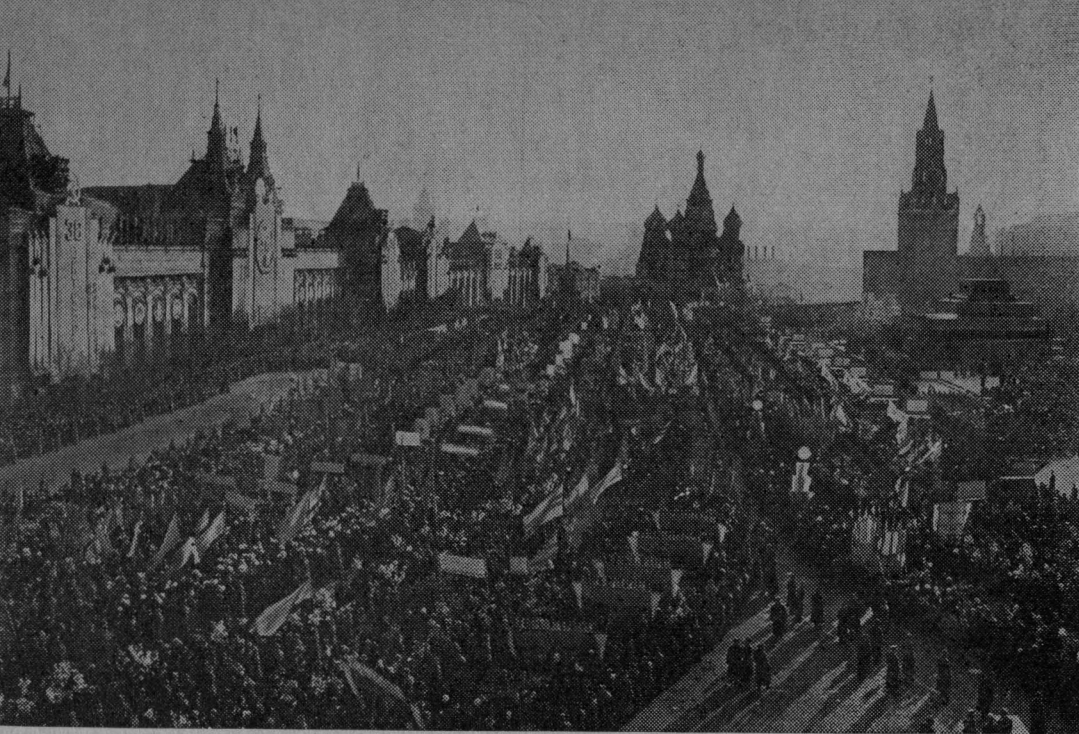
Кремль секечён ылтён йёпписем вунна тёлне сывахарна вахатра
Ленинпа Сталин мавзолейён трибуни сине партипе правительство
членёсем хайарасщё. Хёрлё площадьре, ун сывахёнчи урамсенче
парад участникёсен речёсем тарасщё.

Сак вахатра кашни совет сынни, Мускавра-и вёл е радиоприем-

Гварди миномечёсем Хёрлё площадьре.

В. Егоров фотоукерчёкё (ТАСС фотохроники).

ник умёиче, шухашпа Хёрлэ площаде ситсе ўкет те унён вёсё-хёррисёр пуян кун-сулне аса илет.

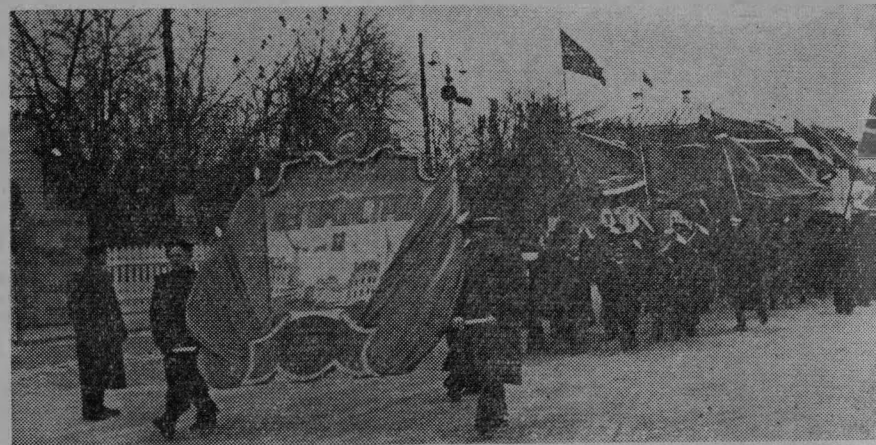
Пирён халэх вятёр сакёр сул ёлөкрех пулнэ ёссене, Совет государствни малтанхи кунёсене лайэх аставать. 1917 сулхи ноябрь касё. Хёспашаллэ рабочисен отрячё, коммунистсем ертсе пынипе, революци ташманёсен юлашки вайне аркатса, Кремль халхисене усса ярать.

1941 сулхи кёркунне те халхки пекех асра тэрать. Ун чухне пётём тёнче Мускав патёичи сапэсусене сэнана. Сехетрен сехете Гитлер Хёрлэ площадьре хайён сёнтёру пароппанне сапма хатёрленнё. Анчах Мускав пурпёрах хайён парадне Хёрлэ площадьре ирттернё. Сака ёнтё фашизма хирёс хаватлэ вай сёкленнине, социализм государствине нимле ташман та сёнес суккине пёлтернё.

1945 сулхи майн тэххэрмёшөичи Хёрлэ площаде кам манма пултарё-ха? Сёнтёру кунё! Ун чухне пётём Мускав Хёрлэ площаде тухнэ, пётём сёршыв Мускавпа пёрле чаплэ сёнтёрёве уявланэ.

Паян — аслэ уяв кунё — Хёрлэ площадь урлэ ёссыннисен вёсё-хёррисёр колоннисем мавзолей умёичен иртессё. Вёсем пиншер ялав сёклесе пырассё. Мускаври ёссыннисен демонстрацийё партипе халэх сирёп пёрлөхлэ пулнине, совет сыннисем хайсен социализмла Тавам сёршывён вай-хаватне тёреклетме, пётём тёнчери мир ёсле сыхласа хаварма, апа яланах сирёплетме хатёр пулнине пётём тёнче умёиче яр-уссан катартса пачё.

Октябрь уявне Шупашкарти ёссыннисем те саванёслэн уявларёс. Демонстраци вэхатёиче хула урамёсем сёршер ялавсемпе, транспарантсемпе тулчёс. Шупашкарти ёссыннисен демонстрацине яланхи пекех шул ачисем пусларёс. Вёсем Совет государствине туса хурассишён кёрешуре чапа тухнэ «Аврора» крейсер макетне сёклесе пырассё.

Вёренекенсем хыссан площаде республикара чапа тухнэ коллектив — Шупашкарти электроаппаратура заводёиче ёслекен рабочисемпе служащисем пырса кёрессё. Пиллөкмёш пилёксуллаха завод кэсалхи июль уйэхёичех тултарнэ (султи, сылтэмри ўкерчөк), Хёрлэ площадь урлэ колонна хыссан колонна иртет. Ёссыннисем кэсалхи ситёнусене катартакан диаграммасемпе плакатсем тытса пырассё. «Легпромстрой» коллективё паянхи уява сёне ситёнусемпе кётсе илчё. Строительсем кэсалхи плана ирттерсе тултарнэшап чаплэ уяв умён Чаваш АССР Министрёсен Совечёпе Облпрофсоветан кууса сурекек Хёрлэ ялавне илме тивёслэ пулчёс. Халь вёсем ситес султа сёне ўсёмсем тума хатёрленессё (варринчи ўкерчөк).

Кашни колоннана хайне май илемлетнё. Вёсем хайсен ўсёмсёне паянхи демонстрацире лайэх катартса парассё. Акэ ялхусалэх институтёичи студентсемпе преподавательсем пырассё (аялти ўкерчөк). Шупашкарти ялхусалэх институтё вёрентсе хатёрленё кадрсем социализмла ялхусалэхё умне партипе правительство тэратнэ задачасене пурнэслас ёсе активлэн хутшанассё.

Шупашкарти ёссыннисем, Совет Союзёичи ытти туслэ халэхсемпе пёрле, аслэ Октябрь уявне чаплэ уявларёс. Хулари клубсемпе театрсенче уяв ячёпе ирттернё вечерсенче пиншер ёссынни саванчё. Хёрлэ площадьрен, хулан капёр урамёсенчен ирченех самраксем таталмарёс. Пур сёрте те «мир» самах илтёне тачё.

Республикари ёссыннисем, Аслэ уяв ячёпе демонстрацие туса, ситес сулхи ёсёмшён кёрешёве сёкленнине сёне вайпа палартрёс. Колхоз хресченёсем сак кун ситес сул татах та вайлэ тырпул туса илме самах пачёс. Улатёр районёичи «Красный луч» колхоз членёсем кэсал кашни гектаран 15 центнер тэштырэ туса илчёс, колхоз тупашё 1955 султа 2 миллиона сити ўсрё. Колхозниксем кашни ёскунё пусне висё килограмм тырэ та 5-шер тенкё уксан илессё. Сакапек ыра пурнэспа пурнать ёсчен колхоз сынни, саваншан ёнтё вал Аслэ уяв кунёиче чёрен саванать.

А. Припалов фотоўкерчөкёсем.

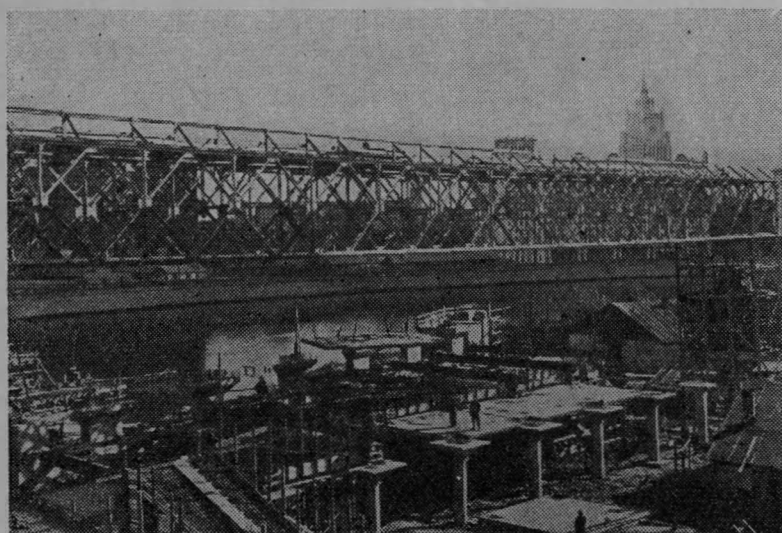
Мускаври Можайски шоссе синче пуранмали сёне сурт туса пётерессё. Унта 1—2—3—4 пүлёмлө хваттерсем пин ытла пулассё. Ку суртра икё заллă кинотеатр, ача сачё, аялти хутра магазинсемпе парикмахерски, кафе ёслемелле.

Сулахайри ўкерчёрке: Можайски шоссе синчи пуранмали сёне сурт. Сылтамри ўкерчёрке: Чапаев урамё.

Н. Грановский, И. Конильновпа Б. Трепетов фотоўкерчёкёсем (ТАСС фотохроники).

ПАЯНИИ МУСКАВ

Сывах вэхатрах Мускавра Ново-Арбат кёперне туса пётерессё. Сўлти ўкерчёрке: тимёрпе бетонран гараж тавассё. Аялти ўкерчёрке: сёне кёпер Смоленски набережнăй енчен пăхсан.

А. Сергеевпа Н. Рахманов фотоўкерчёкё (ТАСС фотохроники).

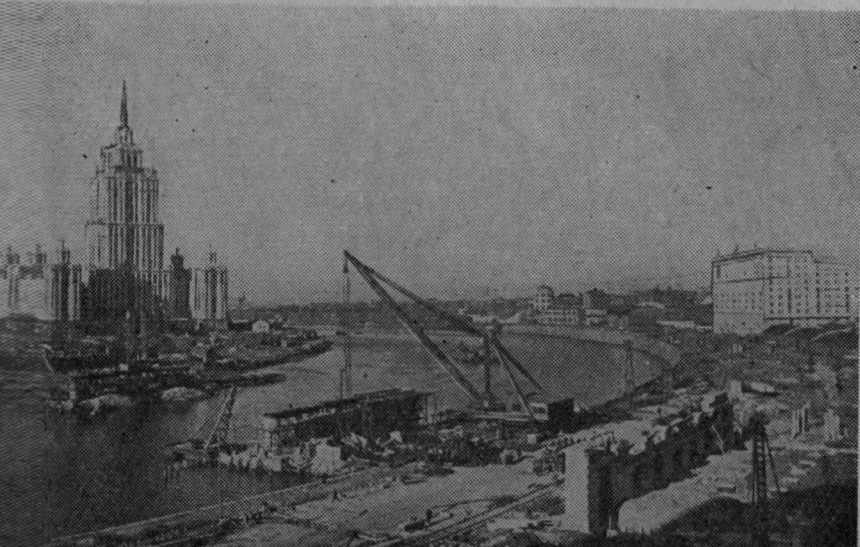

1-мёш Хорошевски урамри пуранмалли сёне сурт. Ана каркаспа панельсенчен тунă.

Н. Грановский фотоўкерчёкё (ТАСС фотохроники).

Смоленски площадьри сўлё сурт Киев вокзалё енчен пăхсан.

В. Кунов фотоўкерчёкё (ТАСС фотохроники).

КАШЛАТЬ ВУНИКЁ ХУРАҢ

Баллада

Стихван ШАВЛЫ

С арлака урамра, инҗетри пёр ялта,
Пур савалпә кетес, пур илемлө карта,
Сак карта варринче вуник хураң кашлать,
Вуник хураң айенче вуник йёкет ыртать.
Аякран курәнатъ кереш пек чул юпа,
Ун җине касса җырна шултра паллапа:
«Эсир вилтёр хаяр вәрҗәра, тавансем,
Анчах пурпёр җентертёр, кавар чёресем!
Эсир йәтнә ялав усәнман, усәнмасть!
Паттәр йәх тәшмана парәнман, парәнмасть!
Вәл утатъ малаллах—коммунизм патне,
Вәл манмасть җапәҗса вилнисен ыр ятне!»

...Хальхи пек аставатәп: вунсаккәрмеш җул.
Хальхи пек аставатәп: хаяр җапәҗу.
Ир те каҗ пухусем ирттеретчө комбед,
Халәха йыхәратчө: «Республик ченет!
Җәкәр кирлө фронта, Мускава, Питёре!
Асатар! Пире унсәр тәшман пётрет».
Ял Совет умне җакнәччө пысак плакат:
«Қам тырра пытарать—тәшмана пулашаты!»

Пурчө пирән ялта вуник тус, вуник яш,
Пёр-пёрне пәрахми вуник җывәх юлташ.
Уява та пёрле пухәнатчөс вёсем,
Улахран та пёрле таврәнатчөс вёсем,
Утсемпе те пёрле юрттаратчөс ыртма,
Тыррине те пёрле тытәнатчөс ырма...
Җенө кун, җенө ёмөр—пёр пысак чөре—
Чәмәртатчө вуник чөрене пёр җөре.
Вёсен нурчө асли—Шурампұҗ Кавёрли,
Пуринчен харсәрри, пуринчен те асли.
Ик куҗра йәл җиҗетчө Җән Кун, Самана,
Ялөпех юрататчөс, паллатчөс аңа.
Хыр пекех яштакаччө чипер Кавёрле,
Хулөсем сарлакаччө, хәләҗ темелле.
Салтакла вөрентетчө вәл вунпёр тусне,
Мөнлерех утмалла, тытмалла пәшалне;
Ваттине, җамрәкне пётём сасәпала
Йыхәратчө: Юлташ, революци, мала!

Пёринче чөнсе илчө комбед вёсене.
Витерсе председатель калать җамахане:
«Эсир халь—продотряд, эсир халь—коммунар,
Пулаҗ сисёмлө, җирөп, хәватлә, хастар!
Ял-йыша кәтартар җамрәк җар хәватне,
Пире Ленин ченет җенө пурнәҗ патне.
Пулашар, җамрәксем, пулашар комбеда,
Тыра-пула җук мар, пур вәл пирән ялта!»
Сас хушаты Кавёрле:

«Тусәмсем паянтан
Комсомолецсем пурте!.. Ямастпәр ята!»
Хытә хөсрө тырра кәҗҗепитлө кулак.
Уншә җар—ним те мар, ыҗә вилтёр салтак,
Ыҗә лартәр Мускав, вилтёр Питёр, Хусан...
Кулак лөкөрт кулатъ, тыра хәйән пулсан.
Уншә мөн Питёрпур—пролетари хули,
Революци пырне ун павасшән алли.

Җывәрмас кулаксем: пахчине, анкартне
Тырпула пытараҗҗө таҗта җөр төппе.
Җывәрмасть вуник тус, җывәрмасть продотряд,
Камән пур, камән җук—вәл пит лайәх чухлатъ.
Кавёрле систерет туссене пуҗтарса:
«Тытәнатпәр өҗе виҗө ушкән пулса.
Эс, Мөтри, уттаратән Якрав анкартне,
Эс, Якку, хураллан Мөкөте пахчине,

Хам эп сыхләп чөе Пухтана: мөн тавать,
Аҗтарах тыррине пытарма хәтланать».

Төттөм каҗ. Хура пөлөт хупларө яла.
Таватшарән туссем асанаҗ хурала.
Хәй җути те ак сүнчө ырма комбедра.
Шәп... Иытәсем җөҗ вөрөҗҗө таҗта аякра.

Җөрөпе шәтәк чаврө, тәм печө Пухтан:
Пытарашән тырра вәл җасрах комбедран.
Пытарашән аңа вәл иңсе, аякка,
Ёмөрне җын шултас, пөлөс җук амака.
Хәратмаҗҗө аңа төттөмри хөрессем,
Хуралта ларакан ёмөрхи йәмрасем.
Җөр перет, җөр чавать ял куштанө Пухтан,
Җөҗҗемест вәл сиксе тухакан шәмәран,
Ывәтатъ те вәйпа—төппенет пуҗ чашки...
Мөн вәл уншәң?—тәпра җөҗ, тәпра юлашки!
Тәмө лайәх пек уншән карта саплама,
Пит те мәнтар пек, җуллә пек кирпөч җапма!
Шутламасть җав кәпшанкә, җав йөрөнчөк хурт:
Җакәнтах, җакәнтах пулмалла-җөе ун җурт!

Ир еңне ак күлтерчө Пухтан виҗ утне,
Вәтәршар пәт хуртарчө кашни лав җине;
Җын ан систөр тесе тухрө пёр хутләхран,
Шәпәрт-шәпәрт хәпарчө хыҗри сәртләхран;
— Парәп тырә!—тесе хәмсарать те яла,
Чәмтарма тытәнатъ ылтән пек сар тулла...
— Чим!—

сасартәк каҗ чатәрне җурчө пёр сас,—
Халәха париччен җавана чәмтарас?!
Җавәрттар каялла, ан тив, пөлтөр пур ял,
Җамкаран җөҗ парать куншән Ревтрибунал!
— Ах, ачам, Кавёрле,—сөхөрленчө Пухтан,—
Тарҗәра та сана эп начар усраман,
Виҗө җул хам ача пек эп пәхрәм сана.
— Виҗө җул тертлентертөҗ җав... Хуп җаварна!
Ак наган! Самантрах хәвала утсене,
Туллауна пушататән Совет кәлетне!

— Хәвала!—тет Мөтри, илтөнет леш касран,
Тыррине пытарма Якрава вәл паман;
Миххине шәтәкне йәтса пынә чухне
Такәнтариң туссем җав арлан урине.

— Хәвәртрах!—тет Якку Мөкөте хуҗана,
Кәшкәрәтъ:—Җакмалла та халь питлөх умна
Ял тавра виҗө хут янратса тухмалла.
Пирөңне эс вәрлан! Питүнтен сурмалла!

Таврәнаҗҗө туссем хуралтан җөкленсе,
Таврәнаҗҗө вёсем тәшмана җөңтерсе.
Председатель пилленө хастар продотряд
Ултә лав тулапа комбеда рапортлатъ.

Пухәнатъ тырапул ял Совет кәлетне,
Пухәнатъ тырапул вуләссен аллине,
Вәл кашни көтөсрен станҗана асанать,
Пәравус хәвәртлатъ Мускава, Хусана...
Пәравус кәшкәрәтъ: көт мана, Питёрпур!
Тыра пур, тыра пур, тыра пур, тыра пур!..
...Вәхәтсем хөрнөҗөмөн пыраҗҗө хөрсө,
Җөршыва тәшмансем сөкөнеҗҗө хөссе.
Вут-вәрҗа асанать пөтөм ял вәйпитти,
Ял хуралө юлатъ пөтөм ватә-вөтти.
Кавёрле те каясшәнччө вунпёр туспа,
Хускаласшәнччө вәл та ялпа, вуләспа,

Җапәҗсашәнччө вәл та хөҗпе, пәшалпа
Җөпөр урлә кармашнә хурах Колчакпа.
Военком килөшмерө:—Кәшт җамрәк, тәхтас,
Ытах кирлө пулсассәң—йыхравлө приказ.
Председатель каларө:—Сывпулар, туссем!
Вәрах көттерместпөр, килөпөр җөңсе!
Персе җитрөҗ яла шурусем те җасах,
Кулаксен те куҗ-пуҗө җөкленчө вәштах.
Шак та шак виҗө кашкәр шаккарө шәлне,
Тавәрасшән хытарчө хаяр җиллине,
Җөрөн-кунөн шыраө вуник юлташа,
Кәпәклатрө, тарлатрө вуникө лаша.
Туссене тытса килчө яла вәрмантан,
Тәшмансен умне тәчө вуникө тәван.
Каласа та, җырса та памашкән асап:
Асилөтөп те эп шәла шатәрт җыртап,
Асилөтөп те эп—куҗсул шәпәр тумлатъ,
Асилөтөп те—чун хөсөңсе макәрәтъ...

Урама илсе тухрөҗ вуник җамрәка,
Тупәлха хулли пек кашниех яштака,
Җулөсем те пөре,—җитнө җөҗ вунултта,
Чөрисем те вөри, куҗөсем те йәлттам.
Ахлатаҗ амәшсем, йәләнаҗ, тилмөрес:
— Мөншөң, мөншөң ачамәрсене вөлөрес?!
Җәлса илчө Пухтан кив җатан шалҗине,
Мөкөте сулса ячө юман чукмарне,
Көрт аҗи пек хускалчө сар шәллә Якрав,
Юнлә тамәк пуҗланчө, тапранчө вара...
Мускава пөлтересчө—иңсе-җөе, иңсе,
Самара систерес—шуррисен аллине,
Хүтөлөсчө, җәләсчө!..

Җөлен пек тискер
Хуралпа сыхласа тәчө шур офицер.
Пөтөм ял макәрса пөтрө җав манми кун,
Хәмәрлатрө җөре җамрәк юн, хөрлө юн.
Қапала юнпа хытнә вуник вилене
Куштансем пәрахтарчөс Пухтан шәтәкне.

Вилчөҗ харсәррән, паттәррән җамрәк туссем,
Тәшманран каҗару кәленмерөҗ вёсем.

...Җитрө вәхәт!

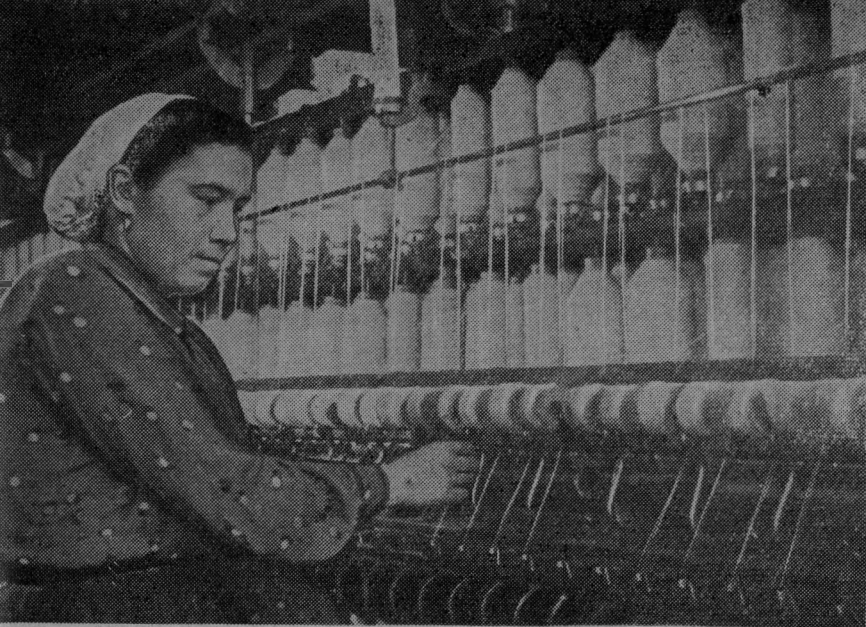
Кун таврәнчө пирән еңне:
Көтсе илчөҗ ялсем Хөрлө Җарән йышине,
Хапәл пулчө аңа пирән тарәхнә ял:
— Җитрө пирән хәват! Җитрө пирән хурал!
— Мөн калать халь Пухтан,—

кәшкәрәҗ чухәнсем,—
Каялла суләнаҗ пуль юман чукмарсем!
Аман пек авкаланчө, хутланчө Пухтан.
— Тавәру!—көрөслөтрө, шартлатрө тәхлан.
— Тавәру!—таврана янраттарчө виҗ залп.
Виҗө йытә хаплатрө җөре тарәнса.
Пөтөм ял хөпөртөт, пөтөм ял савәнатъ:
— Халәх сүчө пыратъ! Халәх сүчө пыратъ!
Революци ниҳсан каҗармасть тәшмана,
Тәвәл пек вәл шәлатъ, лучәркатъ вәл аңа!

...Тәвәлсем көрлеме, шәхәрма чарәнсан,
Хытса кайнә хирсен мәяне кәкласан,
Уләхсем, вәрмансем симөс тум пөркенсен,
Тәшмансен шәмми витөр пиҗен җөкленсен,
Җөн әру тирпейлет паттәрсен тәприне,—
Куҗарать ялти аслә урам варрине,
Вуник хураң лартатъ пуҗ тайса шавлама,
Вуник тус канлөхне хүтлөсе упрама;
Кәларатъ, тикөслөт җул тусен шур чулне,
Асәнмашкән җыратъ чөрери җамахане:

«Эсир вилтёр хаяр вәрҗәра, тавансем,
Эсир йәтнә ялав усәнман, усәнмасть!
Анчах пурпёр җентертёр, кавар чөресем!
Паттәр йәх тәшмана парәнман, парәнмасть!
Вәл утатъ малаллах—коммунизм патне,
Вәл манмасть җапәҗса вилнисен ыр ятне!»

Шухәша хускатса вуник хураң кашлатъ,
Вуник паттәр җинчен манми юрә хыватъ.

МАРФА АППА АЧИСЕМ

Марфа аппа ыран уяв тенё чухне сэрёпех канасла сыварай-марё: пёрмай тёлелти кавас чёресне пыра-пыра пәхрә, сине-синех килкартинне тухса кечё; тухасран ирхи шевле хәпарма пусласан, пёр сёклем вутә йәтса кечё те камака хутма хатёрленчё вәл.

Енер сәнтәләк тухса кеме те майё сукчё, кун қасалана сулән-сан сөс шевё пылчак кәштах кәчәр пулчё те, ыранччен чылаях шәнтса лартассан туйанчё.

Анчах амәшә кәләхах иккәленчё иккен. Кәнтәрла тёләнчә Шупашкарта ёслекен Хветис ситрә. Вәталәх хөрә килкартинне ура ярса пуссанах, кәсәннисем аңа хирәс чупса тухрәс. Хветисрен пёр сәмәнтләхә та хәппә пәлмен пәчәк Зина әппәшәнчен түрех хула куччәсә йытма пусларё. Амәшән вара ирәксәрех пәчәк хөрне хәтәрса илмелле пулчё.

— Кәштах канма парәр-ха әспр аңа,— терё вәл, тёлелтен тухса. Анчах саванәслә ачасем амәшән сәмахне илтмеш пулчәс. Хветис

та йәмәкәсемпе хаваслансах каласрә. Марфа аппа Хветис сине әшшән пәхса илчё те, пүртри телейлә шав-шава чарас суккине аңланса, аллине сөс сулчё.

— Суранах килтән-и?— йитрә вәл, Хветисән кәрхи сивё силпе хөреллө питәнчен тинкерсе.

— Анаткаса сититчен машинәпа, кайран суран,— терё хөрә саванәслән.

«Әх, Тоня килеймест ёнтё, вәл таврәннә пулсан, уяв тата ырахах пулатчё те...»— шухашларё Марфа аппа.

Кайран, пёрин хыссан тепри, ханасем пуханма пусларёс. Чи малтан күршә ялта пурәнакан Лидок килсе ситрә, вәл та ачсене хәйәнчен хаварман. Хөрәпә кәрүшә уяв тума ханана килни Марфа аппана сав тери савантарчё.

Қасалапа Марфа аппан пётём сөмйи пёр сөтел тавра пуханса ларчё. Мускавра ёслекен Тоня кәна паян вёсемпе пёрле хәна пулаймарё. Анчах аңа сәллах пурте кётрәс, халь-халь Мускав хөрә Тоня килсе кёрәсән туйанчё. Шухәшәсемпе амәшә Мускава та ситсе үкрә, сулла отпускра чухне Тоня каласа панисене йәлтах тепёр хут аса илчё. Кус умне Кремль, Мускав урамәсем тухса тәчәс. Халь унән хәйне висё медаль панә Совет правительствине тепёр хут тав тавас килчё, вара уяв ячәпә юри сәкнә «Материнская слава I степени», «Материнская слава II степени» тата «За трудовую доблесть» медальсене ләхса илчё.

Телейлө сөмбә чаплә уяв ячәпә Таван сөршыва, Коммунистсен партинне, Совет правительствине мухтат. Марфа аппа сәкна чөрипе туйса илет, хәй телейне Совет власё вәхәтәнчә кәна тупма пултаринне вәл нихсан та манас сук. Ханасем сөтел хушшинчә кашни хәйне май кулленхи ёсsem синчен каласнә хушәра вәл хәйән ачәләх кунәсене аса илет,

Пин те тәхәрсәр сирём пёрремеш сул. Хәрушә та асаплә высләх сулө. Тәххәрти Марфа саван чухне пирвайхи хут Ленин камне пәлнө, пёрремеш хут Ленин сәкарне тутанса пәхнә.

Ун чухне ялта высә ачасем валли уснә столовай ёсleme пусланччө. Ачасем унта ситерекен кулачәна Ленин сәкарё тетчөс. Кам пәлет, тен, сав сулхине Ленин сәкарё пулман пулсан, Марфа аппа та сәк телее, сөтел тулли апат-симёсә кураймастчө пулө, кус тулли ача-пәча та пәхса үстерейместчө-төр?

Тулли куркара сәра сәра чашкарса хәпарать. Марфа аппа таван ачисене пәхат те пысәк саванәсәпа тав курки сөклет. Амәшәпә пёрле Хветис та телейлө пурнәшшән саванат. Амәшә пекех хавасла та ёсчен хөр вәл, халё таванәсене пир-авәр комби-

натәнчи хәй ёсsem синчен хавасланса каласа парать. Марфа аппа, унән пурнәс сулне лайәх пәлет пулсан та, юратнә хөрән калавне сывламасәр тенё пек итлет, сав хушәрах унән кун-сулне хәйән ачәләхәпә танлаштарса пәхат.

Шупашкарта сөнө строительство пуслани синчен республикәри хәсәтсенчә пёрре кәна мар сырнәччө. Хветис хәсәтри замәткәсемпе очерксене амәшнә кашиничех вуласа паратчө те шухәшәпә унта ситсе үкетчө, пир-авәр комбинатне тунә сөрте ёсleme ёмәтленетчө.

Пёррехинчә Хветис килне сав тери сунатланса таврәнчө. Вәл пүрте чупса кәнә-кәменех амәшнә савәрсә тытрё те, чөкөс чөппи пек чөвәлтетсе, каласма пусларё.

— Анне, әпә те Шупашкара ёсleme каятәп, пир-авәр комбинатчә тума рабочисем пухассө. Аннесөм, мана яратән-и?

Марфа аппа малтанах ним калама та пәлмерё. Акә ёнтё унән кәкәр сөтне сисе үснө ачисем пёрин хыссан тепри әшә йәваран вёсө-вёсө тухма пусларёс. Лидок күршөри Анаткаса ялне качча тухрө. Тоня пәлтөртөнпех Мускавра пурәнәт. Халь Хветисе черет ситрө ёнтө. Кайрантарах, Колькапа Васур та ситәнсе ситөс, салтака кайөс...

Малтанхи вәхәтра Феоктиса Петровашән сөнө стройкәри ёсsem сәмәл пулмарёс. Көр кунәсемпе хәллехи вәрам қасәсене вәл сахал мар түссе ирттерчө. Хәнәхман ёс, стройкәри палламан сынсем, вырәсла та питех таса каласайманни сәмрәк хөрә чылаях вәтантарчө. Анчах сәкна вәл пёрлө ёслекен хөрсене ним чухлө те паләртмарё. Кайрантарах аңа Николай Семенович Козлов сине тәрсәх сөнө ёсө вөрентме тытәнчө. Нумай та вәхәт иртмерё, Хветис лайәх каменщица пулса тәчө.

Сапла уйәхсем пёрин хыссан тепри чупса иртрөс. Пир-авәр комбинатчән сип арлакан фабрики те ёсleme пусларё. Пёрлө ёслекен нумай хөрсем аслә та сүтә цехсене кусрөс. Анчах Феоктиса

Петрова сәллах строительствәран кайма хәйимарё. Хөр-тантәшөсем аңа сәмәл ёсө туртәнәт тесе каласран шикленчө.

— Ровничица пулма киләсән, эфир сире вөрентме пултаратпәр,— терөс кадрсен пәйәнчә, Петрова строительствәра та тәрәшә ёсленине шута илсе.

Кәсал суркунне аңа кётмен сөртен арлакан фабрикәна ку-сарчөс.

Пирвайхи хут ровничнәй цеха кәнә те, унти таләкәпех чарәнман машинәсен көрлөвө те, малтанхи юлташсемпе мастерсем те унән асөнчә яланләхах юлчөс. Пәспак хөрә Юлия Федорова аңа сөнө ёсө вөрентме кәмәлләрө. Пёр хваттерти Лидия Зайцевәпа Зоя Васильева ткачихәсем те сәмрәк ровничицаәна ёсre нумай пуләшрөс. Кәнтәрлахи сменәран таврәнсан, вөсем пёрлө ларса кәнекесем вуларөс.

Нумай та вәхәт иртмерё, Феоктиса квалификаци комиссийәнчә пирвайхи экзаменсем пачө, разряд илсе, хәй тәллөнөх

ровничнәй машинәсемпе ёсleme пусларё.

Сәк кунхине вәл пирвайхи хут сөрлехи сменәна ёсө тухрө. Унччен ученицәсем кәнтәрлахи сменәра кәна ёслөнөччө те, хәнәхман вәхәт хөрәчана чылаях шиклентөрчө.

Смена пусланиччен мастер помощникә машинәсене пәхса тухрө, пурте йөркеллине пәлтөрчө. Ун сәмахәсене ёненсе, Феоктиса машинәсене түрех хута ячө. Анчах нумай та вәхәт иртмерё, йөкесем пёрин хыссан тепри пушах саврәнма тытәнчөс. Татәлакан сулчә сипсене ровничица сыпса та ситереймерө. Сәвна пулах-и, тен, хөрәча кәмәлө те пәсәлчө, хәйне хәй шанми пулчө. «Малтан машинәсене тыткалама вөрәнмелле пулнә, халь акә намәс курса лар ёнтө»,— шухашларё вәл.

Пәлнө пекех, сәмрәк ровничица патне цех начальниккө пырса тухрө. Анчах ку Феоктисәна пачах та савантармарё. Халь ёнтө начальниккрен хивре сәмахсем илтмелли кәна юлат. Шәла сырт та чәтса тәр, хирөс калама е айәпа сирме хәтланнинчен ним те тухмасть. Айәллах мар ёнтө вәл, сәпах та темисө уйәх машинәпа аппаланса та пёрремеш қасра хәй тәллөн ёсleme пултараймарё. Сип татәлнин сәлтавне ровничица хәй тәллөн тупаймарё.

— Чиперех ёслетпәр-и, Феоктиса? Паян эсө пирвайхи хут машинәпа пәччен ёслөтөн вөт-ха,— тем тавсәрнә пекрех каларө цех начальниккө Мамаева.

Ах, ун пек чух мөншән сын чөринне ыраттарма пәхәсөс-ши?

— Ёслени-мөнө, пёрмай сип татәлат, мөншәнне хам та пәлместөп,— йөрсө ярас патнөх ситрө Феоктиса.

Сылтәмри үкерчөкре: Мускавра ёслекен Тоньәран килнө сырава Коля амәшнә хавхаланса вуласа парать. Сулахайри үкерчөкре: Феоктиса Петрова ровничнәй машинәпа сип арлат.

10-меш класс руководителё Нина Васильевна Марфа аппа ывәлөпө Василий Петровпа киләнчә тёл пулчө.

— Ан пашархан, хөрөмсөм, халех калтәкне тупатпәр,— машина чарса, сүлти аппарата усре начальник.— Акә, куртан-и, санан кунта...

Анна Мамаева ровниңа ланта туртукан аппарат мөңле өсленине, аңа мөңле йөркелесе майлаштармаллине, сак калтәксене епле пөлме пуллине каласа пачә

— Ну, халә ху түрлетсе пәх-ха... Вәт, сәпла сөс кирлө. Эсә хәюлләрах пул, ан шиклен. Хамәр та өлөк сирән пекех сәмрәк пулнә, малтан өсрә нумай шар курнә.

Сакан хысәән Феоктиса цех начальникәнчен пачах та ютшәнми пулчә, хай мөн пөлмәнни яланах Мамаевәран е цех мастерәнчен ыйтса пөлме тәрәшрә. Пөрлө өслекен хөр-тантәшөсем те аңа нумай пуләшрәс. Вәл смена умән хәйне шанса панә висә машинәна мастер помощникә хысәән тепәр хут төрөслеме пусларә, өс вәхәтәнче чәрмәвсем сахаллансах пачәс.

— Иртнине пөлөтпәр-ха, эсә уяв умән мөңле өсленине каласа пар,— сәмах хушрә пәсәртанпах пәр сәмах шарламасәр хөрән юмахне итлесе ларакан амәшә.— Сан вара халә те сипсем татәла-сәсә-и?

— Мөңле калас?— йәл кулчә Хвөтис.— өсрә унсәр та пулмасть. Сәпах та нормәна тултарса пыратәл.

— Норма тултарни өсө вөрөсө ситнине пөлтермест-ха вәл,— каллех килөшмерә амәшә.— өсрә сирәп пулмалла. Санан аләри өсө көрлесе тәтәр.

— Иртнә уйәхри нормәна сөр вәтәр процент тултартам,— терә юлашкынчен Хвөтис.— Пәрахәс сип пулманпа пөрөх, сортләхә те тәхәрвун саккәра яхән.

Кирек мөңле уявра та чун каниччен каласма сывәх сынсем кирлө. Марфа аппа патне колхозри хисеплө сынсенчен пәри пырса көрсен, көрхи сәнтәләк та уяртнә пек пулчә. Колхоз председателә Анаткасра та, Йәләмкәссинче те чи сывәх хәна. Аләк урлә кәсәнах, аңа көрекене туртса лартрәс. Түрөх сынсен өсә-хөлө сынчен сәмах-юмах хускалчә. Колхоз куллен-кунах төрекленсе пыни, кәсәл өсқунө пуснө висә килограма яхән төштырә вәлөсөсси сынчен каласма пусларәс. Председатель колхозниксене кәсәл өсқунө тәрәх укса вәлөсө парас пирки те асәнчә. Кайран уйрәм колхозниксем мөн чухлө тупаш илөсси пирки сәмах хускалчә, вара каласу каллех Марфа аппа ачисем сине кусрә.

— Пирән ачисем ял-йышран юлманчә те-ха,— кәштах тарланә сәмкинө шура саппун аркипе шәлкаларә Марфа аппа,— малашне те сынсем умәнче намәс курмастпәр пулчә, тетөп. Вәсүк сүлла сөр өсқунне яхән турө. Вөрөсө тухсан агроном пуласшән, тәрәштәр өнтө.

Йәләмкәсси паян шавлә та капәр. өсқен колхозниксем чаплә уяв ячөпө пөр-пөрне тав курки сөнөсә. Аслә урампа сәмрәксем юрласа иртрәс. Көрхи сулхән сәлпө вөлкөшөкен хөрлө ялавсем вөсен телөйне сыхланән туйәнса каять. Марфа аппа хай хөрне ялти телөйлө сәмрәксен ушкәнәнче курса чунтан савәнәт.

И. ВЕДЯШКИН.

Марфа Константиновнә килте пурәнакан ачисем: (сылтамран сула хаялла) Зоя, Зина, Тамара, Василий, Николай.

Б. Тимкинпа А. Припалов фотоүкерчөкөсем.

ЛЕНИНГРАДРИ МЕТРО

Октябрь уявө умән Ленинградри метрополитен станцийөсем сүнчө сәп-сүтә «М» сәспәллисөм ырнаштарса тухнә. Хула сүннисөм метро поезчөсем сүреме пусләсса тахсәнтанпах көтнө. Сак кунхинө кашни станци умнөх өссыннисөм нумай пухәннә.

Ленинградри Отчөстөвнәй вәрсә пусланичөнөх метрополитен тума тытәннә. Анчах фашистсем ун чухнө совет сүннисөм мирлө өснө чәрчөс. Вәрсә хысәән Ленинград сүннисөм метрополитен тавас төлөшпө маләлә өслөрөс. Кәсәл Октябрөти Аслә социализмла революци 38 сүл тултарнә кун төлнө метро тавакансөм хәйсөн малтанхи өснө вөслөрөс.

Ленинградри метрона тунә сөртө строительсөнө нумай йывәрләхсөм төл пулнә. Хула ырнашнә ыранта өлөк шурләх пулнә, савәнпа метро тума тытәнничөн сахал мар сәнав өсөсөм туса ирттернө. Сөрө 350 төлтө шәтарса, пилөк пин хутчөн тәпрана илсө төрөслөнө. 300 сөртө шыв мөнлинө сәнаса пәхнә. Сөр айөнчи шывсөмпө шөвөк тәпра строительсөнө кашни утәмрах чәрмантарса пынә. Сәпах та совет халәхө, малта пыракан техникәпа өслөсө, пур йывәрләхсөнө те сөнтөрчө.

Ленинградри метрополитен өслөмө пусларө!

Ноябрөн 15-мөшө Ленинград сүннисөмшөн хаваслә уяв пекех пулчө. Хулари сүртсөнчө сүтәсөм сүнтермө те өлкөреймөнччө сак ир— өссыннисөм савәнәслә хыпар илтрөс: Ленинградри метрополитенә Владимир Ильич Ленин ятнө панә, строительсөн коллективнө Ленин ордөнөпө наградәланә.

...Метрон «Площадь Восстания» ятлә станцийөнчө сак кун халәх уйрәмах йышлә пулчө. Кунта, сөр айөнчө пулсан та, кәнтәрлахи пекех сүтә. өссыннисөн митингнө партин Ленинград обкомөн секретарө Ф. Р. Козлов усрө, строительсөнө хөрүллө саламларө.

Ноябрөн 15-мөшөнчө кәсхинө 8 сөхөтрө Ленинградри метрора поездсөм йөркөллө сүреме пусларөс. Пассажирсөм сәв тери илөмлө станцисөнө курса савәнчөс.

Акә, сәмахран, пассажирсөм хула хөрринчи Автово посөлкө патөнчө поезд сине ларәсчө. Метрополитен сәкәнтан пусланатә өнтө. Темисө хутлә сөнө сүртсөм хушинчө «Автово» метро станцинө аякрапах уйрәса илмө пулатә. Кунтан каякан поездсөм пассажирсөнө «Кировский завод»—«Нарвская»—«Балтийская»—«Технологический институт»—«Пушкинская»—«Владимирская»—станцисөм урлә «Площадь Восстания» станцинө илсө ситерөсчө.

«Автово» станцинө көрсөнөх, кассәсөм тәрринө ылтән сәспәллисөмпө: «Ленинграда хүтөленө, герой-хулана сәпәсүсөнчө сыхласа хәварнә паттәрсөнө мухтәв!» тесө сүрнә сәмахсөнө куратән. Ку станци Отчөстөвнәй вәрсә вәхәтөнчө оборона линийө пулнә ыранта ырнашнә. Савәнпа та кунти сәпәсүсөнө архитектурә та лайәх кәтартса панә.

Пассажирсөм поезд сине лармә сөс өлкөрөсчө, тепәр икө-висө минутран поезд «Кировский завод» станцинө ситсө чәрәнәт. Вәл калама сүк пысәк завода төлмө-төлөх ырнашнә. Метрона көмө рабочисөн Сталин проспекчө урлә сөс кәсмәллә.

«Площадь Восстания» станци Ленинградри метрополитенри чи хитрө те пысәк станцисөнчөн пәри. Кунта 1917 сүлхи октябрь күнөсөнчи эпизодсөнө стена сүнчө кәтартса панә.

Ленинградри 10,8 километр тәршшө метро—пирөн Таван сөршыври сөр айөнчи иккөмөш сүл—өслөмө пусларө. Анчах метрополитен строительсөм иккөмөш участокри өссөм сүнчөн өмөтлөнөсчө. Ленинградри метрон иккөмөш сүлө Мускав вокзаләнчөн Финляндски вокзал патнө пымәллә.

Укерчөкрө: «Площадь Восстания» станци сүрчө.

А. Михайлов фотоүкерчөкө (ТАСС фотохроники)

Т ёплё төрөслесе пәхнә хысқан Воронцовапа Удалов цехра пуринчен те аста-рах ёслени паләрчә. Пёринче, ёс пётсен, Янашев вёсене хай патне кёрсе тухма хушрә. Вёсем иккёшә те пёр харәсах килсе ситрәс.

Воронцова — сәпайлә хёр-арәм. Ытлашии вакламасть. Цехра вәл яланах Янашевән вилнә арәмәпе—Розапа пёрле ёсленә. Иккёшә пите килештерсе, пёр сәвартан тенә пекех, пурәннә. Хваттерёсем те юнашарах пулнә та, пёр-пёрин патәнчен тухма та пёлмен. Савәтсапа е ытти япала кирлә пулатъ-и, тафта кайса сүремен, Роза ун патне, Ольга Петровна вара Роза патне каснә. Мус-кавран килсе ситсен, хваттере майлаши-чен, Янашев, ёлөкхи туссем тесе, тў-рех ун патне чарәнчә, Воронцова килән-че икә эрне пурәнчә. Хай хваттерне ку-сан, Ольга Петровна унан пўрт ашчик-не майлаштарса, суса, тасатса пачә. Ан-чах пёрне-пёри нумайранпа пёлнә пул-сан та, Янашев уменче вәл хайне сўс-сене, именсе тыткалатъ. Халә те аләк пат-нех чарәнса тәчә. Темисе хутчен сёнсен тин пукан сине пырса ларчә.

— Паян миҗе поршень турән-ха? — ыйтрә цех начальниқә унран.

Янашев сассине илтсен, Воронцова пүсне сөклерә, сәмки сине тухнә сарә сўс пайәркине, кача пурнипе сәтәркала-са, тутәр айне кёртрә, унтан бригадир сине пәхса илчә.

— Хөрөх ултә,— чөнмесёр ларакан Воронцова вырәнне хуравларә Удалов.

— Одинцова миҗе турә?

— Унан та хөрөх ултә сөс,—Ворон-цова Одинцовапа танлашнәшән савәннә пек илтәнчә бригадир сасси.

— Пахаләхә мөнле вёсен?

— Пёрне те бракламан.

Ку хыпар Янашева савантарсах ячә.

— Хөрөх ултә поршень туни аван япала. Сәвах — сахал. Малашне пирән цехән поршень икә хут ытларах туса кә-лармалла пулатъ. Савән пек план панә министерствәран.

— Чәнах-и?—Удалов ура сине сиксе тәчә те пёр сассәр кулса илчә.—Ак хайхи, партсөзд йышәннә директива ситрә те апла. Саркалансах ёслеме пулатъ.

— Чәнах пулмасәр... Плана тултарас тесен, малашне кашни токарән сменәра аллә икә поршеньтен кая мар тумалла. Сирән вара, малта пыракансен,—ку сә-махсене Янашев Воронцова сине пәхса каларә,—малтанласа ситмәл—санәрвун-нә тавас пулатъ. Сөре ситерсен тата аванрах.

— Йывәр пулатъ,— кётмен сөртен илтәнчә Ольга Петровна сасси.

— Сәмәл мар, анчах план вәл—за-кон. Ана пурнәса кёртмеллех. Ку та-ранччен цехра Одинцовәран мала туха-канни пулман. Савәнпа рабочисем: «Одинцова та аллә виҗә поршеньрен ытла тәвайман, экир астан тавар» тесе, иккёленме пултара сөсә. Сәк иккёленте-рекен шухәша пётерес тесен, санән, Ольга Петровна, Одинцовәран иртсе

Пурнәс кевви

Повесть*

Павел ЩИПЦОВ

каймалла. Эсә унтан ним мар иртме пултаратән,— хавхалантарма тәрәшрә цех начальниқә.

— Пултарайәп-ши? — иккёленчә Во-ронцова.

— Пултаратән, Ольга Петровна, пул-таратән, хәюләх кәна кирлә.

— Ан шиклен. Василий Семенович санән меслетнә төрөсленә. Савәнпа ша-нать те вәл,—хөрсе кайсах каласма пу-сларә Удалов.

— Апла эппин, төрөсленә тетәр?

— Төрөсленә, төрөсленә, Ольга Пет-ровна, хам лайәх пелетәп,— тепёр хут шантарма тәрәшрә бригадир.

— Шанатарах пулсан, ман сәмахәма та итлесе пәхәр-ха эппин,— хәюланчә Ольга Петровна.— Тен, пёлме сук, мая та килә.

Воронцова ёс вырәнне урәхлатас пирки каласа кәтартрә. Янашев әна сәв шухәша станок уменче кәтартса пама сөнчә.

Вёсем цеха кайрәс.

— Япалана аялалла хума, сөклесе илни пек мар, сәмәлтарах. Поршень ху-малли вырәна кәшт лутарах тумалла. Куна акә,—болванка хуракан сөтел сине төллесе кәтартрә вәл,— сүлөрех туса, алә айнерех лартмалла. Сөклесе илме те сәмәл, хәвәрт та пулатъ. Акә, хәвәрах курәр-ха...

Ольга Петровна болванкәна станок сине илсе лартрә.

— Апла ан тыт!—Воронцова хәлхи патнех пырса каларә бригадир.

— Мёне вәл?—әнланмарә Воронцова.

— Болванкәна станок сине лартнә чухне ун пек тытмалла мар, тетәп.

— Урәхла мөнле тытас-ха ман әна?

— Акә сәпла, пәхса тәр,—Удалов хай мөнле лартнине кәтартса пачә.

Воронцова болванкәна станок сине икә аллипе икә енчен хире-хирәс тытса лартать. Удалов икә аллипе те пёр ен-чен тытса лартма вёрентрә.

— Капла чәнах та ансат пек. Болван-кәна сөтел сінчен илнә чух та, станок сине лартнә чух та хуҗкаланса шәмша-ка авмалла мар. Канлә. Сылтәм аләпа болванкәна тытса тәнә вәхәтрах сулаха-йәпе станока хута яратән. Хәвәртрах пулатъ,—часах тавсәрса илчә Ольга Петровна.

— Ну, Ольга Петровна, ыран сәк меслетпе ёслесе пәх-ха. Есә әнсан, си-тес вәхәтрах ыттисене те сәпла ёслеме вёрентәпәр,— терә юлашкинчен цех на-чальниқә.

• • •

Янашев ирхине ирех капиталнәй строительство пайне кайрә. ОКС на-чальниқә—сүс пек шурә сүслә, кёреҗе сухаллә старик — Янашев сәмахне пёр

чөнмесёр итлесе ларчә. Ана пурте нумай курнә, пысәк опытлә инженер тесе шутлаҗ-сә. Опыт пур пулсан та, хә-йән сине ответләх илме хәра-кан сын вәл. Тен, пурнәс сә-вән пек пулма вёрентнә әна, пёлме сук. Сынна хирәҗ-лесе каламан пирки унан шалти шухәшне чухласа илме кансёр. Есә тытәниччен малтан вәл хайне хүтәлемел-

ли майсем сінчен шухәшласа пәхатъ. Вара тин ёс сінчен каласма пуслать.

— Директор приказ кәларман та...

— Вәраха ямасәр, паянах тытәнас-чә,—хистеме пусларә цех начальниқә.

— Паян валли наряд ёнерех парса хунә. Тытәнасси сінчен ырансәр аса та илме сук.

— Ырантан кая юлас марччә вара.

— Есә тытәниччен, директор мән каласа хәварнине хут сине сырса пар-ха. Хәвах пелетән, унсәрән алә сөклемест.

Василий Семенович хыпалансах ди-ректор хай кайнә чух цемент пирки ка-ласа хәварнә сәмахсене хут сине сырса, алә пусса пачә. ОКС начальниқә, хут татәкне вәрахчен сәвәркаласа пәхса ларнә хысқан, сүлти кётессинчә әна хә-сан илнине паллә турә. Вара сөтелти хөрлә папка әшне тирпейлесе чиксе хучә.

Ыран станоксене потока куҗарма ты-тәнасси сінчен пёлсен, Удалов пөчөк ача пекех савәнса кайрә. Сәкна вәл си-йәнчех хайән бригадинчи сынсене пёл-терчә. Унан бригадинчи хыпар пөтәм цеха сарәлчә.

Кивви — тахсантанпа курса хәнәхнә япала, начар пулсан та, лайәх пек туйә-нать. Сөнни — иккёлентерет. Анчах та вәл хай патнелле магнит пекех туртатъ, кашнинех илөртет. Мөншән тесен пурин те сөнә япалана курса, ун сінчен пөлес килет. Савәнпа ёнтә пөтәм цехәпех по-ток тавасси сінчен каласма пусларәс.

Смена пётсен, Василий Семенович, хөрлә кётесе кёрсе, сөнә хаҗат илме шутларә. Аләка уҗса ячә те унта ләк тулли халәх ларнине курчә. Сөтел умен-че Удалов тәрәтъ.

— Парти сөзсәҗә социализмран ком-мунизма куҗмалли тапхәрта тумалли ёс-сен программине сирәплетрә. Вәл план — телейлә пурнәс тумалли план. Ана пурнәса кёртесси пиртен—сәк пү-лөмре ларакансенчен те нумай килет... Сөнә султан пулса пирән цехән пор-шень халхынчен икә хут ытларах ту-малла пулатъ. Партипе правительство заданине пурнәслама пирән пёртен-пёр төрөс сул пур. Вәл сул—сөнә меслет-семпе уҗа курса, ёс тухәсләхне үстерес-си. Мөншән тесен, плана үстернә пул-сан та, пире сөнә станоксем памаҗсә-ха,— вёслерә Удалов хай сәмахне.

Каласнә хушәра вәл хура сүҗне вё-сөмсёр каялла тура-тура тәчә, галстукне тыта-тыта пәхрә.

Удалов хай вырәнне ларсанах, Во-ронцова сәмах илчә.

— Бригадир әшә хыпар пёлтерчә пире,—хумханса каларә Ольга Петров-на.—Парти директива йышәннә чухне пире асра тытнә, пирән сине шаннә. Парти яланах пирәнне пёрле пулнә,

эпир те яланах унпа пёрле пулатпяр. Пирён бригадара съезд решенийёсене ырласа йышанман сын сук. Анчах партия лайах самах мар, лайах ёслени-ирлө. Кунта поршень тавассине икё хут ўстермелле, терёс. Эпё малашне кашни сменара утмалшар поршень туса каларма самах паратпяр. Хампа амартса ёслеме пирён палла стахановкына — Одицова юлташа ченетеп.

Хёрлө кетесри сынсем алә сүпса ячёс. Воронцова, пукансен хушшинчен хёсёнкелесе иртсе, хайён выранные кайса ларчө.

Одицова пёр хёрелсе, пёр шураalsa кайрө. Хайёнчен кайра пыракан сын амартыа ченни сав тёрлө тархтарчө пулмалла апа. Вёл хаварт сиксе тачө те, самах илмесёрех, каласма пусларө.

— Воронцова обязательстви вёл — чарсар самах сөс. Эпё темице сул хушшинче те пёр сменара ун чухлө поршень туса каларайман... Анчах вёл ченнине йышанатпяр,—шёл витёр каларө вёл.

Пухури рабочисем сөнө меслетсене таташа вёренсе пыма, ёс тухаслахе ўстерме, станоксене потока кусарса лартнә сёрте пулашма самах пачёс. Сакә ёнтө поток тавас ёсе рабочисем ырласа йышаннине пёлтерчө.

Пуху пётсен, Удалов цехначальникө патне пычө те:

— Кёсёр сирён пата ханана пыма юраты-и? — тесе ыйтрө.

— Брә сунсах кётетөп,—ответлерө Янашев.

Кас пулса ситсен, Удалов хайён начальникө патне пёр хёрача ертсе пычө.

— Лиза Сатурова,—паллаштарчө ал.

Лиза ятне асансанах, Василий Семенович хайён бригадирө пёркун паркра каласнә хёрепе килнине тавсарса илчө. «Аха, кун пек кайак иккен ку... Сутсанталак пушә вырәна юратмасть тенё пек, кирек кам чунө те юратмасар пуранаймасть ёнтө. Самрак сынна юрату темрен те паха»,—шухашларө вёл. Янашев вара иккёшне те салтанса төпелелле иртме сөнчө.

Каласнә май Лиза литейнай цехра формовщица пулса ёслени палла пулчө. Анчах вёл пёртте рабочи пек туйанмасть. Чёлхи-саварө те, тумтирө те апа нумай вёреннө сын пек катартасчө. Инженертан ниепле те уйарса илме сук. Катралатнә сарә сүсне вёл каялла туранә. Пице ситнө улма пек тулли питсә-марти синче яланах хавасла кула выласа тарать. Анчах унан кулли те, каласавө те,—пурте выранла, виселлө. Апа шуха теме те, вёскөн теме те май сук. Чан та, Лиза пёр кашак шывпа сатса ямалли хёр мар ёнтө — анчах камалла. Хашпёр хёрсем, илемлө пулсан та, сивө пуласчө. Вёсен хайсенчен темёнке аяккалла төртсе яракан япала пулат. Ун пек хёрсене ниепле те юратма май сук. Тепёр йышшисен вара, ытла хитрех пулмасан та, сан-питенче чуна илёртекен темёнке ашә пулат. Ун пеккисене арсынсем пёрре курсах юратасчө.

Каштах каласкаласа ларнә хысчән, Коля тепёр пүлеме тухрө те хул хушшине портфель хёстерсе кёчө.

— Эпир партак кучченөс илсе килнөччө,—портфельте мён пуррине систерчө

Лиза.—Каларма юраты-и? Юрамасан—касарар.

Малтанах касару ыйтакан сынна мён калас тетён-ха ёнтө? Ханана килнө сынна хаваласа каларма йала сук-ске. Василий Семенович шарламаннине курсан, Лиза, портфеле усса, сётел сине пёр бутылка шампански, колбаса, ытти ёсме-сине каларса хучө.

Каштах ёскелесе каласса ларнә май, самах завод, цех сине кусрө. Завод вёл рабочисен пурнәсөпе амашө пекех сыханнә. Саванпа ун синчен нихасан та каласса пётерме май сук.

— Эсир мана сул парас тесе бригадир турар пулмалла,—кётмен сёртен каласу пусларө Удалов.—Уншан, конечно, тавтапус сире. Анчах мана ураххи пашархантарать.

— Мён тата? — асарханарах ыйтрө Янашев.—Калар, эпё итлетөп.

Хваттерне эрех илсе килнөрен, Василий Семенович бригадир мёнле те пулин аван мар шухашпа килнө пулө, тесе шутласа илчө.

—Рационализаципе изобретени бюровёнци чунсар, хавасчә сынсем сул памасчө мана. Сав ыраттарать чёрене.

— Мёнле сөнүсем панә вара эсө? — каласу хаш еннелле суланнине анланса илчө Янашев.

— Токарнай станокпа туллин уса курас пирки нумай каласатпяр эпир. Анчах хамар саплах пёр сулла утатпяр.

— Мёнле сул синчен калатан эсө? — Удалов самахне анлаймарө цех начальникө.

— Ку таранччен ёс тухаслахе станок хаварт саварнипе ўстерме тарашнә. Ку пуриншөн те палла.

— Эсө мёнле сул шыратан?

— Эпё станок та хавартрах саварасшан, резеца та хыпаланарах сүретесшөн.

— Ку санан, чанах та, сөнө шухаш вара, анчах, хаварт сүретсен, резец тусеймө. Саван синчен шухашласа пахна-и эсө?

— Эпир халь ёскелен резец тусеймест.

— Апла мёнле-ха эппин?

— Эпё сөнө резец тупнә. Акә вёл! — Коля кёсийнчен резец каларса катартрө.—Анчах хавасчәсен бюровёнке сул памасчө апа. Саванпа хампа хам тулашса сүретөп.

— Питө касак япала,—Янашев бригадир аллинчи резеца илсе саваркаласа пахма пусларө.

Сөнө резец икө пайран тарать. Малти резец детале касса савракалатать, ун хысёнчи вара, детале тепёр хут касса, апа яп-япа туса хурать.

— Тытансан хамарах тума пултарайма тпәр-и ку япалана? — ыйтрө Янашев, резеца каялла парса.

— Саван синчен каласма килтөм те эпё паян.

— Ыранах инструментальнай цеха заказ паратпяр.

— Туса парөс-ши?

— Мёншөн тумөс? Заказ парсан, тума кирлө.

— Кәна тума углеродсар хурса кирлө. Ахаль хурса сунать, углеродсар хурса, төвене йөп сархи витёр илнө пекех, питө хёсөкпе тухать.

— Цех начальникөпе каласса пахә-пяр.

— Каласса пахәр-ха сав. Станоксене кусарса лартнә вәхатрах резецсене те хаварт сүретмелле тавасчө. Тунә-тунә —пурте сөнөлле пултәр.

Токарнай станок синчи ёсе хавартлатасси синчен Василий Семенович унчченех нумай шухашланә. Анчах, Удалов калашле, пурне те палла кивө сукмакпах утнә. Резеца хаварт шумалла тавасси синчен аса та илмен. Удалов сөнө сулне те тупнә, резецне те асласа каларнә. Чанах та, сул паян-мён апа. Ун лек пулсан, кирек кам та пуса чул сине сапас патнех ситет.

• • •

Василий Семенович Янашев ертсе пыракан цех потока кузма хатёрленсе ситрө ёнтө. Цех начальникө сакан синчен партком секретарьне пёлтерчө. Звонарев, Василий Семеновичпа пёрле, цех тарх сүрерө, токарсьемпе, бригадирсьемпе, мастерсьемпе каласрө, вёсен шухаш-камалне пёлчө.

Кас кулөм, ёскунө пётеспе, Звонаревпа Янашев главнай инженер патне кайрөс. Албаскин патенче партком секретарөн заместителө Беззубов та пур.

Пёр-пёрне сывлах сунса алә панә хысчән, пурте вырнасса ларчөс те түрех ёс синчен каласма пусларөс.

— Цех потока кузма хатёрленсе ситрө, Албаскин юлташ. Эсир ирөк парасса сөс кётөтпөр,—пёлтерчө Янашев.

Захар Ивановичан хысла пуканө сине кёрсе ларнә Албаскин түрех ответ паямарө. Ун выранные түрө чапакла пысак чөлёмне табак тултарма пусларө. Пурте главнай инженер төтөм макарлантарма пусласса кётрөс.

— Кун пек ответлә ёсе эпё Захар Ивановичсар татса пама пултарайматпяр,—терө юлашкинчен Албаскин.

— Мёнле пултараймастар? —төлөннипе сиксе тачө Янашев.

— Саплах. Шансах каймастпяр эпё сире.

Ку самахсем Василий Семеновичшан вут сине крассын сапнә пекех пулчөс.

— Мёншөн шанмастар эсир мана?

— Рабочисемпө ёслеме пёлместөр. Тата паянхи техникана та йөркеллө чухлаймастар. Заводра ёслесси вёл главкра катартусем парса ларасси мар вёт. Кунта самахпа мар, ёспе тумалла.—Албаскин ура сине тачө, сылтәм пуспурнипе чөлёмөнчи табакне пусса антарчө, вярәм кунчалла пушмакөсене чөриклеттерсе, пүлөм тарх утса савранчө.—Эсир ёслеме тытанни нумай та пулмасть-ха, тем те пёрне вара нумай тума ёлкёртөр.—Урай варринче чаранса тачө главнай инженер.

— Мёскер тунә вара эпё?

— Малтанах, эсир Беззубов юлташа күрентертөр. Вёл, сапах та, партком секретарөн заместителө. Унсар пусне, бригадана висө сул ертсе пынә, хай бригадинче заводри чи палла токаре, Одицована, пахса ситёнтернө.—Албаскин васкамасар, пусарах каласма пусларө.—Эсир, Янашев юлташ, терөс мар сул сине танә. Чапла, пултарулла новаторсен сулне пүлсе лартма тарашатар,

Беззубов пек мухтавлә бригадирсене ёрен каларатәр, вёсем пек шанчаклә сынсем вырәнне заводран тухса тарма хатёрленекен сәмәлттай сынсене ларта-тәр. Мёне пёлтерет ку?

— Ку-и, ку эпё тёрёс тунине пёлтерет,—терё те Янашев, партком секретарёпе юнашар диван сине ларчё. Звонарев пёрре Албаскин сине, тепре Янашев сине пәхса илчё. «Кам тёрёс кусенчен? Мён тәвассё-ха вёсем?» — шухашларё вәл, вара, нихәшин енне те пулмасәр, Янашевпа Албаскин хушшинчи каласә-ва малалла итлеме пусларё.

— Эсир хәвәр сине ытлаши нумай илетёр, Василий Семенович. Тепёр чухне аслисем мён каланине итлесен те сиенлө мар. Акә халё пётём цеха потока кусарас тетёр. Сёне меслетпе ёсleme ёмётленетёр. Ёмётленни, чәнах та, лайәх япала. Анчах пирён условисенче тума пулать-и-ха вёсене? Диалектика законне пёлетёр пуль, тетёп. Пурте вәхәтран, вырәнтан тата условирен килет-ске-ха. Пирён вара условиеё те сук, вәхәчё те...

— Мёншён? — пүлчё Янашев.

— Эсир калакан темёнке резеца эфир кунти условисенче тума пултарай-мастпәр. Ку пёрре. Ана тума урәх завода заказ памалла, вәхәт кирлө. Ку—тепре...

— Касарәр, мана калама ирөк парәр-ха. Юрать-и, Звонарев юлташ?—Янашев партком секретарё сине пәхса илчё, вара вәл мён те пулин каласса кётмесё-рех, малалла пусларё.—Ман шутпа эпё мар, Албаскин юлташ, эсир тёрёс мар сүлла пыратәр.

— Эпё?

— Сапла, Эсир мухтавлә Одинцова синчен каларәр. Ун пирки эпё нимён начаррине те каламастәп. Ёсleme пултарат вәл. Анчах эсир әна, Беззубовпа пёрле, усала вёрентнө. Манән пёр Одинцовәна сёс мар, пётём бригадәна, пётём цеха, пётём заводри рабочисене Одинцова пек, унран та лайәхрах ёслеттерес килет. Мёнле-ха вәл, Удалов калашле, Одинцовәна эсир теплицәри помидор пек усратәр. Ана ёсleme пётём условисем туса паратәр, ыттисене вара юриех чәрмантарса пыратәр. Сук, ку тёрёс мар. Пирён ёсре пурне те пёр пек условисем туса памалла, пурне те Одинцова пек е унран та лайәх ёсleme вёрентмелле. Заводән пётём ёсне пёр сын мар, пётём коллектив татса парать. Сапла шутлатәп эпё. Беззубов, хәйён умёнчех калатәп,—Янашев кётесре ларакан партком секретарён заместителё сине пәхса илчё,—бригадәна тёрёс те хәюллә ертсе пыма пултараймасть. Вәл ытларах бригада чысёшён мар, хәй ячёшён ёслет. Вәл, эсир хушнине, Удаловпа Воронцова пек пултарулла рабочисене юриех такәнтарса пынә. Савәнпа та әна бригадиртан хәтарса тёрёс тунә эпё. Юлаш-кинчен резец пирки.—Ку сәмахсене илтсен, Албаскин пусне ялтах сёклерё.—Ку резеца Удалов сүлталәк каяллах әсласа тупнә. Мёнле-ха, Звонарев юлташ, ун пирки эсир те халиччен пёлместёр?—партком секретарё енне савәнчё Янашев.

— Пёрремёш хут илтетёп. Мёскер унта, малалла каләр.

— Удалов пёр сүлталәк каяллах рационализаторсемпе изобретательсен бюровне хәй әсласа тупнә сёне резец тәратнә. Бюрора ёслекен инженерсем әна лайәх тесе йышәннә. Анчах резеца Албаскин аллине панә та, вәл вара әна шыва путнә пекех сүхатнә.—Янашев клашкинчен мён каланине Звонарев блокнотё сине паллә турё.—Ку резеца эфир тәшти заводра мар, хамәр заводрах туса хатёрлеме пултаратпәр. Потока тытәниччен сав резецсене туса хатёрлемелле. Поток вәхәтёнче кивё резецсене сёне йышши резецсемпе уләштарса пымалла.

— Эсир хәвәр мён каланине те пёлместёр пулас,—пүлчё Албаскин.—Резецсене уләштарасси те, поток тәвасси те ача вәйи мар. Вёсене малтан нумай хутчен тёрёслесе пәхмалла. Ытла та сиелтен пәхатәр эсир ёс сине.

— Сиелтен мар, пурне те тёрёсленё, хатёрленё. Пире поток сине кузма сирён приказ сёс кирлө,—сине тәчё Янашев.

— Эпё ун пек приказ парса, хам пуца пётерме шутламастәп,—терё те Албаскин, хәй вырәнне кайса ларчё.—Ытах лайәх тесе шутлатәр пулсан, хәвәр тёллөн тума пултаратәр. Анчах кайран пуриншён те хәвәрән ответлемелле пулать.

— Эсир мён шутлатәр, Звонарев юлташ?—ыйтрё пәшәрханса ўкнө Янашев.

— Ман шутпа, Захар Ивановичпа сыханса каласас пулать,—ләпкән кәна каларё Звонарев.

— Халех сыханас пулать,—килөшрө Янашев...

* * *

Чи малтан потока Воронцова станокне кусарса лартрөс. Унән станокне ёлөкех хәвәрт саврәнәкан тунә пулнә. Халь, Удалов сөнө тәрәх, резеца та хәвәрт шумалла турөс.

Станокә кусарнә вәхәтра Янашев инструментальнәй цех начальникне Удалов сөнөвөн историне каласа кәтартрө, унтан савән йышши резецсем туса пама ыйтрө. Вәл, сөннине юратакан коммунист, хаваслансах килөшрө. Икө кун иртсен, пёр сөнө резеца хәх илсе килсе пачё. Вара сав резец мёнле ёсленине те пәхса тәчө.

Воронцова потокра пусласа ёслет. Унән халь ёс меслечё те, резецё те сөнө. Савәнпа вәл ёсleme тытәнәсса кәмакаран кукаль тухасса кётнө пекех кётессө. Епле кётес мар-ха ара? Пётём шанәс савән синче вөт. Вәл лайәх тёлсөх кәтарсан, цехри кивё йөрнесем йәлтах арканса каясө. Кәтартаймасан—пётём ёмөт шыва каять. Вара хәть те заводран тухса тар. Савәнпах ёнтө, Василий Семенович пуринчен те ытларах хумханчө, ни ларма, ни тәма вырән тупаймарө. Воронцова та хытә хумханать. Унән пичё сине ёсleme тытәничченех пёрчө-пёрчө тар тапса тухрө.

Ольга Петровна станокне ёсө ячө. Пёрремёш поток ёсleme пусларө. Ёсleme тытәнсан, чәрмантарас мар тесе, пурте аяккиелле пәрәнса тәчөс. Пёр Удалов сөс кузне резец синчен илмесёр пәхать. Сехет хыссән сехет иртет. Кән-

тәрла ситеспе Ольга Петровна, сылтәм аллине сёклесе, болванка пётнине пёлтерчө. Тем вәхәтра бригадир Одинцова станокө умёнчи болванкәсене илсе килсе хучө. Одинцова ун сине хаяр кусөпе пәхса илчө те савәнтах цехран тухса сүхалчө. Вәл әста кайнине пёлме тәрәшәкан пулмарө. Кәнтәрла ситсен, Воронцова ёсleme чарәнчө. Вәл мисө поршень тунине шутласа пәхрөс. Ёлөк вәл сехетре ултшар поршень тәваканчө. Паян вара кәнтәрлаччен хөрөх икө поршень туса хатёрленө.

Пурте хөпөртесе каласә тәнә вәхәтра Одинцова Албаскина ертсе килчө.

— Намәссәрсем, мәшкәллама пусларөс,—савра сил пек тусса ятласәть Одинцова.—Алә айөнчи болванкәсене туртса илсе Воронцовәна пачөс. Ман мёнле ёслемелле капла?.. Тухса каятәп заводран... Халех кәларса ярәр... Халех...

— Мёншён чи лайәх стахановкәна чәрмантарса пыратәр?—Янашева паян курман пулин те, сывләх сунмасәрах каласма пусларө Албаскин.

— Кам вәл?—юриех пёлмөш пулчө цех начальникө.

— Йөркеллөрех пуләр, Янашев юлташ,—хәйне чи пысәк начальник вырәнне хурса асәрхаттарчө Албаскин.

— Эпө йөркеллех каласатәп, Албаскин юлташ,—ләпкә тавәрчө Янашев.—Эсир Одинцова пирь-и?

— Паллах, вәл пирён заводән сөски.

— Эпө Одинцовәна ним чухлө те хурласшән мар, анчах ыттисене те хур тәвасшән мар. Пурин те пёр условире ёслемелле.

— Апла пулсан, ун умёнчи болванкәсене мёншён Воронцовәна илсе патәр? Мёне пёлтерет ку япала? Хәвәрән сәмаха хирөслени пулмасть и?—сассине хәпартрө Албаскин.

— Унән станокне халех кусарма тытәнатпәр. Савәнпа илтём ун болванкисене,—Янашев хутне көчө. Удалов.

Сынсем те Воронцовәна ырласа каласма пусларөс. Албаскинән ирөксөрех шәртне пусармалла пулчө.

— Ун пек ёсө дирекципе, партбюропа сыханса тумалла. Эсир вара вәрттән ёслетёр,—хаяр кусөпе пәхса илчө директор вырәнне юлнә главнәй инженер.

— Дирекципе те, партбюропа та сыхәннә. Эпө Захар Ивановичпа түрө провөдпа сыханса каласрәм. Вәрттән туман, вәл ирөк пачө. Цехри парторганизацинче те сүтсе яврәмәр. Унта Звонарев юлташ та пулчө. Хальхинче ёненчө вәл пире. Ситменнине, Воронцова юлташ хәй те парти членө. Сапла, Албаскин юлташ,—терё Янашев.

Сак сәмахсем хыссән Албаскинән ним каламалли те юлмарө. Вәл хулпусине хәпартса илчө те чөлөмне табак тултарма пусларө, цех начальникө сине сәмки айөнчен пәхса илчө те:

— Юрать, куранө-ха унта,—тесе, каялла саврәнчө.

Одинцова, ни Албаскин хыссән, ни станокө патне кайма аптраса, вырәнтах юлчө.

Смена пётнө сөре Воронцова ситмөл пёр поршень турө.

Воронцова опычө синчен Василий Семенович хула хасәтөнче статья сырса

кӱларчӱ. Редакци статьяпа пӱрле Ольга Петровна сӱнне те пичетлерӱ. Ҙав статьяра Янашев ӱмӱртӱва тӱрӱс органицилеме пӱлмешӱн тата рационализаторсене сул паманшӱн завод дирекцине те, главнӱй инженера та хытӱ крикиленӱ. Цех начальникӱ статьяна малтан заводри хаҗата кӱна панӱ пулнӱ, анчах Албаскин ӱна полосаран кӱларса пӱҗахтарнӱ иккен. Василий Семенович уӱраса тӱман, тытнӱ та хуларнӱ хаҗата җырса панӱ.

Ҙӱнӱ резецпа җӱнӱ меслет—җӱнӱ җӱнтерӱ патне сул уҗса пачӱҗ.

ӱмӱтленнӱ ӱмӱт пурнӱҗласан — җу-халнӱ телей тупӱннӱн туйӱнать.

Воронцова, җуначӱ сарӱлса җитнӱ кӱйӱк пекех, кашни кунах малтан малалла вӱҗрӱ. Пӱр эрнерен нормӱна тӱватӱ хут ирттерсе тултаракан пулҗӱ. Малта пыракан ытти токарҗсем те унтан нумаях юлмаҗҗӱ, анчах ун меслетне пурте пӱр-икӱ кун хушшинчех тавҗӱрса илеймеҗҗӱ-ха. Пӱр Воронцовӱна җеҗ мар, пурне те ун пек ӱҗлеттерес тесе, Ольга Петровна меслетне җийӱнчех ыттисене вӱрентме шутларӱҗ. Апла пулсан, унӱн хӱй мӱнле ӱҗлени җинчен рабочисене лекци туса памалла. Эрне иртсен, цех начальникӱ ӱна шӱпах җавӱн җинчен пӱлтерчӱ.

— Ара, манӱн мӱнле меслет пултӱр? — җӱнӱ меслете хӱйӱн тесе шутласшӱн пулмарӱ Ольга Петровна.

— Тата камӱн меслечӱ пултӱр вӱл?

— Камӱн?—шухӱша кӱйнӱ пек пулҗӱ Воронцова.— Удаловӱн. Резецне те вӱл тунӱ, меслетне те вӱл вӱрентнӱ.

— ӱҗлесе эсӱ ӱҗлетӱн вӱт-ха?

— Ара, вӱрентсен — кам ӱҗлеймест?

— Вот, вот! Пурне те хӱвӱн пек ӱҗ-леме вӱрент эсӱ.

— Чӱлхе-җаварӱм җаврӱнӱ-ши?

Василий Семенович Воронцовӱна каҗхине клубра тӱл пулма каласҗа татӱлҗӱ. Завод клубӱ пыҗӱк. Унта, тӱрлӱрен залсемҗӱр пуҗне, вӱренмелли пӱлӱмсем те пур. Вӱренмелли пӱлӱмсенче станоксем ырнаҗтарса лартнӱ.

Янашев Ольга Петровнана цехри ӱҗ кунӱ мӱнле иртнине кӱартакан карттӱ туса пачӱ. Чылайччен тинкерсе пӱхнӱ хыҗҗӱн, Воронцова унран кивӱ меслетпе ӱҗленӱ чухнехи ӱҗ кунӱн карттине туса пама ыйтрӱ. Василий Семенович ӱна та туса пачӱ. Вара ӱҗри новатор икӱ карттӱна юнашар хурса пӱхма пуҗларӱ.

— Алапа шыв ӱснӱ иккен эпӱ,—терӱ вӱл тем вӱхӱт пӱхнӱ хыҗҗӱн.

— Ун пекех мар та...

— Мӱнле ун пек мар. ӱҗ кунне ахаль тӱрса ирттернӱе пӱрех,—тарӱхсах тиркеме пуҗларӱ Ольга Петровна хӱйӱн ӱлӱкхи ӱҗне.

— Уйрӱмлӱх пур апла?

— Пур кӱна-и...

— Ҙавӱн җинчен каласа кӱарт та ӱнтӱ җынсене.

Кунӱпех цехра, унтан Албаскин патнӱче планеркӱра пулса, кӱйран Ольга Петровнана карттӱ, лекци ирттермелли план туса парса, Василий Семенович малт ӱшнсе җитрӱ, килне җурҗӱр җитесе тин таврӱнҗӱ. Алӱкне уҗса ярсан, тӱлӱнсех кӱйрӱ — сӱтел хушшинче Тамара Григорьевна лара парать. Янашев хӱй

Пирӱн җӱлтӱр җӱлте

Гесргий ЕФИМОВ

К аҗхи тӱпе илемлӱ те пит капӱр: Такам ахах-мерчен йӱтма тӱрса. Ҙӱре йӱлт такса инӱ евӱр шапӱр! Ҙӱлтӱрӱсем тӱраҗҗӱ йӱлтӱрса. Хуркайӱк җулӱ тӱҗӱлатӱ инҗе, Ҙут уйӱх та хӱпарнӱ-мӱн тин җеҗ.

Йӱрӱс тирек вӱштӱр җилпе тулашнӱ: Пӱшӱлтататӱ, темскер пӱшӱлтататӱ. Йывӱҗ тени җилпе-мӱн пӱр канашлӱ: Ҙулҗи җупатӱ, турачӱ авӱнать.

Тавралаха сӱнатӱп куҗ илмесӱр, Каҗ шӱплӱхӱ илет хӱй тыткӱнне. Таҗта пӱр кӱйӱк чарӱна пӱлмесӱр Юрлатӱ пӱрмай пӱр җаврӱм юррине.

Ҙак самантра сасартӱк аҗӱрхарӱм, Пӱр җӱлтӱр ӱкрӱ, сӱнҗӱ ман тӱлтех. Тем пулҗӱ, те йӱла вӱл, чӱтаймарӱм,

Каларӱм:
«Манӱн җӱлтӱрӱм җӱлте».

Каларӱм та эп путрӱм шухӱша:
«Мӱскершӱн-ши җынсем җапла каласҗҗӱ?

Мӱн ӱмӱртен юлман-ши вӱл ӱша?
Тен, йӱлине юри кӱна тавасҗҗӱ?»

Каҗ сӱмӱ витӱр пӱхрӱм инҗете:
Куҗӱм умне тухса тӱратӱ аваллӱх. Ҙултан җын пӱрӱнать-и е җетет:
Ҙӱлтӱр курсассӱн сул тупатӱ, сул—паллӱ.

Ҙавӱнпалах җут җӱлтӱр сӱнмессе
Ҙынсем пит җирӱп тӱнӱ ӱненсе.

Ҙап-җутӱ җӱлтӱр хурлӱ этеме
Тӱллев патне җитмешкӱн сул кӱартнӱ.

Вӱл ӱмӱр җиснӱ, ӱмӱтре сӱнмен,
Тӱттӱм каҗра та ерипен җутатнӱ.

Ахаль-и-ха вунҗиччӱмӱш султа,
Ҙӱнӱ йӱрке туса хурсан йӱлтах,
Мӱнаҗлӱ Кремль башнисем җиче
Лартаҗҗӱ җӱлтӱрсен чӱн җӱлтӱрне.

Эп савӱнсах асилтӱм:

Мускавра,
Мухтавлӱ Хӱрлӱ площадь

варринче,
Вырӱспала, юлташпала тӱрап,
Куҗа илместпӱр мавзолей җинчен.

Кӱҗсех вӱл пӱхрӱ җӱл тӱпенелле,
Эп аҗӱрхарӱм: куҗӱ ун хавасла,
Йӱлттам пичӱ җинче—тулли телей,
ӱмӱтӱнче җӱкленчӱ пуль пуласлӱх.

Вӱл хучӱ манӱн хулпусси җине
ӱҗре пиҗсе кӱшт хытнӱ аллине,
Вара каларӱ:

«Ҙак җӱлтӱр пире
Ҙитес җӱре, пӱлетӱп, җитерет.
Ҙути курнать ун пит инҗе-инҗе.
Халь ак умрах, халь ак хамӱр

тӱлтех,
Вӱл пирӱн җӱлтӱр, вӱл ялан җӱлте!..»

Сӱнатӱп эпӱ аслӱ тавраана:
Каҗхи илем вӱй-хал парать чума.
Тӱпе тулли җут җӱлтӱрсем җунаҗҗӱ,
Уйӱхпала пытанмалла ыляҗҗӱ.

мӱн тунине хӱй те сисмерӱ, чи лайӱх кӱмӱлпа арӱмӱ умне пырса тӱчӱ:

— Хӱш поездпа килтӱн? Нумай кӱт-термерӱм-и сана? — ыталама тӱчӱ вӱл ӱна.

Тамара Григорьевна ура җине сиксе тӱчӱ. Хӱйӱн пичӱ-куҗӱ, тин мунча кӱрсе тухнӱ җынӱнни пек, хӱрелсе, талӱрса кӱйнӱ. Ҙамки җине шултра тар пӱрчисем тапса тухнӱ. Упӱшки хӱй җывӱхнерех пырсан, сывлӱх сунас ыврӱнне, ятлаҗма пикенчӱ.

— Мӱншӱн кун пек хӱтланатӱн, Тамара Григорьевна? — тӱлӱнчӱ Василий Семенович.

— Ҙурҗӱрччен сӱтӱрӱнсе җӱренӱшӱн.

— Сӱтӱрӱнсе мар, ӱҗпе җӱренӱ эпӱ.

— ӱҗпе, ӱҗпе... ӱнентер мана. ӱҗлен җын клуб тӱрӱх җапкаланса җӱремest вӱл,—тулашнӱҗсемӱн тулашатӱ Тамара, чарсан та чарӱнмаҗь.

— Пӱр новатора лекцие хӱтӱрленме пулӱшрӱм,—йӱркипе каласа кӱартма тӱрӱшрӱ упӱшки.

Тамара Григорьевна, упӱшки сӱмахне итлес ыврӱнне, йӱме пуҗларӱ. Йӱнӱ хушӱрах хӱй тем те пӱр каласа хӱртатӱ. Сӱмах җӱнме те памаҗь.

— Намӱссӱр... Ҙӱр варринче хӱр-арӱмсемпе клубра питӱрӱнсе ларатӱн...

— Питӱрӱнсе ларман эпӱ... Пырса пӱхмаллаччӱ... Тин ура җине тӱракан но-

ватора эпӱ пулӱшмасан, кам пулӱштӱр ӱнтӱ? — каллех ӱкӱте кӱртесшӱн пулҗӱ Василий Семенович.

— Ан суеҗтер. Курмасӱр каласҗҗӱ тетӱн пулӱ! ӱсир сӱтел хушшинче хире-хирӱс пӱхса кулса ларнине хам куҗӱмпа хам куртӱм эпӱ.

— Курнӱ пулсан, кӱмеллеччӱ.

— Сан пата кӱрсе ята ямаллаччӱ пулӱ җав.

— Кӱнипе мӱншӱн ят кӱйтӱр вара?

— Халӱ те кӱйнӱ ӱнтӱ, җитет!

Пӱр вӱхӱтлӱха иккӱшӱ те каласма чарӱнчӱҗ. Унтан Тамара Григорьевна хыпаланса тумланчӱ те алӱк патнелле тапӱлтатса пычӱ.

— Пӱлмесӱр каласатӱ тетӱн-и мӱн?—тухса кӱйма тесе алӱк хӱлӱппе тытнӱскер, каллех сӱтел патне пырса тӱчӱ.— ӱсӱ кунта мӱн хӱтланса пурӱннине пӱтӱмпех пӱлетӱп эпӱ.

— Пӱлетӱн пулсан, кала эппин. Манӱн пытармалли нимӱн те җук.

— Пӱрле пурӱннӱран мала кӱларнӱ эсӱ ӱна, хӱвӱн типсе хӱрнӱ Воронцовуна?

— Пӱрле пурӱннӱ тесе, эпӱ уншӱн ӱҗлемен вӱт? Вӱл хӱй ӱҗлесе, хӱй мала тухнӱ. Часах пурте ун пек ӱҗлеме тытӱнаҗҗӱ.

«Пӱрле пурӱннӱран» тенӱ сӱмаха Василий Семенович килсенех Воронцова.

патёнче пурәннәран арәмә сапла калать пулэ тесе әнланчә. Анчах леш йәлтах ура́х шухашпа каланә-мән.

— А-а-а! Тинех йышәнтән-и? Саванпа, Одинцовәна кая хаварса, Воронцовәна мала кәлартән-и?

Василий Семенович аллине сулчә те шәпланчә. Кун пек чухне, чәнах та, ним калама та аптрамалла. Вәрсакан сынпа каласничен каласманни: вәл сын сәмахне хәлхана та чикмест, хәйсннех перет.

— Э-э-э! Чәнместән-и? Төрәс сәмаха хирәс ним калама та сук сав а́на!

— Тархасшән, чарән-ха. Кам әлеклесе пачә сана?— йөркеллән ыйтрә упәшки.

— Пәлмесәр каласчә тетән-и мән? Акә, ме, вула! Сынсем ахаль сырмасчә!—Тамара сәтел сине сыру вәркантарчә.

Сак сырава вуласа тухсан, Василий Семенович теләнсех кайрә. Одинцова, Воронцова хәйәнчен иртсе кайнипе силеннә те, Тамара патне «санән упәшку Воронцовәпа пурәнәтә» тесе сырса пәлтернә. Вәл вара, пәрле пурәннәран, Одинцовәна юриех кая хаварса, Воронцовәна мала кәларнә пулать.

— Әлек пустарса сүриччен, хәвәрта́х кунта ку́са килес пирки шухашласчә санән.

— Хула мар вәт ку, ял! Мускавран сакәнәтә килсе пәчланса пурәнма ухмаха ермен эпә!— тепәр хут кәтарса кайрә хайхискер.

— Уйрәм пурәнас тетән-и апла?

— Эсә ху уйрәлнә манран. Уйрәлман сын ачана хәйпе пәрле илсе сүремест вәл.

— Ытла начар пәхатән-ске-ха Розәна. Лайәх пәхнә пулсан, хампа илсе сүрес суккине хәвах лайәх пәлетән...

— Илсе килни лайәх,—тата хытарах такалтатма пусларә Тамара.— Манән сын ачине пәхас килмест.

— Саванпа илсе килтәм сав ентә. Сана чәрмантарас мар терәм. Аптрамалла санпа: илсе килсен те, илсе килмесен те юрама сук.

«Тиек йытти тил тытатъ, тил тытсан та юраймасть», тесе юрласчә. Василий Семенович арәмә те шәлт сәвах, ним каласан та юрама сук а́на. Ытла кәске турталлә, пәр кәтарсан — чарәнма пәлмест вара. Кашни сәмахах тунтерле әнланатъ. Тепәр чухне хәй мән каланине те пәлсе пәтереймест пулмалла.

— Сәрә-сәрәпе сүреме кансәрлет вәл сана. Саванпа мана парса ярасшән эсә ачуна,—упәшки сәмахәсене тепәр еннеллә пәрса ячә вәл.

— Ан хәра, тархасласа ыйтсан та, парса ярассәм сук.

— Парса ямастән-и? Манран уйрәласшән тарса килтән эсә кунта. Ахаль пулсан, килес сук,—аләка яриех у́сса ячә те, пәтәм тәлпәвәпе силленсе, тухса кайрә.

Василий Семенович а́на каялла кәме чәнчә, анчах лешә ун сәмахәсене хәлхине те чикмерә.

Сәрле вәл Одинцова патне кайса ыртнә-мән. Ирхине ирех, поезд сине ларса, Мускава тухса кайнә.

* * *

«Сәнә шәпәр лайәх шәлатъ», тенә пек, Удалов хәйән бригадинчи е́се пәтәмпех сәнәлле йөркелесе ячә. Бригадәри рабочисем эрнере икә кун стахановецсен шукуләнче Воронцова меслетне вәренме пусларәс. Воронцова вәсене малтан хәйән меслечә синчен лекци туса пачә. Кайран хәй меслетне пайән-пайән кәтартса вәрентме пикенчә. Рабочисем, сәнә меслете часах әнланса илсе, е́с тухәсләхне үстерсех пычәс.

Одинцова кәна новаторсен шукуләнче вәренме кәмәл тумарә.

Пәринче цех начальникә вәл мәнле е́сленине пәхса тәчә. Вәренме сүремест пулсан та, сәнә меслетпе ытисем мәнле е́сленине ку́с илмесәр сәнатә-мән вәл. Анчах та, тәплән әнланса илмен пирки, пулсах пәтмест иккен унән. «Аха, е́лөк кая юлнә рабочисем хәйәнчен иртме пусланине сиссе илнә. Малалла тапаланасшән», шухашларә Янашев.

— Мәншән вәренме сүреместәр сак эсир?— ыйтрә вәл Одинцова станокне чарса лартнә хушәра.

— Вәхәта сая ярас килмест,—ун сине пәхмасәрах хуравларә вәл.

— Ак тамаша, вәренни вәхәта сая яни пулатъ-и?— Одинцова сывахнерех пырса каласма пусларә цех начальникә.

— Воронцова рекорчә, каларә тейән, супәнә хәмпи пекех сүнәт акә.

— Эсир иртсе кайрә-ха унран. Вара чәнах та сүнме пултаратъ.

— Иртсе кайнипе мар,—кәмәлләрах каласма пусларә Одинцова.— Ман шутпа, кунтан та хәвәрта́х е́слесен, сын та, станоксем те нумая тусеймесчә пек туйәнәтә.

— Сынсем ывәнасчә, станоксем пәсәласчә. Вара Воронцова меслечә хәй тәләнәх сүнсе ларатъ. Сапла-и?— шүтлехрәс ыйтатъ Янашев.

— Сапла пулмасәр. Кашни япаланах ви́си пур-ске. Вәл ви́серең ниепле те иртсе кайма сук,—хуравлатъ Одинцова.

— Мелне пәлсе е́слемелле. Мелне пәлсен, сынна та, станок та йывәр килмест. Пәлмесен, упа пәкә авнә пек, тем тәрлә тәрәшсан та, нимән те пулмасть. Вәй сине кәна шанма юрамасть.

— Мана упа пек е́слесен те юрә-ха,—каллөх мәнкәмәлланса кайрә Одинцова.

— Упа пек мар та, сәвах мелне пәлсе пәтерейместән. Мелне пәлсен, каллех мала тухма пултаратән... Хәвна ху тулашса сүриччен, кәмәлна пусарса, вәренме тытәнмалла санән,—сапла каласа хаварчә Янашев Одинцова патәнчен кайнә чух.

Кәнтәрлахи апат вәхәтәнче столовәйра Янашев Одинцова упәшкине, Гаврилов технолога, курчә. Иккәшә те пәр сәтел хушшинех ларчәс вәсем. Апатланнә хушәра Янашев а́на арәмә ытисенчен кая юлма пусланине асәрхаттарчә.

— Мәншән апла? Нумай пулмасть пуринчен те малта пыратчә-ске вәл?— апат сине чарәнсах тәпчеме пусларә Гаврилов.

— Вәренмест. Ытисем, сәнә меслете вәренсе, малтан мала кайса пырасчә. Вәл хәйән кивә чапәпе мәнкәмәлланса пурәнасшән. Тин кәна каласса пәхрәм эпә унпа. Хәй малалла каяс ыраңне,

малтисем каялла чакасса кәтет,— хәй шухәшне пәр пытармасәр каласа кәтартрә цех начальникә.

— Пулма пултаратъ... Ак мәншән кашни кун е́сleme пәрахасси синчен юрлама пусларә иккен вәл. Тинех әнлап-тәм,—сине пәрахсах каласма пусларә Гаврилов.

— Е́сleme пәрахасшән апла?

— Характерә савнашкал унән. Сынран кая пулма юратмасть. Сынран кая пулсан — бомба пек сүрәлса кайма та хатәр. Анчах, урапи сине ларма пәлмелле унәнне. Вара вәренме те сүрет, мала та тухатъ акә. Курса кәна тәр. Йәлтах майлаштаратән.

Вәсем иккәшә те пикенсех апат сине пусларәс.

— Ыйтма аван мар та, кәсарәр... Сәнән арәму мәншән пирән патәрта сәр ыртнә сак?— каллех сәмах хускатрә Гаврилов.

— Эсә нимән те пәлместән-и вара?

— Вәл сәр кәсхи сменәра е́сленә те, хам курса каласәйман сав. Арәм каланә тәрәх кәна пәлетән. Техникумра пәрле вәреннә вәсем. Е́лөк питә туслә пурәнәтәс.

— Авә мәнле иккен...

— Мән пулнә апла?—теме сиснә пек пәшәрханма пусларә Гаврилов.

— Темех мар та... Сәвах, аван мар.

— Кала, кала, ан пытар.

— Санән арәму манән арәм патнә упәшку Воронцовәпа сыхәнса кайнә, тесе сырса пәлтернә. Саванпа килнә Мускавран. Сан арәму сырнә тәрәх, эпә Воронцовәна саванпа мала кәларнә пулатъ имәш.

— Ан тәләнтер!— хәйән умәнчи гуляша аяккиелле тәртсе лартрә Гаврилов.— Астан пәлегән? Тен, ура́х сын сырман-и?

— Вәлах сырнә. Сырәвне вулаттарчә.

— Пулэ, пулэ,—пусне сулкаларә технолог.— Тем те хәтланәс.

— Хәтланас пеккине хәтланнә ентә...

— Калап сав хәнана килнә сын юлташ патәнче сәр ыртса сүрес сук, тесе. Чун сисрә манән. Тархасшән ан силен,—алә пачә Гаврилов.—Сыру пирки те каласса пәхәп. Ку йәнәша халех тӯрлетес пулатъ. Әлекпе малалла каяймән.

Янашевпа Гаврилов ачаран пәрлә үснә юлташсем пекех каласса уйрәлчәс.

* * *

Директор ыраңнәче е́слекен главнәй инженерпа партком секретарә тата Янашев хушшинче пулса иртнә каласу хысчән цехри е́сsem тата йывәрланма пусларәс. Албаскин хәюллә новаторсен е́сne кашни утәмрах ура хума тәрәшрә. Анчах е́сsem мәншән сапла пулса пынин сәлтавне халләхе никам та пәлмест-ха. Малтан вәл станоксене потока ку́сарас е́сre чәрмантарма хәтланчә. Сук, е́с кәлараймарә. Съезд рәшәнийәсемпә хавхаланнә рабочисем кунне-сәрне пәлмесәр е́слерәс. Станоксене планпа пәхинчен тәватә кун маларах ку́сарса пәтерчәс. Албаскин вәсене цемент пама чарса е́лкәреймерә.

Станоксене потока срокчен ку́сарса лартнине пәлсен, Албаскин тепәр япала шыраса тупрә. Вәхәт ситмесәрех це-

хән продукция туса кәлармалли планне үстерсе паче. Министерствәран хушнә тәрәх, цехән январтен пусласа тин сме- нәра ултшар сәр поршень туса кәларма тьтәнмалла.

Янашев ку ёс сннчен лайах пелет, са- ванпа Албаскин патне пәр именмесерех кайрә.

— Министерствәран сөнә кәтарту пур. Сана, Янашев юлташ, нумай пели- чен лайахрах ёсleme сөнетеп,— терә главнәй инженер.

— Болванкәсем сителәклә пулассә- и? — хәюланса ыйтрә цех начальникә.

— Ун сннчен сансарах пелетпәр,— татса хучә Албаскин.

Главнәй инженер патәнчен Янашев нимән сннчен те татәклә пелмесерех тухса кайрә.

Цеха таврәнсан, Василий Семенович рабочисене плана үстерни сннчен кала- са кәтартрә. Вёсем апа хапал тусах йы- шәнчәс. Малтанхи икә кун хушшинче сөнә плана ирттерсе тултарчәс. Кайран вара, хатәрлесе хунә болванкәсем пётсе ситме пусласан, плана тултарасси кул- лен-кун чакма пусларә. Часах унчченхи плана та аран-аран тултаракан пулчәс.

Вара, ништа кайса кеме сук енде, Янашев телефонпа литейнәй цех на- чальникәпе сыхәнчә, болванка пирки ыйтса пелчә.

— Эпир вёсене ёлөк мән чухлә ха- терленә, халә те саван чухлех хатәр- летпәр, пире никам та плана үстерсе па- ман,—тесе пелтерчә цех начальникә Кузнецов инженер.

— Мёнле апла-ха?

— Саплах. Хамара панә плана чипе- рех тултарса пыратпәр. Пирән енчен нимәнле чәрмав та сук.

Кузнецов инженер пелтернә хыпар Янашев чәрине вёлтеренпә ашаланә пек чепётсе илчә. Вәл никама пәр самах ка- ламасарах Звонарев патне чупрә, апа цехри лару-тәру сннчен каласа кәтарт- рә. Партком секретарә ун самахёсене тимлә, ләпкә итлерә. Юлашкинчен:

— Чим, Кузнецов патне хамар кайса килер мар-и? — терә.

— Халех каймалла,— килешрә Яна- шев.

Вёсем, хәйсемпе пәрле Удаловпа Во- ронцована илсе, литейнәй цеха кайрәс.

— Печчен мар, делегаципех килтә- мәр,—терә Звонарев, Кузнецова сывләх сунса.

Сәр сул үснә юман кәреш пек тәрәк- лә Кузнецов сәтел хушшинчен тәрса тумтирне якаткаланә пек турә, вара пурне те алә парса тухрә.

— Хаклә ханасене хапал тусах йы- шәнатпәр, акә, кунтарах, сәтел сывахне- рех ларар,— стена сүмәнчи пукансене сәтел патнерех куçара-куçара лартрә вәл.

Пурне те сәтел тавра вырнаçтарса лартсан, хәй каллех малтанхи вырәнне кайса ларчә.

— Ну, Василий Семенович, пуçла ху нушу сннчен,— терә партком секретарә.

Янашев хәй цехәнчи ёссем сннчен ка- ласа кәтартрә.

— Ун сннчен пурте ырласа калаçа- сә-ха. Анчах эпир мёнле пуләшәпәр-ши

сире? — пукан хысә сине таянса, шуха- ша кайрә Кузнецов.

— Саван сннчен калаçма килтәмәр те,— самах хушрә Удалов.

— Эсир ав миҗен килнә. Кәштах тәх- тәр-ха, эпә те хәшпәр сынсене чёнем. Эртелпе аттене хёнеме лайах, теçсә. Ка- лаçма аванрах пулә.

Шүтлесе калаçакан Кузнецов юна- шар пүлеме тухрә.

— Кәмәллән калаçать. Ёс тухать пулмалла,— терә Удалов Кузнецов тух- са кайсан.

Нумай кеттермерәс. Малтан пүлеме Гаврилов технологпа Лиза Сатурова кәрсе тәчәс. Вёсем хысәнчен Кузнецов хәй ситрә.

Лиза кунта сакән пек сынсемпе тәл пуласса кетмен пулмалла. Пүлеме кәр- сенех, сырла пек хәрелсе кайрә. Анчах хәй хумханнине систересшән пулмарә, түрех малалла иртсе, сәтел патне ларчә.

— Вәрсмалла пулсан, саксене ят- ләр,— каллех шүтлерә Кузнецов. Вара эпир мёнле ыйтупа килни сннчен кала- са аңлантарчә.

— Апла, эпир сире чәрмантарса пы- ракансем пулса тухрамар пулать,—терә Гаврилов.— Кун пек пулсан, пуләшма- сан юрамасть.

— Эсә такама мар-ха, хәвән арәмна пуләшатән,— саплах шүт туса каларә Кузнецов.— Анчах болванка вут сыппи мар вәл, апа металран тумалла...

— И-и-и? Тупрә кулянмалли! Лиза хәйән бригади перекетленә металпа кәна сур уйахлах болванка хатәрлесе пама пултарать. Сапла-и, Лисук? — хавха- лантаракан сасәпа каларә Гаврилов.

— Металл пирки ёс чарәнса тәрса сук,—Гаврилов самахне сиреплетрә Са- турова.

— Апла, мёншән болванкәсем ытла- рах туса памастәр-ха? — ыйтрә Звона- рев.

— Ыйтакан пулман. Макәрман ача- на кам кәкар патәр,— ываç тупанёсене хире-хирәс сәтәркаласа илчә Кузнецов.

— Апла, ырантан пусласа Василий Семенович цехә валли болванкәсем си- теләклә пулассә. Сапла-и? — пукан снн- чен тәчә Звонарев.

— Пулассә,— шантарчә Кузнецов. Вәл тәна чух айәнчи юман пукан чә- риклетсе илчә.—Партком секретрә ху- шать пулсан, пурте пулать.

Вёсем, пәр-пәрне алә парса, чи ырә шухәш-кәмәлла уйрәлчәс.

Юлашки пулать.

ЛЕНИНГРАДРИ ИСТОРИ МУЗЕЙЁ

Л енинград! Вәл — рабочи класән чәннипех те мух- тава тивёслә традициясене упакан, кунсеренех сөнелсе, илемленсе пыракан чаплә хула. Кунта вырәс халәхән виләмсәр генийә аслә Ленин ёспе кәрешүре никам сәнтерейми парти йөркеленә. Кунта 1917 сулхи октябрьте, хәйән юратнә пар- тийә ертсе пынипе, Россияри рабочи класс әтемлөх истори- йәнче пәрремеш хут влаҗа хәй аллине илнә. Кунта, Смоль- нәйра, Совет влаҗән мир тата сәр сннчен йышәннә пәрремеш декречёсем сине Владимир Ильич Ленин алә пуснә.

Ленинград Таван сәршывән кашни патриочёшән хаклә. Моряксемшән — вәл Балтика сннчи крепость; производствә- ри новаторсемшән — малта пыракан сөнә техникана вёрен- текен шул; ученәйсемшән—вәл Ломоносовпа Менделеев, Павлов хули; писательсемшән— Пушкинпа Гоголь, Белинскипе Чернышевский. Некрасовпа Блок хули.

Халә сак чаплә хула Ленинград историне кәтартса паракан музей уҗәлчә. Ленинград хулин никёсне хунәранпа иксәр аллә сул иртрә. Музейән вунсакәр зал. Сав залсене вырнаçтарнә экспозицисем мухтавлә хулан иксәр аллә сул хушшинче утса тухнә сулөпе паллаштарасә. Музейре хулан революцилле сулне, Аслә Отечественнәй вәрсә вәхәтәнчи паттәр кәрешёвне, Ленинград вәрсә хысәнхи сулсенче үссе пынипе уйрамах лайах кәтартса панә.

Укерчәкре: Аслә Отечественнәй вәрсә вәхәтәнчи блокада тапхәрне кәтартса паракан залра.

В. Федосеев фотоүкерчәкә (ТАСС фотохроники).

«Тёттём те кичем, сүмәрлә сөрле, Ыран Октябрьти Асла социализмла революци пулнә-раипа висё сул тултаратъ. Шанса пәрланны сөр сине шамма витерекен сивё сүмәр пәрехет. Кёрхи сивёсемпе сөр сүмне сыпсанса ларнә черченкё хамәр кураксем хушшинче обоймәсемпе гильзәсем йәл та ял куранса каясә. Сиваш шывён икё сыранё. Унан пёр енче, инсе перекен артиллери хутеленипе, дроздовецсен, марковецсен, слащевецсен, хайсен ёсне пёлекен стрелоксен — шуррисен пёцесем. Тепёр енче эфир, — ташманнә юлашки крепосне темисе хутчен те кәкәрпа илме тарашса пәхнә хысқан шанса хытнә, ыванса ситнә хёрлө боецсем.

Эпё Тёрёк валне кёрекен районти сулахай флангра түсме сук сивё шывпа тулса ларнә таран мар окопра ыртатәп. Манпа юнашар — сәмрәк каччә Прохор. Унан сәнә шуралнә, хай ыванса ситнә, пусё хулуус-сисем хушшине пытаннә. Вәл аллине пичё сүмне сыпсаннә пылчәка шәла-шәла илет, Сиваш леш енчен куранакан артиллери вут-хемё сине тинкерсе пәхатъ, таран шухаша пуссах, тем синчен шухашлатъ. Унна юнашар — винтовка тата патронсем хума брезентран сёленё подсумок.

Шуррисен артиллерийё пёрре те кәпәса пөлмест. Ташманнә йывәр снарядсәсем шанса ларнә сөр питне таткаласә, пирён боецсем сине шән муклашкисем сапаласә; суранланнисем йәнә-шасә.

Прохор ырянёнчен сиксе тәчә, аллине тупәсенчен тухакан вут чөлхисем еннелле тәса югарё, лач сурчә, унтан, хай айне шинель арки сарса, тепёр хут ыртрә.

— Туртса ярасчә, — терё вәл, — анчах виссёмёш кун ёнтё туртмалли те, нимён те сук...

Пирён полк пётёмёшпе тейё пекех Донец рудникёсенче ёслөнё шахтерсенчен таратъ. Анчах полкран халё ячё сөс тарса юлнә ёнтё: Сиваш синчи хёр-руллё сапәсусенче эфир пётём составан висё пайёнчен икё пайне сүхатрамәр. Юлашки икё атака... Кунта, Сивашнә таварлә шывёнчә, сёршер боецсемпе командирсем каллех хайсен ёмёрлөх канлөхне тупрөс. Хамәрән сывах юлташсене сүхаттасси темрен те йывәр. Анчах сакә пирён мухтәвлә боецсене ретён-ретён йөплө пралуксемпе карса савраннә тата Антанта артиллерийё хутелесе таракан арканим фортсене ырыңса ларнә ташмана ниҳсанхинчен те ытларах курайми тума сөс пулашчатъ.

— Ыран уяв, — тет Иванов, никам сине пәхмасарах. — Ыран пирён хуласемпе ялсенче пурәнакан халәх сав чаплә уява уяв-лама урамсене хёрлө ялавсем йәтса тухатъ, ирөклөх юрисем юрлатъ...

Хытә мар шав илтөнсе кайрә. Сав шав сывхарнәсемён сывхарса пычә. Тепёр пилөк минутран эфир хамәр паталла сил пек вөстерсе килекен юланутсен ушканне асәрхәрәмәр. Тепёр минутран пирён окоп патнөх шап-шурә тара үкнө лаша ситсе чаранчә. Ун синчен кёске шинель тәхәннә сын яштах сиксе анчә те, пёр пөшкөймөсёр-тумасарах, пирён окоп патне пырса тәчә.

Ырәна вилнө салмак

— Командующий... Фрунзе юлташ, — терё Прохор Иванов.

— Эпё сиксе тәтәм та, ана рапорт парас тесе, алла картуз патне тытрам.

— Кирлө мар, — татәклә каларё Фрунзе. — Лару-тару мөнлине хам та лайах пөлетөп. Тепёр темисе минутран атакана каятпәр.

Вәл кёсийнчен сөхет кәларса пәхрө.

Тёттөмлөхре: — Командующий кунта! Фрунзе юлташ пирөппе! — тени янәраса тәчә.

Сасартәк, тавралаха көмсөртөттерсе, пёр харасах пирён артиллери персе ячә. Сиваш сийён йывәр снарядсем шәхәрма пусларөс. Ташман артиллерийё лапланчә. Самантлаха тавралах шәпланчә те, фронт командующийнә сирөп сасси янәраса кайрө:

— Юлташсем, хёрлө боецсем! Хөн-хур түссе пурәннә пөтөм сынсен асла уявё — Октябрь уявё висё сүл тултарнә ятпа саламлатәп!..

Пёр флангран пусласа тепёр фланга ситиченөх хаватлә «Урра» янәраса кайрө...

Фрунзе хайён кёске шинелён аркисене пишххи хушшине хөстерчә, пистолетне кәларса сүлелле сөклөрө, вара Сиваш сине, ташман окопөсем еннелле чупса көрсө кайрө.

Боецсем хайсен командующийнә хысқан ытканчөс. Янәравлә «урра» пөрре те лапланмарө. Ташман урса кайсах пулеметсенчен пеме пусларө. Икё енчен те артиллери көмсөртөтсе тәчә.

Эпё хысалалла савранса пәхрәм. Фрунзе пистолетне пус-төлне тытнә та, сивё шыва сирсе, малалла талпанатъ. Тупәсенчен тухакан сүләм чөлхисем паттәр командующийнә тәлпәвнө, унан сирөп те хәюллә сән-сәпатне сүтатасә. Аста курнәши эпё сакан пек сәйләха? Сапала-ске... Вунсаккәрмөш сүл. Чаплә та хәюллә, тимёр пек

сирөп те пултаруллә командир Клим Ворошилов ун чухне пире Царицын патне ертсе кайрө. Акә аста иккен вәл пултаруллә командирсен вайё! Акә аста иккен вәл пирён вай! Эпё тепёр еннелле савранса пәхрәм. Вуншар пин салтаксем, хайсен сүлө синче төл пулакан мөнпур йывәр-ләхсене сөнтерсе, Сивашнә сивё те таса мар шывё сийён малалла та малалла шаванасә. Вөсен пичё синче нимөнле шиклөх те паләрмәстъ. Манпа юнашар такам юрласа ячә. Көрнеклө те мәнаслә сасә ирөклөхө чөнекен юрра янәравлә юрлатъ. Сакә пирён татәклә сапәсу, Интернационалпа...

Эпё маузер кобурне түрлетрөм. Прохор Иванов сине пәхрәм. Вәл юрлатъ.

Этемлөх йәхә чөрелет...

Сак чөрене пырса тивекен юрра пиншер боецсем хәюллән малалла юрлама пусларөс. Төрөк вәлө енчен каллех артиллери пеме пикенчө. Сөр кисренсе, Сиваш шывё чухенсе таратъ.

— Малалла! Малалла! — кәшкәртәм эпё, каярах юлнисем ене савранса.

Темисе снаряд пуссем синчөх шартлатса сүрәлчөс — пирён сине, шултра сүмәр пек, оско-локсем сапаларөс.

Манран кәштөх маларах хәюллә юрласа пыракан Прохор Ивановнә сасси сасартәках татәчә, вәл икё аллине те кәкәрне чәмәртаса тытрө, ерипен путма пусларө, анчах сак самантра эпё ана шинель сүхинчен ярса тытрам. Прохор пусё лөнчөрөх кайрө те усанса анчә.

— Прохор! Эсә илтөтөн-и мана, Прохор? — кәшкәратәп ана хәлхинчен.

Артиллери саплах көмсөртөт. Эпё Иванова кәкәрөнчөчә тытса пәхрәм. Осколок сурса пәрахнә пысак суранран юн пөрхөнсе тухатъ!.. Вәл мянән ываё сине тутатъ те пүрнесем тарәх Сивашнә тәса мар шывнө шәпәртатса юкса анатъ.

Тепёр сөхетрөп, пысак сүхатусем түсрөмөр пулин те, эфир Төрөк валне — Врангелён Крымри чи шанчәклә крепосне — хамәр алла туртса илтөмөр-илтөмөрөх».

Сапла сырнә аллә виссёмөш полк командирөн помощникё Б. Тарасенко юлташ.

Висё сүл хушши пынә граждандан вәрси шавласа та көрлесе иртсе кайрө. Сак тискер те хәрушә, калама та сук йывәр вәрсәра совет халәхө мөнпур интервентсене аркатса тәкрө, сәмрәк совет сөршывён ирөклөхөне никама пәхәнманләхне хутелесе хаварчө. Мирлө, хөрүллө ёсрө сүл хысқан сүл иртсе пычә.

1935 сүлта халё ёнтө чыла-ях ашәкләннә Сиваш шывё тарәх «Красный полуостров» колхоз тимёрси Иван Павлов граждандан вәрсинчен тарса юлнә гильзәсене шыраса сүренө. Нумай сүренө, ёшенсе ситнө вәл. Шәпах киле каяс тесе тәнә вәхәтра сыран хөрринчө сурри ытла юшканпа витөннө сын көлетки ыртнине асәрханә. Павлов пёр шикленсе, пёр сүсенсе илнө. «Кам, мөнле сын-ши ёнтө ку?» — пәшәрханса үкнө вәл. Тинкерерөх пәхнә хысқан, салтак шинельне асәрханә, вара, ним иккеленсе тәмасарах, ун патне пынә, ана чавса кәларнә, сыран хөрринне сөклөсе тухнә. Ун умөнчө граждандан вәрси вәхәтөнчи боец ыртнә. Вәл темисе кун каялла вилнө сын пекөх — Сивашнә таварлә шывё ана лайах сыхласа хаварнә. Ку — шәпах малта аллә виссёмөш полк командирөн помощникё Б. Тарасенко юлташ сырса кәтартнә Прохор Иванов боец пулнә.

Сыхланса юлнә документсем тарәх, Прохор Иванов Чаваш республикинчө, Элөк райончө, Йәлкәш ялөнчө суралса үсни паллә пулнә. Ана, пирён чаплә землякән үтне, хай вилнө хысқан вунпилөк сүл иртсен, Перекөп сывахөнчө Армянск салине илсе кайнә, унта сар йөр-кисөмчө чычласа пытарнә.

Илемлө Йәлкәш ялө. Сүллахи ашә кунсенчө вәл пөтөмөшпөх ешөл йывәссен айне пулатъ. Яш-көрөмөш кәсәренөх савак юрә янәратасә, вөсен сасси таврапи ялсене ситнөх саланатъ. Туләх пурнәсна саванса пурнәсә «За мир» колхоза пөрлөшнө йәлкәшсем. Анчах паянхи савак пурнәс мөнле пулса кайнине, вәтәр пилөк сүл каялла уншәй хайсен мухтәвлә землякө Прохор Иванов паттәрсен вилөмөпө вилинне те лайах пөлөсчө вөсем. Петр Якимович Шулаев, Прохор Ивановнә ача чухнехи юлташө, е Прохорнә таван йәмәкө Матрена Ивановна сәмрәксене пухасә те, паянхи телейлө пурнәшшән көрөшсе вилнө чаплә землякән ача чухнехи пурнәсчө синчөх кала-кала кәтартасә. Маттур, пултаруллә сын пулнә иккөш Прохор.

1920 сүлта Сиваш шывё синчө Таван сөршывшән «Интернационал» юрласа вилнө чаваш халәхөн паттәр ывалне — Прохор Иванова совет халәхө ёмөрдөмөрөх асөнчө тытө. Прохор Ивановнә вилөмсөр ятне асанса, Армянск салинчө унан паләкне ләртнә, сав урама Прохор Иванов ятне панә.

М. ВОЛКОВ.

ПАРТИН XX СЪЕЗЧЕ УМЁН

ХЁЛЛЕ ТЕ СУЛЛАХИ ПЕК

...Калама йывър: Маяковский саввисене Николай Семенович хайех вуласа ёмёрлөх асра хаварна-ши е такамран илтине ман-ман? Хай пек хастар череллө сынсене яланах хавхалантаракан савъ йёркисене майла самантра вал яланах асанна:

«Быть коммунистом

значит — дерзать,

думать,
хотеть,
сметь», —

теме юратнй каменщик.

Темице сул каялла та саплах пулнй.

Елөк каменщиксем хёллехи вэхатра кирпөч хурайман. Шарт-лама сивёсем танй чухне каменщиксен ёсё чаранса ларнй.

Анчах черөк ёмёр ытла каменщикре ёслекен Николай Семенович Козлов хёллехи сивёсенче те кирпөч хума сёниё. Ун чухне чылайашё сакна ёненмен. Николай Семенович вёсене аслй поэт самахёсене аса илтернй, каменщиксен бригадине хай ертсе пыма пулнй. Вал сёниипе раствор валли уйрам ёшөксем хатёрленё. Ёшөксен икё стени хушшине тултарнй вёри шыв цемент растворе шанса хытасран сыхланй. Сапла вара хёлле те каменщиксем сменйра 6—7 пин кирпөч хунй.

Касал та Николай Семенович сёниёвне асрах тытрёс. Шупаш-карти трактор пайёсем тавакан завод строителёсем, Коммунистсен партиён XX съезчё ячёпе амартйава хутшанса, сёнеё обязательствасем илчёс. Николай Семенович Козлов ертсе пыракан каменщиксен бригади инструментальнй цех стенисене суркунне тёлне туса пётерме ытти бригадасене амартйава чёнчё. Бригадйри Борис Симонов, Валерий Константинов, Николай Васильев каменщиксем хёллехи вэхатра та суллахи пекех ёслеме самах пачёс.

Трактор пайёсем тавакан заводри строителёсем, парти съезчё ячёпе амартйава хутшанса, сёниёв те сёнеё усёмсем тавасчё. Вёсене коммунистсемпе комсомолецсем хавхалантарса пырасчё.

— Эпё парти членё мар, сапах та пётём черерен партипе пёрле, — терё бетонщик Ананий Григорьев пёр пухура. — Эпир, бетонщиксем, хёле кериччен тёл корпусри туннеле туса пётерме самах паратпйр.

Чанах та, малтан ёслеме йывър пулчё. Туннель стенисене бетонлама цемент е транспорт ситмениипе аптрарёс. Николай Иванов бригадир тйрашнине часах ёссем йёркеленсе кайрёс. Туннель стенисене хёле кериччен туса пётерме самах панине вёсем чыслан пурнйасларёс. Кашни каменщик сменйра 2,2 кубла метр бетон хурас вырйанне 12—13 кубла метр бетон хурса, октябрь уявё тёлне чи отвёлй объектра ёсё вёслерёс.

У керчөксенче: Сёлте — палла каменщик Н. С. Козлов инструментальнй цех корпусен стенине тунй сёрте ёслет. Аялта — трактор пайёсем тавакан завод строительствинчи чапа тухнй сынсем (сулахайран сылтамалла): монтажниксем — С. Чалов, В. Антонов, крановщик — А. Гарнин, верхолазсем — В. Маркин, В. Можаров Н. Шиганов, П. Артемьев юлташсем.

П. Ефремовпа А. Припалов фотоукерчөксем.

Районти ялхусаләх выставки

Сак кун район центрөнче халәх питё йышлй пулчё. Чапа тухнй ялхусаләх специализёсем, мухтава тивёслё дояркәсем, тухаслй тырпул туса илекенсемпе выльәх-чёрлөх ёрчетекенсем Ишлей сёлөпе вёсё-хёррисёр килчёс. Районти Культура сурчё сывәхне темён чухлё лав, машинйсем ситсе чарйнчёс.

Район центрё хай те чаплй уяв чухнехи пек капйр.

Культура суртөнче халәх нумай. МТС-ри главнй агрономан — Егор Дмитриевич Рязанован — пайн ларса канмаләх та вәхәт сук. Районти ялхусаләх выставкин экспоначёсене вырнастарса ситернй пулсан та, экскурсантисемпе выставка курма пынисене йышанмалла, вёсене стендсемпе паллаштармалла. Чанах та, выставкйра ёссыннисене кйартмалли сахал мар ёнтё. Мухтавлй сулан ёсёсем те саванаслй. Сакна выставка та лайәх кйартрса паратй. Ноябрьрөн 1-мёшё тёлне районти пур колхозсем те аван сапса пётернй, Таван сёршыв умёнчи пур парймсене те парса татнй.

Выставкйри стендсем район усёмне лайәх сятатса парасчё. Касал Ишлей районё, пётёмёшпе илсен, 217 пин литр ытларах сёт суса илнй. Ку тёлёшпе «За коммунизм» колхоз мала тухрё. Дояркәсем ватамран кашни ёнерен 1500 литр, кашни сёр гектар сёр пусне 99 центнер сёт, 40 центнера яхан сысна ашё илме пултарнй. Колхозра сакйр сул ытла дояркйра ёслекен Вера Любимова 1700 литр сёт суса илсе мала тухрё. Г. Максимова, Р. Мочалова, З. Егорова дояркәсем те унран юлмарёс. Районти колхозсем касал выльәх-чёрлөх ёрчетес тёлёшпе пысак усёмсем тунине кашни стенд умёнчех курма пулатй.

Выставкйна пынисем хайсен ёсёсем сйнчен пёр-пёрне каласа парасчё. Акй «За коммунизм» колхозри Петр Шмелев тавра ытти ялсенчен килнй колхозниксем пуханса тйрасчё. Вал колхозри строителёсен бригадине ертсе пыратй. 22 сынтан йёркеленё бригада кёске вәхәтрах ёне, сурах витисем туса пётернй, свинарник те туса ларнй. Кунта фермйри ёсене пурне те механизациленё. Колхоз государствйна 12 пин литр сёт, 57 центнер аш-какай, 4 центнера яхан сям сутнй.

Нумай колхозсен экспоначёсемпе стенчёсем районта тырпул тухаслйхё уссе пынине кйартасчё. «Большевик» колхоз касал 144 гектар сйнчен ватамран 17-шер центнер ыраш туса илнй.

Касал районта сёнеё культура — кукуруза пин гектар ытла акрёс. Нумай колхозсем пысак тухаслй кукуруза пухса кёртрёс. Андреев ячёпе, Молотов ячёпе хисепленекен колхозсем симёс массаран 350-шар центнер ытла силос хывса хаварчёс.

Выставкйра курмалли те, вёренмелли те нумай. «Дружба», «Знамя труда», «Мичуринец» колхозсенче сад ёрчетес ёсре пысак ситёнусем тунй. Районта 323 гектар ытла сад йышанатй. «Дружба» колхоз сад пахчинчен утмйл пин тенкё ытла тупаш илнй.

Районта пулса иртнй касалхи ялхусаләх выставки ялхусаләхчече малта пыракансен опытни сармалли паха меслет пулчё.

Ф. МАЛЫШКИН.

У керчөккре: МТС-ри главнй агроном Е. Рязанов ёссыннисене выставкйри экспонатсемпе паллаштаратй.

А. Иванов фотоукерчөкё.

Печёк АКАШСЕН ТАШШИ

К а л а в

Василий ИГНАТЬЕВ

М. Жолобов үкерчөкөсөм.

Унан уменче сене тэнче усална — музыка тэнчи. Унан чөринче сөнө туйам сурална — музыка туйаме. Сак сепе те сөклентерүүлө туйама сүтсанталак пур сынна та паман. Пурнас шавенче, чун-чөре хумханавенче, сүтсанталак илеменче пытанса таракан музыканы кашни сынах тепе-йөрепе туйама пултараймасть. Мөнпур халах чөринчи сав тери ыра е сав тери хурлахла камал-туйама перлештерсе таракан кеве-семесем кашни сын чөринчех вут-хемпе суралма пултараймассе...

Вал самрак-ха, сирем ике султа сес. Хамар куесем тунсахларах пахассе. Хайне яланах лапка та кашт именчекле тытнинче сын камалне түрех семсетенен, ана хай енне туртакан варттан вай пурри паларса тарать. Сан-пиче сине пахсан, ку самрак сын нихсан та самалтайла шухашлама пултарайманнине түрех туятан.

Унпа эпе пелтер паллашнячче. Экзамен тытакан пүлем алакө уменче эпир таваттан тараттамар. Шалта рояль сасси илтенет — профессор пирен умран кене херачана тереслет. Эпир хамар черет ситессе кететпер.

— Эсир астан килне? — ыйтрам эпе хампа юнашар таракан самрак сынтан.

— Чаваш республикинчен.

— Музыка училищи петерне пуль?

— Сук... Пединститут...

— Пединститут? Мөнле-ха апла? — телентем эпе.

Вал кулса илче:

— Саплах...

Сак вахатра пүлемрен херача тухре те, профессор патне манпа каласакан юлташ кече. Пер сехете яхан пулче вал унта, профессор пединститут хыссан консерваторие килсе лекне сынна уйрамах хыта тереслере пулас. Юлашкинчен самрак сын коридора тухре.

— Ну, мөнле? — чупса пытамар эпир ун патне.

— Аван терес.

Эпир унпа пер группанах лекремөр, хамара экзаменсем тыттарна профессор патенчех верентемөр. Вал мөнпур чун хавалне хурса еслерө, музыка — унан пурнасе пулса таче. Те хай есне ытла та юратнаран, те унпа кана та мар — пелместеп, анчах сак студент пуринчен те ытларах камала кайре. Малтанхи кунсенчех манан ана хаман сывах юлташ тавас килетче, хале эпир ака — уйралми туссем...

Иртне вырсарникун унпа консерваторинчи пер класа иккен сес керсе лартамар. Вал сапла каларе: «Паян ман пура сөнө кевесем суралчөс»... Унтан рояль умне ларче те түрех Чайковский «Печёк акашсен ташшине» калама пуларө. Эпе ана самантрах чартам.

— Итле-ха, тусам, мөнле йала вал санан: эсе, рояль умне ларсан, кирек хасан та малтан «Печёк акашсен ташшине» каласа илетен...

Юлташам, сак ахаль ыйтурах темле харамалла япала курна пек, ман сине чар пахса илче, унан сәне сасартак улшаннине те эпе аванах сисрем... Вал ним калама та пелмерө.

— Мөн те пулин аса килмерө пулө те? — ыйтрам эпе асарханса.

Вал, ман сине пахмасар, рояль умне савранса ларче те каллах хай юратна кевине — «Печёк акашсен ташшине» ерипен калама пуларө. Унан куесем халь, чирле чухнехи майлах, ялкашса, сунса таче, малтан шуралса кайна пиче керле теспе витенче... Пүлемре нимен те юлмарө пек, ана пер асла Чайковский хайен мөнпур пуйнлахөпе, сепеслөхөпе тултарса таче. Сапах та эпе лайах пелтем: ман юлташ, терессипе, «Печёк акашсен ташшине» каламасть, вал пацах та урах кевө вылять. Сак кевө халлөхе никама та палла мар — вал самрак сын чөринче сес янараса тарать. Эпе йанашман иккен: вал кевө — унан юратавө, унан пурнасе пулна...

Сак кун ун чөрин вери таппи, ун камал-туйамен таса самраклахө пушсех те уссанрах паларче. Ку сес те мар, сак кас эпе малтанхи юратун хавачө, вал хаварна йөрен вилемсөрлөхө мөнле пулинне татах та таранрах анланса илтем.

Вал мана ака мөн каласа пачө.

— Шапах пилөк сул каялла, июль пусламашенче, эпир — атте, пичче тата эпе — вармана тухса кайрамар. Пичче авланнччө ентө, уйралса тухма шутларө — сурт лартмалла. Хирти есsem пуланичен атте сав пүртлөх перенесем касса хатерлес терө.

Хуравай варманө пиртен ытла инсех мар. Каса ситсе выртмалла тухнаскерсем, унта эпир хөвел анас умөн пырса кетемөр, пер таран сырма урла касса, лесник сурчө патне ситсе чарантамар. Уса чүречерен илемлө музыка янараса тухать тата, сарлака сурамне тул еннелле туса, пер сын ларни куранать.

Вал, урапа сассине илтсе, пирен сине савранса пахрө.

— А-а, Елизар! — хавассан кашкарчө вал. — Салам, салам!.. Чим-ха, тахта, эпе хамах тухам... — Лесник савантах чүрече умөнчен сулалчө — пысак хапха усалса та кайрө.

— Давай, давай, кертер лашана! — хыпаланса каларө лесник, унтан пире алө парса тухрө: малтан аттене, ун хыссан пиччене, юлашкинчен — мана.

— Ку та санан-и-ха? — ыйтре вал, ман сине катартса.

— Манан. Ваталэххи ентө...

— Э-эй, апла сан авлантармаллисем татах та пур иккен-ха! — ку с хөссе илчө лесник. — Тепер сул каллах перене касма килмелле!..

— Тепер сулах мар пуль-ха та...

Малтан институт петерес пулать, кайран вара, ерипен, авлантарасси синчен те шутлама пулө.

— Институтра веренет-им-ха?

— Сук, касал сес вунна петерчө...

— Аван, аван, — ман сине ашшан пахса каларө лесник, унтан каллах хыпаланса үкрө. — Давай, давай, кертсе таварар! — тесе вал лава хаех карташнө кертсе ячө.

Лашана апат парса, эпир пүрте кетемөр. Пүлемре таса, типтерлө. Картун таврашө кун пек пулакан марччө, кунта вара пер-пер служащи пуранать, тейен. Чүречесене илемлө чөнтөр карна, урайө йалтаратса сес тарать — сарланө. Стена сүмөнче келенче алакля ике пысак шкаф, кетесре «Родина» приемник керлесе ларать. Пуринчен ытла мана пер япала интереслентерсе пахрө, вал — пианино. «Ниушлө лесник музыканы та пелет? Пианинапа та калатьши вара?» — теленсе шутларам эпе, анчах хам нимен те шарламарам.

— Вырнасар, вырнасар, — сөнчө лесник пире, хай каллах тухса кайрө.

Лесник — ман аттен сывах юлташө. Пер-перинне вөсем салтакра туслашня, варса та перлех сапасса ирттернө. Вал пирен пата пер-икө хут керсе тухнине те аставатпа-ха эпе, аттепе перле үкертернө карточкисем те пур. Хай вал халө те гимнастеркапах сүрет, атапа, хулан пуставран селетнө галифепе. Сан-сурамө ун тачка та сарлака, сайрала пусланө сүсө сат выртать.

— Хөрарамсем паян пурте кайса петнө-ха, — терө лесник, сөтел сине пер турилкке таварланө кампа лартса.

Арәм кәшт утә сулкаласа сүрес терё, Лидәпа Георгий тәста кайна? Те—яла... Ну, эфир кунта хамарах мәнле те пулсан...—Лесник шкафа усрә те унтан хөрлө эрех кәленчи каларчө.

— Мёскер эс, Иван!— эрех кәленчине курса каларё атте.—Кирлө марччө...

— Ничего, ничего, эфир кәшт сөс сыпса ярапәр, тәлпулу ячөпе кәна...— Вәл, черкесем сине эрех тултарса, кашнин умнех лартса тухрө. Эпө өсөшөн марччө, анчах лесник мана ирөксөрлөсөх өстөрчө: «Мёскер тата эс? Халь сын пулнә өнтө, ватам шул пөтернө те!»... Ханәхманскер, пусра самаях темән кашла пусланине туйрам өлө, ут-пү те ластарах кайна пек пулчө. Кәштах усәлас тесе, тула тухрам...

Картун сүрчө пысәках мар таваткәл усланкә варринче ырнасна. Йөри-таврах—сәра варман. Усланкән сылтам енче пөрене тарәхөсем, вутә шаршанөсем купаланса тарәсчө. Вөрлөк карта тытнә пахча сүмөнче пөлтөрхи утә капанөн юлашки чаләшса ларать, унтах пөр хөрлө өнеле пушмак пәру кавлесе тарәсчө. Усланкән сүрсөр енче—тарән сырма, Хайәрлә сырми теңсө иккен ана.

Тулта кашт усәлкаласа сүренө хысән өлө каллех пүрте кәтөм. Сөтел хушшинче өнтө самаях шавлә каласу пусланса кайна. Лесник хайөн варманти пурнәсө синчен каласа парать, атте — колхозри өсөм синчен... Лесник варсәччен комбайнер пулнә, анчах варсә хысән МТС-а кайман, леснике килсе көнө. Халө вәл ақ теперер султан МТС-ах каймалла пуль тесе каласать...

Мана, усә чүрече патөнче лараканскере, сасартәк варманта мотор сасси илтөннө пек пулчө. Кәшт тарсан, картун умне чәнах та мотоцикл көрлеттерсе тухнине куртам. Рульне пөр вунпилөк сулхи ача тытнә, хысалта — ырасла тумланнә сәмрәк хөр ларать.

— Ак, ситрөс хайхисем!— терө лесник, чүрече патне пырса.—Хөрачи вәл ман консерваторире вөренет-ха, висө курс пөтерчө.

Эпө тинех әнлнса илтөм: пианинапа хөрача ылыть иккен... Хам та пөлместөп — мөншөн, анчах вәл пүрте көресине хумханса көтрөм өпө, ана ман хавәртрах курас килчө...

Лесник хөрө сөтел хушшинче палламан сынсем ларнинчен ним чухлө те төлөмөрө пулас, көрсенех пире хавәрт кәна сывләх сунчө те тепөр пүлөме көрсе кайрө. Эпө унан синсө пилөкөпе кәтра сүснө сөс курса юлма өлкөртөм.

— Ну, мөн ялта?— ыйтрө ашшө.

— Нимех те!— ответлөрө хөр шалта, унтан каллех пүлөмрен тухрө.— Анне килте сук-им?— ыйтрө вәл ашшөнчен. Пирөн сине пәхса илчө. Унан кусөсемпе ман кусөм әнсәртран кәна төл пулсан, өпө темшөн именсе, айккиеллө пәхрәм... Хөрача каллех тула тухса кайрө. Тепөр самантранах ана өпө, хулә татки тытнәскерне, утә капанө сүмөнче таракан өнесем патөнче куртам, вөсене вәл картишнеллө хаваласа килчө...

Амәшө килнө сөре лесник хөрө килти пур өсөне те туса пөтерчө өнтө: өнине сурө, сысна сурисене, вөсемпе пөчөк ача пек каласа-каласа, апат ситерчө, пахчаран сухан та касса көчө. Яшкине те пи-

ре хәех антарса пачө, ман умма ытти-сеннинчен илемлөрех кәвак хөрөллө турилккөпе лартнә пек туйәнчө.

— Пөрлө ларса си,— каларө ана ку вәхәтра өсрен таврәнма өлкөрнө амәшө.

— Ман снес килмест!— терө те хөр, пүлөме көрсе сухалчө...

Апат хысән аттесем пүртре татах каласа ларчөс. Чылай вәхәт ситнөччө өнтө, юлашкинчен атте ура сине тәчө.

— Ну, ыртма та вәхәт пуль, әста ырнастаран пире?— терө вәл, лесник сине пәхса.— Асләк синче май пур-и унта?

— Ма асләк синче? Пүртрех ыртма пулать.

— Э-эй, халь пүртре ыртса тарән-и вара!

— Асләк синче те начар мар-ха та... халь кәна сөнө утә типөтсе хәпартнәччө...—Лесник пүлөм енне пәхрө.— Лида, ханасене ыран майлаштарса пар-ха эс унта,—хушрө вәл хөрне.

— Юраты!— илтөнчө шалта.

Тепөр самантран эфир асләк сине хәпарса та ыртрәмәр. Хөрача пире шура простынөсем сарса панә, икө сүхе утиял хунә...

— Ак епле кунта-а,— текелесе, аттепе пичче таса ыран сине көрсе ыртрөс те харлаттара та пусларөс. Эпө нумайччен куса хупмасәр ыртрәм. Лупас синчи сөнө утә шәрши сәмсана ыран кәтәкларө, хусалкаланә май чәштәр-чәштәр туса ванчө... Пасәртанпах өпө пус тарринче темскер сәрлатнә сасә итлесе ыртрәм, кашта синче шура япаласем сакәнса тәнине асәрхарәм.— Мөн-ха,—тесе ыртнә сөртен тарса лартәм та төлөмөллө тинкерсе пәхрәм: шура япалисем мунчала сыххисем пулнә иккен, сәрлатаканни—төкөлтаура йәви. Леш вөсөнчө чәхсем ларса тухнә...

Сасартәк варманта, инсөх те мар, темле кайәк салхуллән кәшкәра пусларө, кашта синчи чәхсем, шартах сиксе, кәтәкласа илчөс... Эпө вара, аттепе пиччене вәратас мар тесе, ерипен атә тарәнса ятам та чикмек тарәх сөре антәм, карташ варрине тухса тартам.

Варманта сөмсө те ашә кәс тарать. Лапсәрка кәлеткеллө кәс төттөмө лупас таррисенче упаленсе сүрет пек, мөнпур хуралтәсене хайөн темле асамлә кәлеткипе сүпәрласа илнөн туйәнать. Шәп. Хушәран кәна картари өнесем канлөн машлатса ярасчө тата пирөн лаша, кампарт-кампарт тутарса, утә сине пуслать...

Сасартәк картиш варрипе шап-шура япала сәмха пек кусса иртрө те йәпарт! сөс сөнөх аләкө умне хәпарса ларчө — кушак сүри иккен: ачашшән мяуклатса илчө... Эпө вара темшөн ача пек хөпөртесе кайса, хам төллөн хам кулса илтөм те, көсналәка ерипен усса, картун умне тухса лартәм. Лупасайөнче, сунаттисемпе шап-шап тутарса, автан авәтса ячө.

Чылайччен сывәраймарәм өпө вәл кәс. Сак асамлән туйәнәкан тавраләха манән чөрем кас-кас сөкленсе, кас-кас канәсәр тапрө. Кусөм кәтрашка тараллә варман сине, сырма хөрипе хәпаракан шура төтре сине хөпөртесе пәхрөс, хәлхасем, варманти кашни сасчөвве хайне майлә илтсе, ман умра каллех юмахри евөрлө төнче суратрөс...

Юлашкинчен, хөвелтухәс өнө шурала пусланине туйса, өпө көсналәкран малтанхи пекех асәрханса көтөм те асләк сине хәпарса ыртрәм. Ыйхә төлөшпө хайхи кайәк каллех салхуллән кәшкәринине илтрөм, аякра — йытә вөрнө пек туйәнчө... Төтреллө, чөлтөртөтсе сөс таракан әсра көтмен сөртен лесникпе унан арәмө, вөсен хөрөпе ачи суралса тухрөс... Анчах самантрах лесникө те, арәмө те, мотоциклпа сүрекен сәмрәк ачи те ман умран пөрин хысән тепри тәста сирөлсе кайса сухалчөс те, вөсен ыраннө лесник хөрө хай пөччен сөс йышәнса илчө. Вәл ман пата сывхарнәсөм сывхара пусларө, пит-кусө юмахри пике пит-кусө пек сүталса, илемленсе пычө... Анчах ман умма ситсен вәл кәшт сөс тәчө те сывләшпа хумханкаласа-чөтрөнсе илсе, тәста кайса сухалчөс... Эпө шарт сикрөм. Йөркеллө сывәрса кайиченөх төлөкпе аташа пусланә иккен...

Тепөр кун ирхине ирех вәрмана тухса кайрәмәр. Лесник хәш йывәссене касмаллине кәтартса тухрө, эфир өсө пикөтөмөр. Төттөмленес чухне, пүртре лампа сүтма та, өс тума та май сук вәхәтра, картуна ситрөмөр. Эпө сул синче хавхаланса та, сав вәхәтрах канәсәрланса та утрәм. Мөншөн хавхаланнине хам аван пөлеттөм, мөншөн канәсәрланнине—пөлместөм...

Пүртре пианино калани илтөнчө, анчах эфир көрсен, лесник хөрө темшөн калама чарәнчө. Кайран өпө, сывәрма ыртиччен кәштах көнеке вулас тесе, сөтел патне лартәм, вәл вара ман пата пырса тәчө.

— Мөн вулатәр?— ыйтрө вәл, көнеке сине пәхса.

— Симонов пьесисем,— терөм өпө.

— Пирөн Симонов сукчө-сөке... Килтенех илсе килнө-и эсир?

— Эпө сирөн көнекесем пуррине пөлмен,— шкап енне пәхса каларәм өпө.— Сирөн, ав, пысәк библиотека иккен...

Лида чөнмерө.

— Вөренме әста каяс тетөр-ха?— кәшт тарсан ыйтрө вәл.

«Ман синчен ашшөнчен ыйтса пөлнө пулас, ватам шул пөтернине те пөлет», — шутиларәм, хам савәншән хөпөртөрөм те...

— Пединститута каясшән-ха та...

— О-о, педагог пулатәр апла!— мухтаса каларө вәл.— Ман шутипа, чи лайәх професси.

— Камшән мөнле вөт... Мана, ак, консерватори нумай хут камәлләрах та... Талантне тур паман...

Лида кулса илчө.

— Ничего, ничего,— терө вәл ашшө пекех,— ун ыраннө эсир лайәх педагог пулатәр...

Ку—пирөн паллашу пулчө. Сывәрма ыртсан та өпө ун синчен кәна шухәшласа ыртрәм, әсра, сисмесөрех, хамәр каласәва тепөр хут кала пусланә:

— Мөн вулатәр?

— Симонов пьесисем...

— Пирөн Симонов сукчө-сөке... Килтенех илсе килнө-и эсир?— ыйтат вәл. Кусөсем хайөн ашшән пәхасчө...— Ничего, ничего, ун ыраннө эсир лайәх педагог пулатәр,— тет, кәшт сөс кулса. Савән чухне ун питсәмартисенче икө пүтәк паларать, кусхаршийөсем ачашшән

хускалкаласа илессё... Мёнле-ха сав таранчченех илемлө сынсем пур тёнчере? Мёнле килсе кёне-ха вэл сак варман варрине?... Тен, ку пётёмпех телёк? Сав махран, картунта вэл пулман пулсан, кунта пачах та урэхла пулатчё вёт...

Мана, сак шухаша аса илсен, сасартак питё кичем пек пулса кайрё, пёр кёске самантра тёнче пуш-пуш та сиввён куранса илчө. Чанах та, Лида пулман пулсан, кунта халь мёнле пулатчё-ши?

Эпё выртнй сёртен тёрса лартам та чылайччен тёттёмелле тинкертём...

...Сак касран пусласа, Лида манпа тятташах каласатчө, хай яланах уса каймалла та хаваслаччө. Касхине эпё пёчченех пёрене сине тухса лараттам, анчах хамыр, тепле майпа, яланах виссён пулаттамар: эпё, Лида тата Лидан шаллө. Вэл шаллөне питё варсгарма юрататчө. Лепө, хайне самракла маң сын пек титкалама тарашпаканскер, уншан вара тем пекех силенетчө. Лида ахалтатса кулатчө. «Эх, эси-ир!»—тетчө вэл, пирён сине пяхса. Сак мана курентеретчө, тарыхтаратчө: сук, Лида ман сине те хайён шаллө сине пяхна пек сөс пяхать... Эпё ним тума пёлмесёр лараттам, хама хам курайми пуласси патнех ситеттём. Лида вара, те савна асархаса, те унпа та мар, сасартак лапланатчө те манпа каласма пулатчө. Эпё мёнле кёнекесем вулани сынчен, мёше ытларах интереслени сынчен ыйтса пёлетчө вэл, анчах хам унпа каласма та ватанаттам, савсем темле, сыханусар тухатчө...

Пёррехинче эфир унпа иккөн сөс лартамар. Туне таря та кавакчө, вётө сальтарсем мёлт-мёлт туса йалкашатчө, варман тарринчен уйах сёкленетчө. Картун таврашёнчи хыр пёренисем сав сутапа темле, ирёлнө пек, сөмсөн йалтаратса вуртатчө.

Лида ман суммарах кусса ларчө, унан хулө ман хул сумпе кашт сөс сёртёнсе илнине туйрам... Ним савмах тупса каласма та пёлеймерём эпё. Вэл ман сине кулса пяхать пек туйанчө, анчах хам—пяхма хаймарам...

— Эсир темшён каласма юратсах каймастар?—терё Лида.— Хавар педагог пулассан, анчах каласмастар...

Эпё сакна хирёс таруках ним чёйме те пёлмерём, кашт тарсан кана сапла каласа ятам.

— Мён сынчен каласас-ха ман сирёйпе?..

— Ак ёнтө! Тем сынчен те каласма пулать вёт-ха. Савмахран, кушаксем сынчен...— Лида хай савмахёнчен хай кулса илчө те унтан сапла аяллантарса пачө. — Пирён хулара пёр самрак поэт пур, халь институтра кана вёренет-ха, вэл вара манпа чухне яланах кушаксем сынчен каласать...

Эпё кулам пекки турам, анчах малала мён каласмаллине саплах шыраса тупаймарам...

— Сук, сапах эсир каласма юратмастар.— терё вэл сөрелле пяхса. Унтан сасартак ман еннелле савранчө.

— Калар-ха, мён сынчен шухашлатар эсир?—ыйтрё вэл.

— Ним сынчен те...

— Ун пек пулма пултараймасть! Сын, чёнемесёр тана чухне, мён сынчен те пулин шухашлатех.

— Мана апла вэл шутран каларса парахма тивет пуль: эпё халь, ак, ним сынчен те шухашламастап.

Лида чёнмерё.

Пирён сывахра пёр сара сёрси урлапирлө вёскелесе суреке тытанчө, картишёнче пуса тараси чёриклетсе илчө. Картун умёнчен икө вут лавё иртсе кайрё...

— Сав йывассем мёне аса илтересчө?—сасартак ыйтрё Лида.

— Хашёсем?

— Ав сав икө тополь,—пахча ение катартрё вэл. Эпё пахча вёсёнче усекен топольсем сине пяхрам та кртах сикнө пек пултэм. Пёр йывассө лутрарах, тепри, ун сөмёнчи, лутра йывассө сине кукаралсарах уснө, таррисем пёрлешнө пекех тарасчө...

— Ну, мёне аса илтересчө?

Хам мён шутланине каласшанччө эпё, анчах савантах, темшён иккёлёнсе, именсе кайрам.

— Пёлместөп,—тесе сөс хутам вара.

— Мана вёсем яланах пёр карчакпа старике аса илтересчө... Карчакө тем каланя та, старикө, халхи илтмен пирки, пушне карчакө патнелле пёкнө... Питө шеллетөп эп старикне!

«Суютан!»—каласшанччө эпё, анчах калама пултараймарам. Тепёр сын ман выранта пулсан, Лидана халь мён калассине те аванах туйса тараттам, анчах хам сав «тепёр сын» выранёнче пулманиепле те пултараймарам... Юнашар ларнаранпа пёрремөш хут Лида сине пуса сёклесе пяхрам. Вэл темшён салхуллө пек туйанса кайрё, саплах сав икө тополь синелле пяхса ларчө... Астан килсе уснө вёсем кунта, кам лартнй вёсене?

— Лида, килёр-ха кунта!—илтёнчө шап сак вяхтра картун енчен. Лесник иккен: пушне чуречерен каларнй та пире хай патне чёнет.

— Юрлаттарасшан ёнтө,—кулса каларё Лида.— Кашт ёссөн, вэл вара манран яланах юрлама ыйтать...

Эпё ура сине таттам. Лида та тарса кёпине аллисемпе якаткаласа илчө. Унтан, темшён ман сине питө хавассан пяхса, сапла ыйтрё:

— Сире хаш композитор ытларах кайма каять?

— Эпё «Кётус» юрра юрататп...

— Воробьеванне-и?

— Савна... «Кётус ларать сарт сынче»...

Эфир пурте кётёмёр.

— Юрласа памалла-и-ха?

— Камал тусамччө. Ханасем те ак итлесе пяхасшан,—хёрёнкө куссемпе Лида сине касару ыйтнй пек пяхрё лесник.

Лида пианино патне пычө.

— Кётус сынчен юрлатп,—терё вэл, ман сине пяхса, унтан пукал сине ларчө. Тепёр самантранах пуртре илемлө, савмал юр янараса та кайрё.

Кётус ларать сарт сынче те,
Кётус ларать сарт сынче,
Хёвел сугги айёнче.
Кётус калать шалхичне,
Шарантарать юррине.

Мана, вэл юрланине итлесе тана май, сав тери пысак хаваслах ярса илчө.

Юрй вёслёнсен, эпё сисмесёрех сапла каласа хутам:

— Тата юрлар-ха мён те пулсан!..

— Мён юрлас-ши?—ыйтрё Лида кулса.

— Лешне... Антонида юррине юрлаха эс,—ыйтрё лесник.

— Мёнех, юрлапяр... Анчах вэл кун пек хаваслах мар ёнтө,—терё Лида, каллах ман сине пяхса. Унтан пукал сынче турленерех ларчө те пёр кёске самант таста айккиелле пяхса тачө...

...Черёнкө пурнесем, клавишсем тарых чупса, салхуллө та ачаш савсем каларчөс, пуртре сасартак юрй пусланчө.

Не о том скорблю, подруженьки,
Я горю не о том,
Что мне жалко доли девичьей,
Что оставлю отчий дом...

Эпё Лида сынчен пёр самант та куса илеймерём. Пичө ун сав вяхтра салхуллараххан куранатчө, кушаршийёсем кашт сөс сисёмелле ачашшан хускалкаласа илетчөс. Хама ун чухне мёнле туйнине эпё... каласа пама пултараймастап, анчах унан чун-чёререн шаранса тухакан сөпөс те уса сасси халө те ман асамрах янараса тарать... Малтанхи куплетне юрласа пётерсен, вэл пёр сыпак пианина каларё, унтан каллах юрлама пусларё.

Нас постигло лютое горе,
Убила черная судьба:
Были враги у нас,
Взяли отца сейчас...

Пианино умёнче тастан вёссе аннй акаш пекех ларатчө вэл, тин сөс суралса саралнй макань сөски пек, самрак та тасаччө... Пёчөк пурнисем клавишсем тарых хаварт чупатчөс, куссөсем саплах салхуллараххан пяхатчөс... Сав вяхтра манан ая, хыттнй-хыттнй ыталаса илсе, унан аллисене, пёчөк пурнисене, питне хёрёллөн-хёрёллөн чуптавас килчө... Кайкарта манан чёрем тытса чармалла мар тапатчө... Эпё текех ун умёнче чатса там пултараймарам, мана телёкря пек туйанса кайрё... Хам мён тунине хам пёлмесёр, эпё алак еннелле утрам. Алака хупсанах юрй чараннине илтрём, вара, темрен хараса кайса, варман еннелле виркёнтём... Йёри-тавра сём-тёттём пулса кайрё, чёрене темскер хыттнй пачартаса илчө...

...Каялла килнө сёре пуртре сута сукчө. Асарханса чуречесем умёнчен иртрём. Лида пёлёмёнче чёнтёрлө карри витер шура мёлке куранса кайнй пек туйанчө—тепёр хут пяхма хаймарам. Сук, мана туйанчө кана пулмалла...

— Аста суретён эс?—пашалтатса ыйтрё пичө. Атте самсипе кичеммөн шахарттарса сываратчө.

— Ништа та,—терём те хавартрах сыварнй пек тума тарашрам. Пичө чёнмерё. Анчах выртсан-выртсан тарса ларчө, шарпакпа пирус хыпаласа тупрё.

— Туртмастан-и?—каллах пашалтатса ыйтрё вэл.

«Пушар каларатан ак!»—каласшанччө эп, анчах чёнмерём. Пичө, шарпак чёртсе, хай теллөн шалпан кулса илчө...

Тепёр кун ирех вармана тухса кайрамар. Касхине килсен, апат сирёмёр те, турех аслак сине хаварса вытрам. Ли-

да унчченхи пекех сәмәл сүрәтчә, савә ман чәрерә пушшех те тарәху сәклерә... Анчах иртнә каҫ та сахал сывәрнипе тата күнәпех еслесе ывәннәскер, әпә ыртсанах сывәрса кайнә...

Ирхине мана темскер хыттан шатәртатни вәратса ячә. Вәрманта — аслатиллә сүмәр сәватә... Аттепе пичче асләк хәрринче табак туртса ларассә...

Апат сисен әпә «Новый мир» журнал илтәм те картун сүрчә умне тухса лартәм. Сүмәр саплах чашлаттарса сәватә, аслати кәна хуллентерех кәмсәрттетә. Пүрт карнизә айәнче типә, сүмәр пәрре те тивмест. Әпә, хәмаран тунә сак сине ларса, журнал вулама тытәнтәм.

Анлани-әнланмиех виҫ-тәватә страница вуланәччә — кәсналәк уҫалнине илтрәм. Куҫа хам темшән саплах кәнеке синчен илмерәм.

— Мән вулатәр? — илтрәм әпә Лида сассине сүмрах. Унан пәчәк урисемпе плац аркине куртәм.

— «Новый мир», — терәм, журнал листисене уҫкаласа.

Лида чәнмерә. Әпә саплах страницәсене уҫкаларәм.

— Мәнле-ха эсир, мана ыран та сәнместәр? — ыйтрә вәл юлашкинчен. — Е әпә кансәрлетәп-и?

Әпә сак хәрринерех куҫса лартәм.

— Ларарах...

Вәл, плац аркисене пуҫтарса, ман сүмма ларчә.

Сасартәк вәрманта хәвел сүтатса ячә. Сывләшра чәркәмәл пек тумламсем йәлтәртәтрәс, аслати аякра кәмсәрттетрә...

— Акә сүмәр та иртсе кайрә, — хавассән каларә Лида.

Әпә те хама хаваслә туйса кайрәм, ешәл вәрман сине, хәвел сүттинче саплах йәлтәртатәкан шултра тумламсем сине хәпәртесе пәхрәм. Вәрманта кайәксем чәвәлтете пуҫларәс...

Дож-дик, дож-дик,
Дож-дик, дож-дик! —

юрласа илчә Лида.

Унтан сасартәк ман енне саврәнчә.

— Атя сырла татма каятпәр! — терә вәл, куҫсене систерсе.

— Пирән есә каймалла пулатъ пуль...

— Әп сире инсете илсе каймастәп! Сывәхрах пәр ыран пур, хәмла сырли хутә те витрипех тат!..

— Кайса килер апла...

Лида пүрте кәрсе кайрә те самантрах пәчәк кунтәк йәтса тухрә. Вара эфир вәрманалла кәрсе кайрәмәр. Сулла пәр иксәр метр пек утсан, Лида айккинәлле пәрәнчә. Часах, чәркуҫси таран йәп-йәпе пулса, пәр пәчәк уҫланкәна тухрәмәр.

— Ак, ситрәмәр те! — терә Лида, ман енне саврәнса. — Куна «Кантрашка хәртни» теҫсә, еләк саран валли юри хаварнә, тет... Пәхәр, мән чухлә сырла! — кәтартрә вәл вәлтәренлә-хутәшлә сырла аврисем сине.

— Анчах, тем, сырлисене курмастәп-ха әп...

— Чим-ха, кәшт шаларах кәрер!..

Вәл, йәпенесрен хәрамасарах, сырла аврисем ашне кәрсе кайрә, ун хыҫсән әпә те асәрханса кәтәм. Сырли, әпә каланә пекех, пите сахал пулчә.

— Татса пәтернә! — терә Лида, сырласене пәрерән-пәрерән кунтәка ярса. Әпә аләсене темиҫе хут та вәлтәренпә чәпелеттерсе пәтертәм, вәсем, вәри шывпа пәсәртнә пекех, сәрәлтата пуҫларәс. Эфир часах каялла тухрәмәр.

— И-их! — терә Лида, хәйән пиләк таран лачкам йәпеннә сүхе плац аркине пүрне вәсәсемпе шәлса, унтан ман сине пәхрә те ача пек кулса ячә.

— Аҫта шыва анса кайнә эсир?!..

— Хәвәр аҫта анса кайнә-ха?

Вәл тата хытараххән кулса ячә.

— Ну-и, сирәмәр те сырла-а!..

— Тәраничченех...

— Ан сәленәр ёнтә, әп сире хам татнине паратәп, — вәл кунтәкне чаләштарса кәтартрә. — Ав мән чухлә татнә әп! Акә, иләр.

Әпә илесшән пулмарәм.

— Тытәр, атту сәленетәп!

Әпә вара алла ун енне тәсрәм. Лида сасартәках хытса тәчә.

— Мән туса хунә эсир? — хәраса ыйтрә вәл. Ясмәк пек хәпаланса тухнә алла пүрнине сәтәркаласа пәхрә. — Ыратә-и?

— Сук...

— Суятәр!

— Әпә нихсән та суйса курман.

— Калләх суятәр!

— Мәншән?

— Мәншән тесен — суятәр! — саплах сиссе каларә вәл. Унан пичә синче сүтә тумламсем йәлтәртатса тәратчәс, йәпеннә сүҫсән пәр пайәрки косынка айәнчен сәмки синелле шуса аннәччә... Вәл ман сине пәр самант темле пысәк япала ка-

лас пек пәхса тәчә, унтан кәтмен сәртәк сапла ыйтрә.

— Каләр-ха, мәншән эсир Глинкәна савән пекех юратмастәр вара?

— Мән пирки?..

— Виҫәмкун каҫ аһа итлесшән те пулмарәр-ске...

Манән пит сасартәк пәсәрсә кайнине туйрәм әп, анчах хам самантрах сапла ответлесе хутәм:

— Сук, әпә Глинкәна юрататәп, анчах эсир... начар юрларәр! Савәнпа тухса кайрәм та...

— Чәнах-и? — ман сәмахсенчен тәләнсе, куҫхаршийәсене хәпартса илчә Лида.

— Сапла...

— Анчах ман сәнчен консерватори профессорсем пачах та урәхла шутлаҫсә-ске?

— Пәлместәп, анчах ман кәмәла каймарә...

Хам мәншән сапла каләснине хам та пәлмерәм әп, мана аван мар туйәнса кайрә. Лида сине пәхрәм та унан пичә синче сәмәл кулә пытанса тәнине асәрхәрәм, куҫсәсем те савән пекех вәрттән кулса пәхатчәс... Әпә вара сапла каларәм:

— Эсир ан сәленәр, Лида, анчах әп хак пани сирәншән ние те тәмасть вәт. Ун ыранне әп сиртен... пәр япала ыйтасшәнчә...

— Мәнле япала?

— Эсир мана пианинәпа калама пәрпәр юрә вәрентәр-и?

— Пианинәпа? — тәләнсе каларә вәл. — Анчах эсир нотәсем пәлместәр-ске-ха?..

— Эсир нотәсәрах вәрентәр...

Лида пуҫне сулкаласа илчә:

— Темән, пултарайәп-и әп?..

— Эсир тытәнса пәхәр-ха...

— Мәнех, тытәнса пәхар. Еслеме халәх каймастәр вәт-ха?

— Тавраләх типмесәр каймастпәр пуль.

— Апла пулсан, васкар...

Эфир картун енелле утрәмәр. Пүрте кәрсен, Лида урәх тумтир тәхәнса тухрә те пианино умне ларчә.

— Мән вәрентес-ха ман сире? — ыйтрә вәл пианино виттине уҫса. — Вальссем ытла та йывәр пуль ёнтә...

— Эсир сәмәлраххине вәрентәр.

Вәл пүрнисемпе клавишсем тәрәх сәтәркаласа илчә.

— Тен, Чайковскирен мән те пулин... «Пәчәк акәшсен ташшине» пәлетәр-и?

— Пәлетәп, радиопа час-часах итленә.

— Апла, савна тытәнса пәхар. Малтан хам каласа паратәп, эсир лайәх итлесе тәрәр.

Вәл пианина калама тытәнчә. Әпә унан аллисем сине куҫ сиктермесәр пәхрәм.

— Халә сыпәкән-сыпәкән вәренәпәр. Пәхса тәрәр, калатәп. — Вәл пәр сыпәк каларә. — Лайәхрах пәхәр, тепәр хут калатәп... Ну, халә эсир ларәр... Аван, аван... Кунта, ак, тәрәс пусмәстәр. Пәхса ларәр-ха, — вәл ура сәнчех тепәр хут кәтартса пачә. Хулпуҫси сүмне унан тәп-тәп кәкәрәсем пәреннине туйрәм... — Ну, тепәр хут каләр-ха!

Әпә тәрәсех каласа патәм.

— Аван! Малалла кайлпәр,—вэл кал-
лех ура синчене каласа паче.

Хам та теленетеп, анчах сав кевве ун
чухне эпё самаях хаварт тешмёртсе си-
тернечче.

— Сирён сасә туйәмә аван аталан-
нә!—терё Лида.—Тен, эсир юрлама та
пултаратәр?

— Су-ук!—терём эпё кулса.

Манан сасә, чанах та, начарах мар-
ччө, эпё шулта вөрөннө чухне те вечер-
сенче час-часах юрлаттам, анчах ун
синчен, темшён, Лидана каламарам.

— Эпё хам юрламастап, анчах музы-
кана питё юрататәп!—терём сөс.

Вәрмана сав кун хавасла камал-ту-
йампа утрәм. Халхара күнөпех пёр
илемлө кеввё янәраса таче, хаман калама
та сук еслес килет. Сурта пек түрө хыр-
сем епле йаванни сине хепёртесе пәх-
рам, йавантарнә хыр турачсене сивчө
пуртапа сәмәллән касрам...

— Тата икё кунтан киле каятпәр,—
терё атте. Манан чөрем вара карта-
х сиксе илчө... Касхине эпё пачах та сы-
вараймарам. Аттепе пичче сыварса кай-
сан, аслак синчен антәм та вәрманта
мөн ываниччене утса сүрерём. Касхи
шәпләхра шекөсем кивелнө хыр пөре-
нисене шәтәр-шәтәр тутарса сиетчөс,
саван пекех манан чөрене те йывәр-йы-
вәр шухашсем асаплан кашларөс.

«Икё кун... Ун хысқан мөнге пулать
вара, кайран мөн пулать?»—Сак ыйту
синче кәна пулчө ман шухаш, сав ыйту
кәна ман пуса канас памарө. Малалла
мөнге пулмаллине эпё пөлмерём, Лидә-
на хаман юрату синчен калама пултарни
пирки шухашлаймарам. Ку маншан сүт-
санталәкра пулма пултарайман япала
пекех туйаннә...

...Тата икё кун пурантамар вәрман-
та — икё кун асаплантам эпё. Хам Лида
умне куранма та, унпа каласма та хә-
раттам. Яланах хөрелсе, айккинелле
пәхаттам, манан шухашсене вэл ан сис-
төр, теттөм. Сөрле вара ман выран—
сөм вәрманччө, юлташам — чөмсөр төн-
чеччө... Никампа каласмасар сүренипе
тутасем типсе каятчөс. Пусра темле шу-
хаш та пәтранать, хам шутпа—тем те
таватәп... Акә эпё кунта аякрам Лида
чүречи сине пәхса таратәп, вэл тухас-
сине кететөп... Сасартак чүрече умөнге
шурә мөлке акәш пек куранса каять.
Эпё сисмесөрех ун патнелле утма ты-
танатәп, анчах шурә акәш—калех ку-
ранми пулать. Эпё пуса усатәп... Анчах
та мөскер ку? Кам ерипен кәсналәка
усса пүрт умне тухса тарать?.. Вэл са-
сартак хаварт-хаварт ман еннелле утма
тытанать, эпё—хирөс ытканатәп...

— Лида!—тетөп эпё, унан умөнге
хытса тарса. Вэл хаварт-хаварт сы-
вать, ман сине ватанса пәхать. Эпё ча-
таймастап, аңа хөрүллөн сәтарласа
тытатәп та, сәмах чөнме памасар, бутла-
суламлә сәмахсем калатәп, унан алли-
сене, хулөсене, питне кавар пек тута-
семпе чуптаватәп... Вэл юлашкинчен
ман савара ачашшан аллипе хуплать.

— Шәплан! Нимөн те ан кала!—тет
вэл йаваш-йаваш сасәпа.—Нимөн те ан
кала, эпё сана унсар та аңланатәп...
Пөлөтөп, йывәр пулнә сана, йывәр...
Ытла та сәмрәк пулнине эсө ху нихсан

та калайман пулаттән, эпё ак — хамах
тухрам!..

— Лида!.. Лидочка!.. Эпё сана юра-
татәп!.. Мөнге пуранас ман сансаран?..

...Анчах та Лида эп мөнге суннине
нимөн те пөлмест... Вэл халь, ман син-
чен пачах та шутламасар, тутла ыйхала
сыварать... Эпё те ак вәрманта сывлам
ашса пөччене сүретөп... Сүресен-сүре-
сен ыванса ытөтөп те калех аслак
сине хәпәрсә ытөтәп... Анчах ыртсан
та, тарсан та—пурпөрөх!..

...Кайнә чухне эпё ун патөнге юлаш-
ки хут «Пөчөк акәшсен ташшине» ка-
ларам. Вэл ман сумах аллине пианино
сине хурса таратчө, эпё мөнге каланине
санатчө...

— Отлично! Эсир өлкөрсө пыракан
ученик!—терё вэл, эп калама чарансан.
Аттесем лашана урама кәларнәччө өнтө,
лесник, вөсемпе сывпуллашса, хавассан
калашатчө.

Эпё Лида сине юлашки хут пәхса
илтөм те тухма хатөрлөнтөм.

— Ну, сыва пулар!—терё вэл, яланхи
пекех йавашшан кулса.

— Сыва пулар!—терём эп куспа
сөс.—Өмөрлөхөх сыва пулар!..

Вэл ман сине сасартак темле чәрр!
пәхса илчө, куссем шывлана пусланине
асархарө пулас... Эпё вара хавартрах
аләкрам тухрам...

Ман юлташ калама чаранчө, ерипен
ура сине тачө те уса чүрече патне
пычө. Варкәш сил чүрече каррисене
хускаткаларө, унан сүс пөрчисемпе вы-
лярө... Тепөр самантран вэл, калех хай
выранне вырнасса, малалла кала пу-
ларө.

— Саван хысқан килте мана пөр вә-
хәт хушши нимөн те интереслентерме-
рө, пурнәс пөтөмпөх төлөн пек туйа-
натчө... Пөр өрне никампа чөнмесөр сү-
ренө пирки манан сасә йалтах пөтсе
ларнәччө, сән-сәпат — чирленө чухнехи
майләччө... Мөн синчен шухашланә эп
ун чухне — аңа халь астумастәп, анчах
малалла текех чәтса пуранма пултарай-
марам, пөр кунхине велосипед сине
лартам та картун ене тухса вөстөртөм.
Лида эпё пырас умөн шәп пөр кун мал-
тан килөнчен тухса кайнә... Тепөр кун-
не вара эпө те, чәматан йәтса, асла сул
сине тухрам...

...Маншан сөнө пурнәс пусланчө...
Чөрере яланах пөр кеввё янәраса тарат-
чө—«Пөчөк акәшсен ташши», умра
яланах пөр сын сәнарөччө — манран
аякра-аякра пуранакан хөр сәнарө...
Анчах эпө өнтө халь хама малтанхи пек
чирлө туймастап, яланах хавасла та
темле халиччен пөлменле сәмәлччө...
Сутсанталәкри кашни япалах: Атәл
шавлани-и вэл, ашә сил йывәс-курәксе-
не ләпкән хумхатни-и, завод трубисем

ирсерен кашкәртса яни-и е тарә түпере
сүтә уйах канлөн шуса тухни —пурте,
пурте манан чөрере илемлө кеввё-сөмө-
сем суратнә пекчө... Манан сав кевөсене
хут сине сырса хурас килетчө, эпё вара,
институтра час-часах рояль умне ларса,
хам пөлекен пөр кеввө калаттам — «Пө-
чөк акәшсен ташши», ун урлә чөрере
тавәл пек сөклөсө тухакан камал-ту-
йама ләплантарма тарашаттам... Сапла
эпё хам сисмесөрех ытти кевөсене вө-
рене пусларам. Каярахпа хәмәр хулари
пөр сәмрәк композиторпа паллашрам та
ун патне музыка сыруләхне, музыка
историне вөрөнме сүрерём. Эпир унпа
сывах туссем пулса кайрамар, вэл мана
тарашсах вөрөнтрө. Аңа эп нихсан та
манас сук, унан умөнге — өмөрлөхөх
парамра: вэл пулашнине эпё пурнәс
сине те урахлах пәхса пусларам, тата
ман умра — чән-чән музыка төнчи уса-
лчө... Пединститут пөтернө сөре вара эпө
начарах мар музыкантчө, манан хәшпөр
кевөсене радиопа та паратчөс... Пурте
манра талант пур, терөс, аңа сая ямалла
мар терөс... Эпё вара — консерватори
студенчө пулса татәм.

Вэл калама чаранчө, анчах унан пичө
синче саплах таран шухаш йөрө палар-
са тачө. Сав шухаш мөн синчен иккенне
эпө лайах аңлантам, вэл хай те вара,
эпө мөн пөлөшөн пулнине сиснө пекех,
хай калавне сапла вөслерө.

— Вэл өнтө халь качча тухнә...
«Тахсан хайсем патөнге сичө кун хуш-
ши пураннә айван та хәюсар ачана
пөрре те пулин аса илнө-ши вэл?»—төсе
те шухашламастап ун синчен, анчах
пөлтөр, кунта килес умөн, мана каштах
ялта пуранма төл килчө те, эпё сав
картуна суранах кайса килтөм...

Унта пачах та урахла сән-сәпатчө.
Стенасем синчен ашсене чүпөк тултар-
нә төрлөрен кайах келеткисем хускал-
масар пәхса таратчөс, пүрт урайө сүп-
сапләччө...

Курпунланарах панә, пысак сухаллә
лесник, хайөн мөнпур пурнәсөне вәрман-
тах ирттерсе янәскер, мана хөрлөхөнге,
пылла вөри чөй өстөрчө, хай синчен ка-
ласа пачө. Ун хысқан эпө Лидәпа сыр-
лана кайнә усланкәра пултам, пөр ывәс
сырла татса сирөм...

Нумай асаилүсем суралчөс пусра,
нумай шухашлаттарчө сак выран... Чө-
рере калех пөр илемлө кеввё янәраса
тухрө — «Пөчөк акәшсен ташши». Сак
кевө маншан, чөрене вэл чылай чух
йывәррән хөссе илет пулин те, яланлә-
хах чи сөпөс те чи хаклә кеввё пулса
юлчө, мөншөн төсен унпа эпө сөнө сун
сине тухнә тата вәлах — манан малтан-
хи юрату пулнә... Акә мөншөн өнтө,
рояль умне ларсан, эпө чи малтан сав
кеввө калатәп...

МАНШАН МАР-ШИ ЮРЯ ЮХРӨ

Василий ДИМИТРИЕВ

Маншан мар-ши юрә юхрө
Ләпкә касерен.

Йәләнса вэл темөн ыйтрө
Сәмрәк чөремөн.

Яланах тем ыйтнән пәхрө
Чүречем енне.

Юрәпах манран вэл ыйтрө
Юратма хайне.

Эс сиссемччө, савнә тусам,
Юратәп сана,

Манпа өмөр пусна усман,—
Терө вәл мана.

Эх, астан-ха юратмасар
Тәрәп эп аңа,

Есри паттәр, пултаруллә
Сәмрәк каччана.

Вишэ хутлэ сурта пырса кёне сёрте ылтэппа сырса хунэ сәмахсем йалтартатассё: «СССР Наукәсен академийё. Атом электростанцийё». Тулашёнчен ку сурт ытти суртсенчен уйрам мар. Анчах сак суртра энергетика историйёне сёне самана пусланэ тёлёмелле техника вырнашнэ.

Топливо вырәнне кунта кәм-рәкпа та мар, нефтьле те мар, уран ятлэ металпа уса курашсё. 5000 киловатт электричество хавачё пама станци таләкра 30 грамм уран расходлать. Ахаль станцинче саван чухлэ хават туса илме 100 тоннана яхән сёр кәмрәкё кирлэ пулеччё. Уран ядри арканиппе пулакан ашша шыв трубацен системи тарых пәс генераторне илсе пырать. Кунтан вёри пәс турбинана лексе, аһа ёслеттерме тытань. Станци электроэнерги пама пуслать.

...Станци алакё урлэ хумхан-са ярса пусятан. Сак станцие тунн вал — совет наукипе техниккин пысак ёсё. Промышленность валли атом энергине ёс-ленкён пёрремёш электростанцие иртнэ сүлхи июнь уйахёне туса лартнэ. Аһа тунэ сёрте физиксен, конструкторсен, теплотехниксен, технологсен тата ытти нумай специалистсен коллективё ёсленё, сак ёсе тума вёсене хайсен таван Коммунистсен партияё хавхалантарнэ. Сёне задачасене тёллэ те хәюллэ татса пама, пысак йывәрләхсене сине тарса сентерме тивнэ. Станцие тума государство тёрлэ институтсемпе предприятисене хутшантарнэ, вёсем хайсен ёсне творчествалла тусләхпа тата ёсре пёр-пёрне пулашса туса пынэ.

Ёсе кёнёренпе пёр сүл хушши ёнтё атом электростанцийё шан-чаклэ ёслет. Унтаппа вал вунпилёк миллион киловатт-сехете яхән электроэнерги пачё. Ёсре мёнле те пулин пысакрах калтак пёрре те пулман. Уһан пётём оборудованийё тёрёс те йёркеллэ ёслет. Са-ка ёнтё совет техниккин сүлэ шайне, атом энергине аһаслан алла илнэ пирён наукапа техника кадрёсен пысак асталәхне кәтартса парать.

Атом энергийёпе ёслекен пёрремёш электростанцие тунн тата уһан ёсри малтанхи ситёнёвёсем пирён хаватлэ социализмла индустри калама сук асла сентеру тунине пёлтерессё. Хальхи вәхәтра сак станци Совет Союзёне атом энергетикине аталантармалли наукалла база пулса тарать.

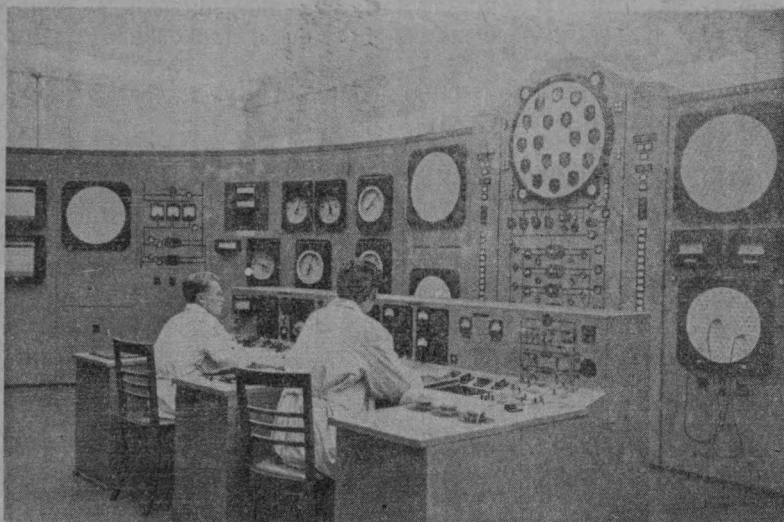
Станцин тёл пүлёмне кёретпёр. Куш умне реакторан е атом хуранён — атом электростанцийён чёрин сүлти пайё тухса тарать. Реактор хай куранмасть. Вал таранра, аһа лайах хутёленё.

— Мёнле процессе пулса иртет унта? Энерги мёnten пулать?

Станцире ёслекенсем сак ыйтусем сине тёллэ ответ парассё. Энерги паракан сәлкусё уран — кёмёл тёллэ металл, вал шывран цунсакёр хут йывәртарах. Химия ытти элементёсем пекех, уранан

АТОМ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЙЁНЕ

та тёрлэ атомсем — изотопсем пулассё, пёр-пёринчен вёсем хайсен массипе кәна уйрам. Сәмахран, уран 238 пур (цифра сакан пек атом водород атомёненчен 238 хут йывәртарах пулинне пёлтерет). Саваншкалах уран 235 тата уран 234 пур. Сутсанталәкри уранра 99,28 процент уран 238, 0,714 процент уран 235, тата 0,0055 процент уран 234 пулать.

Уран атомён ядриң паха уй-рамләхё пур: вал пайланса, нейтронсем кәларса тарать, нейтронсем протонсемпе пёрле атом ядриңче пулассё. Уран ядри пайланнэ чух пулнэ ван-чаксем йёри-тавра пысак хәвәртләхпа саланассё. Вёсем хайсен сүлэ синче ытти атомсене пырса лекессё те вёсен кушамне хәвәртлатассё. Савна пула уран металл е хай составёне уран пур япала хёссе кань. Уран атом энергийё пама пултарни сакантан килет ёнтё. Уранан сутсанталәкри изотопёсенчен нейтронсен влиянипе пула чи лайах пайланма пултараканни вал — уран 235. Атом электростанцийёне искусственный майпа пуяллатнэ уһанпа уса курашсё, унта чи лайах пайланакан изотоп 5 процент пулать.

Атом хуранё топливопа ёслекен электростанцисенчи хуран пек мар. Урана кәмакана кәм-рәк пек пәрахмассё. Аһа ёс каналёсем текенскерсене е стерженьсене тултарассё. Вал стерженьсене станцин тёл пүлёмёне курма пулать. Кунта вёсем стена сүмёне саканса тарассё, аялти пайне (170 сантиметр таран) уран тултарнэ, вёсене атом хуранёни стерженьсем вырәнне улаштарса лартма хатёрленё.

Кунти «горючи» запасё сур сүла ытла ситет!

Стерженьсене хаватлэ вай тарать, анчах аһа халлөхе ёсе яман-ха. Реакторта пуличчен стерженьсем нимён те хәрушә мар, вёсене алапа тытма та юрать. Уран «ёсleme» пулатәр тесен, стерженьсене кирлэ чухлэ илсе тата кирлэ йёркепе хурана антармалла.

Топливопа ёслекен электростанцисенче кәмакана пёрмаях кәм-рәк пәрахса тәмалла. Урана реактора кашини 100 кун хушшинче пёр хут тултарассё. Сак вәхәт ситсек, хуранти стерженьсен пёр пайне улаштарассё.

— Мён вал реактор тата аһа мёнле тунэ?

Саканта ёслекен специалистсем атом хуранне мёнле тунн сян-чен те тёллөн каласа парассё. Реактора цилиндр евёрлэ хурсә хупа аһне вырнаштарнэ, хуппи бетон никёс синче ларать. Хуппи аһне графит тултарнэ, ун варринче вертикаллэ шәтәксем пур. Стерженьсене е ёс каналёсене сак шәтәксене антарассё; тулашён-чен пәхма стерженьсем графит цилиндр майлэ. Вёсен аһёне сүхе хупаллэ хурсә трубкәсем пур, сак трубкәсем тарых шыв сүрет. Шыв каналан сүлти вёсёненчен пырса кёрет. Каналан сүлти вёсё умёни коллекторпа тата шыв пуханакан коллекторпа сыханса тарать. Шыв трубка тарых аялалла анать те каллех сүле хәпарать; сак вәхәтра вал аһа кәларакан уранлэ элементсен сийне суса иртет. Реакторта саван пек каналсем 128, кашини канал тарышё сичё метр. Реакторта уранлэ стерженьсене тивёслэ йёркепе вырнаштаринне пула вёсем пурте пёрле атом хуранён цилиндр евёрлэ активлэ зонине туса хурашсё, сак зона диаметрё 150 сантиметр, сүлешё 170 сантиметр. Активлэ зонаһа нейтронсене тытса чаракан графит хупәрласа тарать.

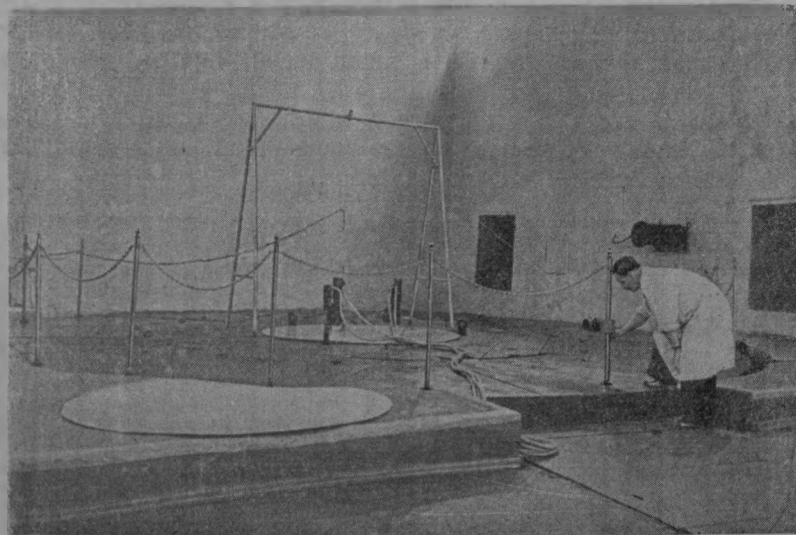
Атом хуранне «топливо» мёнле парса тарассё-ха? Халё стена сүмёне саканса таракан стерженьсене вәхәт ситсен реакторан графит тултарнэ пайёни шәтәксене антарассё. Анчах аһа мён интереслэ: 60 стержень антариччен реакторта аһа тухни паләрмасть.

Атом энергийё уран ядрисем арканиппе пулать — сак процесс хуранта пусланать те татти-сыпписёр пырать.

Атом электростанцийё паракан энерги таврари хуласемпе рабочисен поселокёсене, колхозсене сүтә парать, фабрикаемпе заводсене каять, тёрлэ машинәсемпе механизмсене ёслеттерет.

Пирён Таван сёршывра атом энергийёпе мирлэ ёсре уса курни совет сыннисене чун-чёререн савантарать. Нумаях та вәхәт иртмё, пирён сёршывра атом энергийёпе ёслекен сёне хаватлэ электростанцисем ёсе кёрёс. Совет сыннисем хайсен ыра ёсёпе тёнчери нумай сёршывсенче атом энергетикине малалла аталантарма, уһна мирлэ ёсре уса курма пысак пулашу пачёс.

Укерчёксенче: Атом электростанцийён сурчё (сүлти ўкерчёк). Управлени сётелё умёне (варринчи ўкерчёк). Реакторан сүлти пайё (аялти ўкерчёк).

АСРАН КАЙМИ КУН

Калав

Валентина АНДРЕЕВА

М. Ильин үкерчөкө.

Литература кружокөн черетлө зайытынче учитель пире питё пысак ёс хушрө: кашнинех хайён манми саванасё синчен сырмалла.

— Эсир ёнтё пёчөккө мар, сиччёмёш класра вёренетёр. Пурий те сирён асран кайми кунсем пурах,—терё учитель.—Лайах, илемлө литература чёлхипе сырнә ёссене шукулти журналта пичетлөпёр,—хушса хучё вёл юлашкинчен.

Илёртуллө ёс. Эпё хампа юнашар ларакан Нюрәна ймасанса илтём. Вёл Мускава, Пётём Союзри ялхусаләх выставкине кайса килнө. Петя та телейлө — Артекра каннә. Вёсен ёнтё сырмалли тупанатех. Эпё хамёр ялтан ништа та тухса курман. Шел. Анчах учитель кашни сыннәнах асран кайми кун пурах, терё-ске. Манән та пурах-ши вара саван пек кун? Ытахальтен шура хут илтём те, сётел хушшине кёрсе, чавсаланса лартәм. Шухашлатәп, хам пурнәсри кунсене пёрерён-пёрерён суйлатәп.

...Сапла. Эпё пёчөккө пулнә. Кукамайпа пурәнатпәр. Чур, унпа сөс мар, Сантәр кукка тата. Ана эпё кукамай хушнәран сөс кукка тетөп. Чаннипе — Саня тесе чёнетөп. Мёншён тесен вёл хай те самрак, манран таватә сул сөс аслә. Саня тәләх ача, амашё сук. Ашшө унән манән аннен пиччөшө пулать. Иксёмөрөн те пирён аттесем вәрсәра. Сапах та Саня телейлөрөх, вёл ашшөпе пөрле пурәннә. Эпё вара хамән аттене пачах та курман, вёл мана палламасть те. Час-часах атте пирки шухашлатәп. Мёнлөрөх-ши вёл? Тем тесен те, питё ыра кәмәллә сын. Куса хупма сөс ёлкөрөтөп, атте ман умма тухса тарать: патмар, сүлө сын. Паллах, кәкәрё синче орденсем. Чунтан юрататәп эпё аттене. Куса усатап та калатәп: эх, аякран та пулин курайрасчө анал

— Ус хәвәртрах, асу таврәнничен хөр пулса сит,—тет мана аяне, пуслан ачашласа. Вёл районта агроном пулса ёслет, киле сайра хутра сөс таврәнать.

Пирён пата сынсем пырса ларассө. Кукамай вёсемпе каласать.

Вёсен халапие тәнла-тәнла сакна аяланса юлатәп: эпё атте сара кайсан суралнә. Унән киле таврәнмалли вәхәт сывхарса ситиё

чух пирён сөр сине тискер фашистсем тапәнса килнө. Вара хәрушә вәрсә пусланса кайнә. Манән атте, ытти пиншер салтаксем пекөх, ташмана хирёс сапәсать, Таван сөршыва хутөлет. Эпё, аттен палламан хөрө, ситенетөп те ситенетөп. Вёл пур, киле таврәнма мар, сыру та ямасть. Кукамай ман сине хурләхлән пәхәт те: «Тәләх-турат пултән пуль, ачам,—тет,—астан сав тискер вәрсәра сын тытәнса юлтәр».

Сул хыссан сул иртет. Эпё аттене кётме пөр минут та пәрахмастәп.

Пөр кунхине эфир килте кукамайпа сөс лараттәмәр. Саня шукултан таврәнманчө. Алкум аләкө шәлтәрт! усәлса хупәнчө те, пүрте почталён, Михаля пичче, кёрсе тәчө.

— Ну, Дина, ташла, сана сыру!—терё вёл мана, сумкинчен таваткәл кётеслө кәвак конвөрт кәларса. Эпё чупса пытам, пёлсөх таратәп — аттерен. Почталён сырәва түрөх памасть. Ана аллипе сүле сөклет. Эпё, сырәва илес тесе, чёвен таратәп, сикө-сикө илетөп. Вёл хай сәмахнех перет: «Ташла, ташла»,—тет. Сырәва чиксө хучө те стена сүмөнчө сакәнса таракан балалайкана илчө. Пирён музыка инструменчөсем килте чылай, Саня шукулта оркестр йөркелөнө те, түрлетме вёсене илсө килсөх тарать.

Михаля пичче ура тапсах ташә кёвви калама пусларө. Ирөксөр ташлама тиврө.

— Маттур! Кун пек хөрәча патне сыру ярсан та харам мар, ашшө пёлсө сырать иккен,—мухтать почталён мана, сыру тытарса. Вара вёл сывуллашса хәвәрт тухса кайрө.

Тахсантанпа кётнө сыру ситрө. Атте сырәвө халө ман аләра. Аячах... мён синчен сырнине пөлейместөп. Шел, питө шел. Хут пөлменни пөтерет. Сантәр куккана хута вөрөнт тесе мён чул тилмөрмен пулө эпө. Вёл пур мана ялан пөчөккө эсө, шукула кайсан вөрөнетөп, тет. Хам та пөлетөп кёркунне ситсен шукула каясси синчен. Халө кирлө...

Конвөртне усрам та сыруне кәларса сөтел сине сарса хутәм. Пүрнепе йөрлөсө хам паллакан саспаллисене шыратәп. А, У, И саспаллисене вулама пөлетөп, аячах сырура курмастәп. Кукамай та тытса пәхәт, вөтө сырнә, кус тёмөртмест, тет. Хәшкәлтәмәр. Ах, пөлсө килет атте мён сырнине. Хәсан киле таврәнать-ши?

Эфир сырәва пөр енчен тепөр енне савәрса пәхкаласа тәнә сөрө Саня та ситрө. Вара виссёмөр те сөтел хушшине кёрсе лартәмәр та сыру вулама пусларәмәр. Фашистсене төп туса пыратпәр, часах вәрсә чарәнать. Киле пырас вәхәт сывхарса ситет, тесе сырать атте. Мана пысак пулма ыра сунать. Эпё темшөн пәшәрханса илтём. Киле килсен, вёл сасартәк мана палламасан? Эпө — эпө иккенне пөлмесен? Вёл мана пөрре те курман-ске? Палламасар, ёненмесөр тәма та пултарать. Сырура атте кун синчен ним те аса илмест. Эпө аттерен сыру илсө килнө почталён тухса кайнәшән та үкөнтём. Унтан ыйтса пөлме пулассәнах туйәнать мана. Саньәна ним те мар, вёл манран тарәхласа кулать сөс. Юрать, анал ашшө паллать.

— Тәхта-ха, тәхта, Дина, ан кулян. Эсө мана сөнө шухаш патән,—тет Саня, мана йәпатса.—Асупа иксөре тёләнмелле чаплә тёлпулу туса паратпәр.

Эпө кәшт ләпланатәп. Вара эфир атте патне ответлөсө сыру сырма тытәнатпәр.

Каллех кун хыссан кун иртет. Суркунне ситрө. Юр ирөлет, шәнкәртатса шыв юхать. Пүрт умөнчи пахчара симөс курак тапса тухрө.

Савән пек кунсенчен пөринчө Саня киле питө хаклә хыпар илсө таврәнчө.

— Вәрсә пөтнө! Вәрсә чарәннә! Пирөнинисем сөентөрнө!—кәшкәрсә, пусөнчи кепкине аллипе суллөсә чупса ситрө. Кукамай шалт тёлөнчө. Вёл халө кәна илтнө хыпара ёненет те, ёненмест те. Эфир текөх пүртре түссө тәма та пултараймастпәр. Тухатпәр урама васкаса, кунта халәх хөвөшет кәна! Тури касран урам тарәх хөрсөм юрласа анассө. Пүрте савәнәслә, кулассө, пөр-пөрне тыта-тыта ыталассө, чуптәвассө; теприсөм, хөпөртенипе, йөрөссө. Колхоз правлени умөнчө митинг пулчө.

Сак кун хыссан вара, нумай та вәхәт иртмөрө, сынсем фронтран таврәнма пусларөс. Сантәрән та ашшө таврәнчө.

Черет аттене ситмелле. Эпө анал түсейми көтетөп. Ял вөснө тухатәп, укалча карти сине уләхса ларатәп, аякка-аякка тинкерсө пәхатәп. Ташта иңсетре симөс вәрман кураңать. Рацка варрипе, чугун сул тарәх, манән аттене илсө килекен поезд иртет. Вәрман сүмөнчөх ял ларать. Эльпус ятлә вёл. Сав ял сывәхөнчө пысак кулө пур. Кулөрен юкса тухакан шыва та Эль тетпөр. Хам куспәх курнә сүтә куллине. Шукул ачисөмпе пөрле Саня мана та экскурсия илсө кайнә. Айләм тарәх, кукар-макар авкаланса, Эль шывө

пирён ял сүмепех иртсе каять. Элён сылтәм сыранё хёррипе аслә сүл; тепёр енге такәр сукмак ыртать. Халь-халь вәрмантан чәма-тан йәтнә, сар тумне тәхәннә сын сукмак сине тухассән туйәнәт. Савәнпа та сукмак сине куш илмесёр тинкерсе пәхатәп.

— Дина! Асу телеграмма янә! Киле часрах аты!—илтрём хам хысра Саня сассине. Эпё карта сичен хавәрт сиксе айтәм та хы-паланса ыйтрам:

— Хәсан таврәнәт?

— Часах, часах!—ответләрё вәл мана.

Телеграмма илиё хысән, тепёр темиҗе кунран, анне, Саньяна тем сичен пәшәлтатса каласрё те, аттене кётсе илме Канаш стан-цине тухса кайрё. Кәнтәрла умён пирён пата Саньян юлташсөсем пухәнма пусларёс. Нумайәшсөсен аллисөнге балалайка, гитара е урәх мөнле те пулин музыка инструменчё. Төлөнөтөп, мөн шухәш тытнә вөсем?

— Дина, пөлетөп-и? Сөңтерүсө-паттәра оркестрпа, шукул ачи-сен ансамблөпе кётсе илетпөр,—тет мана пөчөк куккам. Сөңтерү-сө-паттәр — манән атте. Чөрем сиксе тухас пек тапаты. Лара-тәра пөлместөп. Пулас төлпулу мана чунтан хумхантараты. Эпё чи ка-пәр көпене тәхәнәтәп, чөчөклө саппун сакатәп, шура тутәр сыха-тәп. Урари пушмакәм калуш пөкөх йәлтәртататы, әна Саня тасатнә.

— Васкар. Хәнасем килсе ситөс. Тухар!—чөңчө Саня ачасене. Эпир пурте пүрт умөнчи күлө хөрне тухатпәр. Унта, лапсәркка йәмра әйөнге, төңкөсөм. Вөсем сине оркестрга калакан ачасене лартса тухрөс. Юрлакансөне, ташлакансөне вөсен хысөне тәратрөс. Сакна кура ялти ачасем татах нумай пухәнчөс. Саня ытти ачасене ансамбль умне, сөр сине, лартрө. Пирён Саньяна пурте итлөсчө. Вәл ансамблөн дирөжерө-сөкө!

Мана ачасен хушшинө лартрөс.

— Шәпланәр,—терө Саня, аллинчи пөчөк патакнө сүлө сөкө-сө.—Дина ашшө валли пирён көтмен япала пур. Вәл халиччө Диняна курман. Эпир әна хәйөн хөрне ачасен хушшинчө шыраса тупма, палласа илме хушәпәр.

Ачасем шавласа илчөс. Эпө пәшәрханса үкрөм. Хәратәп. Са-сартәк вәл палласа илеймесөң? Каялла пәрахса кайсан?

— Сын хәйөн ачине тәстан палласа илет!

— Халиччө курманскө әстан паллатәр?—тавлашасчө ачасем.

— Питө интереслө пулать, паллать-и, сук-и?..

— Диняна ашшө хәх палласа илсөң, питө савәнәслә пулать. Анчах та әна нимпө те систөрме юрамасть,—терө Саня.—Астәвәр. пурте чәтәмлә пуләр. Уйрамах Динән хәйөн ләпкә пулмалла. Унсәрян өс пәсәлать, интереслө пулса тухмасть.

Саня каланисөне эпө әнлансах та ситмөстөп, сапах та вәл мөн хушшинө тума хатөр тәратәп.

Сахал-и, нумай-и вәхәт иртрө, эпө сиссө те юлаймарәм. Пәха-тәп, пирён паталла манән аннөпө сар тумне тәхәннә сын аләран алла тытәнса килөсчө. Унччөң те пулмасть — ансамбль юрә пу-ласа ячө.

«Салам сөңтерүсө-паттәра! Салам! Салам!» — янәрсөсчө юрәри сәмахсөм. Сар сынни, пуснө тайса, ачасөне сывләх сунчө. Хәйөн кусөсөм вут пек йәлтәртатасчө.

— Федор Васильөвич, куратән-и, мөн чухлө ача,—терө ан-нө.—Вөсөң хушшинчө пирён хөрөмөр Дина лараты. Шыраса туп, палласа ил әна.

Сак вәхәтра манән пөтөм сасәпа: «Атте, акә вәл эпө, санән хөрү!» тесө кәшкәрсә ярас килөт. Анчах чәтатәп, пөр сас та па-мастәп, кавара сирөп тытатәп. Шансах тәратәп, вәл мана палла-тех, мөншөң тесөң вәл мана юрататы, эпө унән ачи.

Аттен кусө алчәраса кайрө пулас. Ман пеккисөм кунта нумай-сөкө-ха. Тәхәшө-ха эпө. Вәл кашни ача умөнчө чарәнса тәрать, ку-сөпө шәтарас пек пәхса, чуна хыпашласа илет. Сук, паллаймасть, эпө пәшәрханатәп. Акә ләпчәнчө те кашни хөрачанах аллипө сүпәрлама пусларө. Эпө чөрет ман пата ситөсөсө көтөтөп. Атте ал-лисөм мана ләйәххән төкөңмө те өлкөреймөсчө—кәшкәрсә та ячө:

— Тупрам! Палласа илтөм пөпкөмө! Акә вәл манән хөрөм, Дина!

Атте мана вәйлә аллисөмпө ярас илчө те сүлө-сүлө сөклөрө, унтан хәй сүмнө пәхәртәрө. Питрөң, кусран чуптәвать. Эпө те ат-төне хамән аләсөмпө мөйөңчөң ярас илсө хытә ыталатәп.

Ачасөм пурте алә сүпасчө. Оркестр савәнәслә музыка калаты. Аннөпө атте пукан сине ларасчө, эпө атте арки сичнө.

Эпө нихсан та сакән пек телөйлө те савәнәслә пулман. Мөнөш-көл ырә! Лайәх! Манән аннө те, атте те пур!

— Савәнәр, выльәр, куләр!—тет атте ачасөне.—Сирөн телөй-лө ачаләха сыхласа хавәртәмәр.

Акә вәл манән асран кайми кун! Эпө ручка илетөп те хут сине сырма пуслатәп. Ыран учителө, хамән юлташсөне вуласа парәп.

НУМАЙ ПУСЛӘ КУКУРУЗА

Харьковра обләсри ялхусаләх выставкы пулса иртрө. Курма пыра-кансөм кунта уйрамах Көшчөвски районөңчи Ленин ячөпө хисөплө-көң совхозра өслөкөсөм пәхса ситөңтернө нумай пуслә кукурузәпа интереслөңчөс.

1950 сүлта совхоз дирөктөрө Молебный юлташ кукуруза плантаци-йөңчө халиччөң курман төлөңмөллө пуслә туна асәрханә: тунаң сүрри төлөңчөң икө хунав шәтса тухнә. Сакә агрономә шухәша янә. Вара вәл сав вәрләха сәнаса төпчөмө тытәннә. 1951 сүлта сав вәрләхән вуннәмөш пайөңчөң нумай пуслә кукуруза үссө ситөңнө. Халө өнтө вөсөм икшөр сөс мар, вишөр-тәватшар хунав панә.

Каярахпа, савән йышши вәрләха агротехникәлла лайәх условисөм туса панинө пула, төп туна тавра үсөкөң хунавсөң хисөпө саккәртан пусласа вуниккө ситнө.

Халө сав вәрләхән 75 процөңчө нумай пуслә кукуруза параты. Сов-хоз вәрләхләх акнә пөр гөктар сиччөң канә сөр цөңтөнерә яхән таса кукуруза пухса көртрө.

Укөрчөкрө: выставкәна пынә сынсөм нумай пуслә кукурузәна пәхасчөс.

М. Начинкин фотоүкөрчөкө (ТАСС фотохроникы).

АНТАРКТИКАНА

Ригәпа Калининград порчөсөңчи причәлсөңчөң СССР Наукәсөң академийөн ятарласа йөркөлөнө экспедицийөн карапөсөм Антарктикәна тухса каясчө.

Пөтөм төңчөри вишөсөмөш геөфизика сүлөң программы тәрәх Антаркти-кәна сәнаса төпчөмөллө. Ку өс 1957 сүлхи июльрөң пусласа 1958 сүл вөслөңчөң пырать. Сак хушәра нумай сөршывсөңчи наука учрөж-дөнийөсөм пөтөм сөр чәмәрө сиччө геөфизикәлла сәнавсөм туса ирт-терөсчө.

Совет экспедицийөн начальникө пулма Совет Союзөң Герөйнө, геөграфы наукисөң докторнө М. М. Сомов юлташа уйәрнә. Экспедициө каякансөң 14 миллион тәваткал километр йышәнакан Антарктидәна сәнаса төпчөмөллө. Унта вишө база пулать: пөри Нокс сыранө патөңчө, төпри—кәнтәрти геөмагнит полюснө көрөкөң районта, вишөсөмөшө—Антарктидән никам ситмө пултарайман полюсөңчө.

Халө экспедици инсө сүла тухса кайрө.

Укөрчөкрө: Антарктика экспедицийөн начальникө, Совет Союзөң Герөйө М. М. Сомов СССР Тинөс флот министрөң замөститөльчө В. Ф. Бурханов юлташа экспедици мөнлө хатөрлөңсө пыни сиччөң каласа параты.

А. Лөсс фотоүкөрчөкө (ТАСС фотохроникы)

СМА ОЛА СУНГА ЧУХ

3 актлӑ комеди

Николай АЙЗМАН

ИККЕМЕШ ПАЙЕ

Декораци ҫавах. Жирновпа Красавина сарӑлса ларасӑҫе. Пӑри кресло ҫинче, тепри—диван ҫинче.

Жирнов. Лайӑх кӑрӑ пулаты! Пит аван кӑрӑ пулаты! Сан шу-хӑшпа мӑнле пек, Раиса Петровна?

Красавина. Пӑлместӑп эпӑ, нимӑн те пӑлместӑп.

Жирнов. Кун пек упӑшкапа Шура ниҫта кайсан та намӑс ку-ҫас ҫук. Ҫитменнине хамӑр ҫын! Пире пулӑшаканни. Вӑл ӑҫлеме тытӑнӑранпа мӑн чухлӑ укҫа туса пачӑ вӑл пире? Тата ҫынсемпе мӑнлех калаҫать. Артист тейӑн. Матгур качӑ!

Красавина (кӑмӑлсӑр). Хӑ-ҫан пӑрлешес теҫҫе-ха? Хӑҫан ҫы-рӑнасҫе?

Жирнов. Ҫырӑнассине пӑл-местӑп. Туйне, туйне туса паратӑп пӑрре!

Красавина. Туй! Туй тума укҫа аҫта?

Жирнов. Тупатпӑр. Халь ман туссенчен илмеллисем туллиех. Кирилл Семенович ҫак кунсенчех леҫсе паратӑп терӑ-ха... Унран вӑ-тӑр фестметрӑн илмелле. Тихон Васильевичран илмелли пур. Васи-лий Ҫыркин вуникӑ хур леҫме пулӑ. Беляев пилӑк пӑт пыл кӑрсе паратӑп, терӑ. Малашне пи-рӑн пурӑҫ пыл та ҫу пулаты! Ҫав укҫаран Шурапа пӑр-пӑр хак-лӑ парне илсе парасах пулаты.

Красавина. Эсӑ ӑна ахаль те пуҫ тӑпчинчен пуҫласа ура ту-панне ҫитиех тумлантарӑ.

Жирнов. Татах! Качча кайӑнӑ ятпа!

Красавина. Илсе пар ара, илсе пар. Арӑму ҫинчен шутла-мастӑн та. Куна, таҫти ҫинче ют-ран килӑ ҫынна...

Жирнов. Ҫинче ют мар, мал-танхи арӑм йӑмӑкӑн хӑрӑ пулаты.

Красавина. Санӑн таван, манӑн никам та мар. Туй тума хӑтланса, пальто илсе укҫана са-латса ярсан... Асту вара!.. Эпӑ санпа пӑр кун та пурӑнмастӑп. (Столовӑйне каять.)

Жирнов. Нимӑн те ӑнлан-мастӑп. Мӑнӑн хиреҫет вӑл? Мӑнӑн ӑна туй кӑмӑла каймасть? Тӑлӑнмелле.

Ершов (кӑрет). Сывӑ-и уш-кӑнӑе?!

Жирнов. А-а, Прохор Филип-пович! Кил, кил, иртсе лар.

Ершов. Ларса... вӑхӑт нумай иртет. Вӑт, Никита Иванчӑ, хӑть ҫилең, хӑть ан ҫилең, сан пата килнех килес терӑм.

Жирнов. Мӑнӑн ҫилеңмел-ле...

Ершов. Эпӑ ҫав йывӑҫ пирки-ех. Астӑватӑр-и, эпӑ пӑркун си-рӑн патӑртан ҫыртарса тухрӑм.

Жирнов. Эсӑ ҫав йывӑҫа халь те илсе тухайман-и?

Ершов. Ҫавӑнпа ҫӑретпӑр те. Срок иртсе кайрӑ. Мӑн тӑвас ӑнтӑ? Укҫа ахалех пӑтет.

Жирнов. Аван мар тунӑ, просто аван мар. Сан пек инва-лидсенчен кулма...

Ершов. Мӑшкӑл вӑт ку. Ҫур пӑртлӑх йывӑҫ пурчӑ, платниксем тухса кайрӑҫ.

Жирнов. Сан ордерӑ ҫум-рах-и?

Ершов. Ҫумрах та-ха... Ор-дерӑ те ӑнтӑ пӑтӑмнех лӑчӑркенеҫ пӑтрӑ... (Ордерне кӑларать.) Акӑ.

Жирнов. Кӑр кунта. (Ҫы-рать.) Ме, ыранах килсе тиесе кай.

Ершов. Йывӑҫӑ ҫук теҫҫе-ха вӑсем.

Жирнов. Тупаҫҫе, тупаҫҫе. Сана валли тупӑнать унта. Вӑр-манта йывӑҫ ҫук-и вара... Суяҫҫе.

Ершов. Ну, Никит Иванчӑ, тавтапуҫ, конешӑ. Питӑ пыҫӑк тав. Урӑх никама та алӑ пустар-малла мар-и?

Жирнов. Кирлӑ мар. Эпӑ унта икӑ хут алӑ пусӑ.

Ершов. Тата тепӑр хут спаси-бо. конешӑ... Сывӑ пул.

Жирнов. Прохор Филиппо-вич, сирӑн унта халь лайӑх ҫӑран-сем пур-и?

Ершов. Пур. Мӑн вара?

Жирнов. Манӑн унта пӑр мӑшӑр атӑ ҫӑлеттерес кӑмӑл пур. Мӑнле, эсӑ мана ҫӑлесе парай-ман-ши?

Ершов. Ҫӑлесе парас, мӑнӑн парас мар.

Жирнов. Ҫак ҫитес кунсенче туй тӑвас тетпӑр-ҫке! Манӑн атӑ кивелсе кайрӑ. Ботинка тӑхӑнас, мана килӑшмест.

Ершов. Туса паратпӑр.

Жирнов. Эсӑ, чим-ха... Эсӑ м на...

Ершов. Пӑлетӑп, пӑлетӑп. Пи-рӑн артель лайӑх ҫӑлет. Конторӑ-на кӑрсе заказ илӑ тесе ҫыртар-са тухатӑн та...

Жирнов. Конторӑна кайма...

Ершов. Апла пулсан телефон-па. Коленищӑне ҫӑран хурас пул-сан... Ну, тата стелька, подошва. Пӑр висҫӑр теңкӑ тӑракан пулаты. Шутсӑр аван атӑ пулаты.

Жирнов. Эсӑ чим-ха, Прохор Филиппович, эсӑ мана ӑнланма-рӑн пулас...

Ершов. Пулаты терӑм-ҫке ӑн-тӑ. Вӑраха ямастпӑр. Сывӑ пулӑр-ла. (Каять.)

Жирнов. Тьфу! Шуйттан илесшӑ. Эпӑ ӑна хӑйне ҫӑлеттерес-шӑнчӑ, вӑл артель! Ухмах ҫав эпӑ. Икӑ хут алӑ пусса патӑм вӑт, икӑ хут! Атти пулмарӑ. (Шура кӑрет.) Ну, Шура, хӑҫан ҫырӑнас тетӑр-ха?

Шура. Пӑлместӑп.

Жирнов. Манӑн пӑлес пу-латы. Туй тума хатӑрленмелле. Туй тума халь пыл пур, укҫа пу-латы.

Шура. Туй шухӑшӑ мар-ха халь. Урӑххи пуҫа ҫнет.

Жирнов. Экзаменсем пуль ӑнтӑ, паллах. Эпӑ хам вӑренсе курӑ. Эпӑ хам та экзаменсем тыт-са курӑ. Кансӑрлем мар эппин. Каям.

Шура. Йысна...

Жирнов. Мӑн, Шурочка?

Шура. Ершов халӑ те ҫав йы-вӑҫсем пиркиех ҫӑрет-и?

Жирнов. Урӑх килмест ӑнтӑ. Эпӑ ӑна икӑ хут алӑ пусса патӑм.

Шура. Вӑл ҫаплах пулӑ те-ха... Мӑнӑн-ха ҫынсем йывӑҫ вӑ-хӑтра илеймеҫҫе?

Жирнов (хуллен кулат). Ха-ха-ха! Кам илсе тет. вӑхӑтрах илет. Кам вӑхӑтра илейменшӑн эфир айӑплӑ мар.

Шура. Кам ҫу сӑрет, ҫавӑн урапи хытӑрах ҫупать, ҫапла-и? Анчах, йысна, эпӑ сана акӑ мӑн каласӑн. Пӑрах-ха эсӑ ҫав ҫу сӑрсе урапасене кустарма. Аван япала мар вӑт вӑл. Кӑштах со-весть пулмалла.

Жирнов. Эсӑ каллех ҫавӑн ҫинчен и? Совесть... Питӑ нумай ӑнланатӑн. Совесть!.. (Каять.)

Шура. Манӑн статья мӑнӑн халиччен те тухмарӑ-ха? Неушлӑ йыснапа Морковкина хӑтӑлен-

сем редакцинче те пур-ши? Ҫырса яни паянхипе тӑватӑмӑш кун. Калаҫса пӑхас. Пӑрне авлантарас, тепӑрне туй тутарас. (Телефон трубкине илет. Ҫав вӑхӑтра Жир-нов кӑрет те итлесе тӑрат.) Алло! Мана хӑҫат редакцинче па-рӑр-ха. Кам ку? Мельников? Ит-лӑр-ха, Мельников юташ. Эпӑ сирӑн хӑҫата статья пекки ҫырӑ-чӑ. Петрова, Леспромхозри ӑҫсем ҫинчен. Жуликсем ҫинчен. Халех ҫапӑнмасть? А-а, ӑнланмалла... (Трубкине хурать.)

Жирнов (юри йӑсӑрем пек туса). Кхем, кхем! (Ҫемҫен.) Мӑнле жуликсем ҫинчен ҫамах пы-ратӑ сан унта? Леспромхозра камсем вара жуликсем?

Шура. Пур ҫавӑн пек типсем.

Жирнов. Мӑн шухӑшласа кӑ-ларӑн вара эс, хӑрӑм? Хӑҫан, кам, хӑш ӑмӑрте ун пек ӑҫпе апа-ланӑ?

Шура. Сисӑ эпӑ, пӑлетӑп. Ҫитменнине мана ҫынсем те кала-са пачӑҫ.

Жирнов. Апла-ха эппин...

Шура. Ҫапла.

Жирнов. Эсӑ халь ҫавӑн ҫин-чен редакцинче пӑлтересшӑн пулас. Кӑлӑхах, кӑлӑхах тӑрмашатӑн, хӑрӑм. Кирлӑ материала вӑхӑтра парса ҫынна пулӑшни, вӑл улта-лани мар, ырӑ ӑҫ туйи пулаты. Ҫитменнине эфир таҫта, Атӑл тӑ-рӑх сутса ҫӑремен. Паллаґ юл-ташсемпе чи ҫывӑх туссене ҫеҫ пулӑшӑ. Эпӑ хам ҫывӑх ҫынсене пулӑшма ҫав тери юрататӑп та... Сана та акӑ, тӑлӑха тӑрса юлсан, хам пата илсе килӑм. Ҫывӑх тӑ-ванах мар пулсан та, хӑрхенес те-рӑм. Ун ҫухне санӑн ҫи-пуҫ та ҫук, ҫара, хыраму та выҫӑ. Ҫавӑн пек ырлӑх тунӑшӑн халь ӑнтӑ йыҫнуна кӑрентерме кирлӑ мар. Пурӑнасса эсӑ халь начар пурӑн-мастӑн. Апат-ҫимӑҫ енчен ил-си те...

Шура. Унӑн эпӑ сирӑн па-тӑрта йытӑ пек ӑҫленӑ.

Жирнов. Хваттер епчен те... уйрӑм пӑлӑмре пурӑнатӑн...

Шура. Ку санӑн ҫурт мар, государствӑн.

Жирнов. Эсӑ ҫапла калаҫма, та пултаратӑн-и? Намӑс, Шурӑчка, намӑс. (Ҫилеңсе.) Хваттер манӑн! Мана панӑ. Халь санӑн кун пек хваттерсем илме чылай ӑҫлемелле-ха, гражданоҫка!

Шура. Тең, манӑн хваттер-хатӑр.

Жирнов. Аҫта? Хӑш урамра? Кам хатӑрлесе хуҫ? Морковкина. качча кайса хваттерлӑ пулатӑп тесе шанатӑн пуль те, анчах кун пек ӑҫсем хыҫҫӑн вӑл сан ҫине-ҫаврӑнса та пӑхмасть.

Шура (татса.) Ун пек ҫынна эпӑ каймастӑп та.

Жирнов (ҫемҫелсе). Хӑйне-Морковкина качча парас терӑмӑр, лайӑх, пур ӑҫе те пултаракан ҫын-па пӑрлештерес терӑмӑр... Вӑл хӑ-йӑн каччи ҫинчен элек сарать. Ун

* Юлашки. Пуҫламӑш 10-мӑш номерте.

пекех хатланатан пулсан, эсё ёмёр хёр пушан пуранатан, сан пеккине никам та качча илес сук.

Шура (*куларах*). Мён тавас тетён, хараханах пуранма лекет вара.

Жирнов. Мён чухлэ такак куртам саншан. Мице платье илсе патам, пальто. Каштах намаса пелес пулать, ватанма пелмелле.

Шура. Кам умёнче намаса пелмелле ман?

Жирнов. Ман умра Илья Исаевич Морковкин умёнче.

Шура. Эсир государство умёнче пёрре те намаса пелместёрске? Вэрлатар, сарататар, сугаттар, енчэк-енчэкёне укса чыхаттар... Таса сынсемех усал имёш. Вёсем сире, жуликсене, мёнле пурнас килнэ, саван пек пуранма памасцё иккен.

Жирнов. Кам жулик? Сынсене йывас туянтари вал жуликла ёс пулать-и?

Шура. Ана пётёмпех министерство урлэ, контора урлэ, бухгалтери урлэ тумалла пулнэ. Арэму мёнле уксапа тумланса ларчэ тетён? Пётёмпех сав уксапа. Жуликсем!

Жирнов. Жуликсем? Кун пек сáмахсемпе кúрентернёшён эпё сана суда паратáп, халех прокурор патне каятáп. Куншан эп сана ахаль хáвармастáп. Эп сана!.. Хваттертен хáваласа кáларатáп!.. Ох, куна пёлнэ пулсан... (*Каять*.)

Шура (*чýречерен пáхса*). Суд... прокурор... прокурор патне каймастáн эсё, эп пелетёп. Сапах та эпё йыснана хытá кúрентертём. Мёнле пулсан та, йысна пулать вёт-ха вал ман, таван. Мице сул пурáнтáм эп кунта... Ёслемесёр пурáнман... Урай та сунá, кёпе-йём те сахал мар сунá, апатсимёс те пёсернё. Темле сасартáк аван мар пулса тухрэ. Кунтан каяс умён, юлашки кунсенче хирёсмелле пулса тухрэ. Анчах мана темён чухлэ ыра тунá пулсан та, ун пек сынсене ман курас та килмест. Халáха улталакансене курсацах, ман пётём ашчик патранать, чётрене еретёп.

Морковкин (*кёрет, хай сав тери хашкаты*). Сывлэх сунатáп, Шура. Никит Иванович килте-и?

Шура. Вал килте сук, халь сес тухса кайрэ.

Морковкин. Аста каяссине каламарё-и?

Шура. Шарламарё.

Морковкин. Час килет-ши вал?

Шура. Савна пелместёп Ытла аякках кайман пуль. Тен, халех савранса ситё.

Морковкин. Те кётсе пáхса ёптё...

Шура. Сав тери кирлеччё-им? Морковкин (*юри*). Кирлеччё сав. (*Пауза*.)

Шура. Каласа каймарё.

Морковкин. Велосипедпа

участока кайса килес пуль. Шутсёр кирлэ. (*Кайма тарать*.)

Шура. Илья Исаевич, тáх-тáр-ха.

Морковкин. Мён?

Шура. Пёчэк ыйту. Эсир Ершов хушаматлá атá сёлекене паллатáр-и? Вал пёркун кунта килнеччё.

Морковкин (*тытáнарах*). Ам-м... Палламастáп.

Шура. Палламастáр эппин?

Морковкин. Мён тума кирлэ вал сана?

Шура. Туфли юсаттарас тенччё те...

Морковкин. Мастерскойне лессе парас... Эпё хамах лесме пултаратáп. (*Васкаса*.) Ну, ман Никита Ивановича тупмалла.

Шура. Тепёр ыйту. Малтанхи арáмара мёншён уйáрса ятáр?

Морковкин. Ку мён, допрос мар пуль те?

Шура. Калáр-ха, калáр. Эсир чáнах авланнá-и вара?

Морковкин (*хёрсе*). Эпё халиччен никампа та пёрлешмен. Енчен сана ман сынчен кам та пулин суйса кáтартнá пулсан, эсё анёнен. Ку сáмах вал пётёмпех суя.

Шура. Авланман эппин?

Морковкин. Сук, сук.

Шура. Интереснá...

Морковкин. Ун сынчен шухáшланман та. Санпа, санпа пёрлешес тетёп эп, Шурáчка.

Шура. Юрёске ёнтё, Илюша, юрё. Йыснасем те санах парасшан. Малтанах шухáшларах тáнччё те, халь ёнтё эпё сана пуренчен те пёлсе ситрём.

Морковкин. Анчах эсё мана касар, Шурáчка. Манан сак самантрах Никита Ивановича шыраса тупмалла. Ана конторáра кётесцё.

Шура. Камсем?

Морковкин. Темёнле комисси килсе тухнá. Сывá пул. (*Каять*.)

Шура. Комисси?! Пирён статья хута кайрэ пулмалла. (*Чýречерен пáхса*.) Жулик. Епле юрлать вал. Вал жуликне мёнле маларах сисеймен-ха эпё. Мён тума сыхланнá эп унпа? Айван! Тупнá каччá, ирёлсе кайнá.

Красавина (*кёрет, ун аллинче хутпа чёркенё пальто*). Шура, Шурáчка! Пáх-ха, мёнлерех пальто туянтáм эпё. Епле илемлэ! Халь ёнтё кун пек пальтопа сýрененни хулара пёр сын та пулмасть. Чи пысáк начальник арáмёсенчен те ирттеретёп. Пальто! Шура, килсе пáхсам ёнтё.

Шура. Пальто шухáшё мар-ха ман...

Красавина. Эсё тытса сес пáх. Пёлетён-и, мён чухлэ тарать? Сичё пин! Эпё áна тахсанах суйласа хунáччё. Продавщицине каласа хáвартáм, ан сутáр, эпё илетёп, терём. Сутман вара, кётнё. Пёр профессор арáмё пит илешён пулчё тет те... Сутнá тесе

суйрáмáр, тет. Продавщици манан паллаканскер те...

Шура (*пáхса*). Чáн та, кун пек пальто профессор арáмёсене сес килёшет пулмалла.

Красавина. Эсё мён, эпё сахал вёреннё тесе сáкáн пек пальтосем тáхánма тивёслё мар терён-им? Тавтапус. Ман упáшка вáрман улпучё!

Шура. Улпут мар ёнтё, директор.

Красавина. Директор арáмё сáкáн йышши пальто тáхánма пултараймасть-и? Пултарать. Директор вал министрсемпе пёр тан. Апла пулсан, ман упáшка та пысáк начальник.

Шура. Мёнле-ха, начальник пулсах пётет-и е сук-и... (*Каять*.)

Красавина. Пирён патáрта хáнари пек пурáнать хай, сапах та урлá-пирлэ каласать. Никита Ивановича калас пулать-ха, хамáр патáртан тасаттáр áна. Ун вырáнне тепёр сынна хваттер ярсан, уйáхне аллáшар тенкё пулсан та, султалакне мён чухлэ укса пухánать. (*Мантоне илсе гардэроба сáкаты*.) Ку пальтопа Морковкина сáвáратáпах. Сáвáранать... Чаплá япала туянни сынчен кúршё арáмёсене пёлтерес. Кайса мухтанас-ха пёрре, сáмсисене шáлса ярас. (*Каять. Жирновпа Морковкин кёресцё*.)

Жирнов. Мёскер пулса тухнá тетён? Эпё нимён те áнланаймарáм.

Морковкин. Áнланмалла марри нимён те сук унта. Пётёмпех паллá!

Жирнов. Мёскер паллá?

Морковкин. Эпир иксёмёр те лекрёмёр.

Жирнов. Лекрёмёр? Астан? Мёнле майпа?

Морковкин. Такам пирён йёр сине ўкнё пулмалла, пётёмпех хаcат сине!..

Жирнов. Хаcат сине? Мён, пирён леспромхоз сынчен хаcата статья тухнá-и?

Морковкин. Статья тухман. Сав заметка тáрáх трестран комисси килнэ. Васкавлá ревизи пусланнá.

Жирнов (*самки синчи тарне шáлса*). Да... пётёмпех хáратса пáрахрáн капла. Статьине кам сырнине чухлатáп-ха эпё... (*Пауза*.) Кунти участокран парса янá документсем йёркеллех пуль?

Морковкин. Йёркеллех. Виcсёр кубометр вутá сутнине áна никам та пёлмест. Вал вутá ниcта та палáрса тáмасть. Атáл хёрринчи типё сёре ларса юлнá сулáсем пирки вара... унта никам шуйтанё те тёпё-йёрне шыраса тупас сук. Темице фестметр юкса кайнá, темице ларса юлнá. Áна эпир мёнле сведени панá, сав сведенипех шутланса тáрать. Мёнле сведени панине ху пёлетён.

Жирнов. Унтан эпир нумай сутнá-и?

Морковкин. Сутнá пулсав та, ун сынчен пёлекен сук.

Жирнов. Сук!.. Сукран-и трестран ревизи килнэ! Эпё сана тахсанах каланá. Ёсе тавас пулсан, тёллэ тавас пулать. Халь áкá, пырса тáрáнтáмáр. Мён тумалла-ха ёнтё, мён тумалла! Леш Упáварё патёнчи вутта пётёмпех сутса ятáн-и?

Морковкин. Пётёмпех.

Жирнов. Уксине мана пама-ран пулас эс.

Морковкин. Никита Иванович, мён каласатáн. Епле паман? Паян арáмна патáм-ске. Уксине лессе парсанах арáму пальто илме тухса чупрэ.

Жирнов. Арáм... Сав арáм пиркиех пётетёп пулмалла.

Морковкин. Килте мёнле документсем пур, вёсех илсе пыма каларёс.

Жирнов. Килте мёнле документсем пулччáр ман. Пётрёмёр, иксёмёр те пётрёмёр. Пётёмпех хамáран Шура турё ёнтё сáкна...

Морковкин. Да... (*Иккёш те пуcсене чиксе ларасцё. Красавина кёрет*.)

Красавина. Эсир мён пуcсэрсене чиксе ларатáр? Сасартáках мён пулчё сире?

Жирнов. Иксёмёре те сáпса сáхса кайрэ.

Красавина. Э-э, сáпса сáхни мён вал, сёлен сáхнá пулсан... Кúршё арáмёсем патёнче пултáм та, мана пурте мухтáсцё, хайсем пурте кёвёсёсцё. (*Тёкёр умне пырса якалать*.) Никита Иванович, эсё курман вёт-ха, эпё паян сав тери чаплá пальто илтём.

Жирнов. Пальто... Пальто...

Красавина. Унта тата питё илемлэ платье кáларса сáкнá! Ытлашши хаклá та мар. Икё пин тенкё... Никита Иванович, мёнле шухáшлатáр, кайса виcсе пáхар мар-и?

Жирнов. Платье, пальто... туфли... Сирёс ман пуcа, пётёмпех хышласа ячёс.

Красавина. Камсем хышласа ячёс?

Жирнов. Пальтосем, туфлисем, платьесем!.. Э-эх, иртёхнё хёрáрам, сана нумай кирлэ. Сана сичё пин тáракан пальтосем кирлэ!

Красавина. Никита Иванович, мён пулчё сана?

Жирнов. Халь ёнтё пальтона тáхán та ташла!

Красавина. Ташлатáп та! Хулан мёнпур урамёсенче саркаланса сýретёп.

Жирнов. Атя, кайса ревизи умёнче саркаланар.

Красавина. Ревизи?.. Мён тума кирлэ мана сан ревизи? Эпё халь татах тепёр пальто пáхса килтём. Санáн ситес кунсенче тепёр виcё пин хатёрлемелле пулать.

Жирнов (*чёрине тытса*). Ой, чёре! Ой, сёлен сáхрёл!

Морковкин. Ай, мён пулчё?

Красавина. Тянсар пулчѣ.
Морковкин. Асту, вилсе ан кайтър. Телефон ёслет-и?

Красавина. Ёслет.
Морковкин (трубкана илсе). Ало, скорай помощь парър-ха. Хавъртрах... Скорай помощь. Пирѣн килте пѣри сасартак чирлѣрѣ. Чѣрепе. Хѣрѣх пилѣк султа. Жирнов Никита Иванович. (Красавина.) Мѣнле урамчѣ-ха сирѣн?..

Красавина. Кър. Хам каласатѣп. (Трубкине илсе.) Черепачин урамѣ. Сичѣмѣш сурт. Сичѣмѣш. Арѣмѣ. Сук, арѣмѣ мар... (Трубкана хуратъ.) Хавъртрах больницана ѣсатасѣ, куѣм ан куртър. (Морковкина.) Илья Исаевич, эсѣ кѣшт астукала-ха. Эпѣ машинине хирѣс тухса илем. Унсѣрѣн ѣстан ѣавѣрѣнса кѣмеллине пѣлеймѣс тата. (Каять.)

Жирнов (самойланса). Ох, чѣрѣ! Кѣсѣх вилсе выртаттѣм.
Морковкин. Килте нимѣнле эмел те сук-и?

Жирнов. Сук. Кун пек сасартак чирлессине кам шухѣшланѣ, ара. Мана паян-ыранах хупасѣ пулмалла. Анчах ман япаласене кама шанса хаварас-ха? Анненѣ парса хавармаллачѣ те...

Морковкин. Раиса Петровна хавармалла ѣнтѣ. Арѣмна.
Жирнов. Вѣл халиччен те ман арѣм пулман. Улталаса сѣс пурѣннѣ вѣл мана. Укѣшѣн...

Красавина. (кѣрет). Мѣн туса тѣрасѣ халиччен...

Морковкин. Ѣаплах сѣтей-мерѣс-и-ха?

Красавина. Сук ѣав. Машина, виѣ-тѣватѣ машина вѣт-ха вѣсен...

Жирнов. Эпѣ сисетѣп. Пѣр япала юлмичченѣх сѣрса каясѣсѣ. Ѣавѣнна та вѣсене паянах ѣсатас пулатъ.

Красавина. Камсене?

Жирнов. Ман япаласене.

Красавина. Ѣста ѣсатас тетѣн-ха?

Жирнов. Аннесем патне ѣсататѣп, е Шурѣсем патне. Яла ѣсатсан, никам та шыраса тупаймѣ.

Красавина. Мѣншѣн Шурѣсем патне? Акѣ, Илья Исаевич патне ѣсатас. Вѣл сан шанчѣклѣ тусу. Вѣл пирѣн тѣван мар, япаласем унта тесе никам та шухѣшлас сук.

Морковкин. Эпѣ хаваслансах вырнаѣтарнѣ пулѣттѣм та, анчах сирѣн япаласем чылай пулмалла.

Красавина. Икѣ машина пулатъ.

Морковкин. У-у!..

Красавина. Нумай турткаланса ан тѣр ѣнтѣ... Хавѣртрах машина тупса кил те...

Морковкин. Ѣстан тупас-ха ѣна.

Жирнов. Ыран ирѣх яла ѣсататѣп. Ирѣхине ирѣх машина тупатѣп та...

Красавина. Илья Исаевич паянах тупатъ. Паян ѣсатма май пур чухне мѣншѣн ырана хавармалла. Ыранччен сѣрса кайма та пултараѣсѣ.

Жирнов (кѣвѣсѣ). Тиесе кайѣр эппин. Морковкин патне тиесе кайѣр. Ман япаласемпе пѣрле хута ларса кай. Сѣтет! Эсѣ камитле выляинине курса ѣлѣхрѣм эп. Паянран пусласа эсѣ ман арѣм мар. Арѣм пулман та эсѣ ман. Хваттер сук пирки сѣс эсѣ ман пата килсе тѣрѣнтѣн. Ёсѣр аптраса хавѣн ѣѣри-тавра сирѣм пилѣк еркѣн ертсе ѣтѣн. Юлашки вѣхѣтра Илья Исаевич мѣйѣнчен те ѣакѣнма пусларѣн. Тиесе кайѣр. Ѣва патне сирѣнпе! (Чѣрине тытса.) Ох, чѣрѣ! Каллѣх чѣрѣ! (Диван сине таянатъ.)

Врач (кѣрет). Хѣшѣ чирлѣ?
Красавина. Акѣ, выртатъ
Врач. Сасартак мѣн пулнѣ ѣна?

Красавина. Чѣрепе аптрать. Питѣ вѣйлѣ приступ пулчѣ.

Врач. Нимѣнле эмел те пама-рѣр-и?

Красавина. Сук, паман.
Врач. Халѣх укол тѣватпѣр та, унтан больницана. (Хулѣнчен укол тѣватъ.) Тытър, ѣавѣтса тухар. (Красавинапа врач Жирнова ѣавѣтса тухасѣсѣ.)

Морковкин. Малашне кунта ѣс тухас сук. Шѣвѣнас пулатъ. Унсѣрѣн мана та лектерме пултараѣсѣ. Ревизи туса вѣсѣне-хѣрне тупиччен такси тытас та ыранах вѣстерес. Кайма укѣса сѣтет-ха ман, пурѣнмалѣх та пур. Кунта питѣ ѣшѣ вырѣнчѣ те, сук, нумай ѣаклатма май килмерѣ. Такам шуйтганѣ ман ѣѣр сине ѣке пусларѣ.

Красавина (кѣрет). Аранах ѣсатса ѣтѣм. Вѣл таврѣйниччен тинѣх ирѣккѣн сывлатѣп ѣнтѣ. Илья Исаевич, эс мѣн нимѣн те шарламаѣтан? Никита Иванович больницана кайнишѣн эсѣ хавас мар-им?

Морковкин. Мѣншѣн хавас пулмалла-ха?

Красавина. Айван. Халѣх ѣнтѣ аранах пирѣншѣн пурнѣс сѣтрѣ.

Морковкин. Мѣнле пирѣншѣн?

Красавина. Эпѣ сана юратнине эсѣ халиччен те туйман-и вара? Эпѣ сансѣр пуѣне пѣр минут та пурѣнаймаѣтѣп. Эпѣ сана пѣрремѣш хут курсанах, ман чѣре ирѣлсе кайрѣ. Юрататѣп эп сана! Вилсе каяслах юрататѣп.

Морковкин. Сан упѣшку пур вѣт.

Красавина. Юратмаѣтѣп эп ѣна. Курас та килмест. Пурѣнса ѣлѣхрѣм эп ѣав ватѣ кѣрпанпа. Хѣтар эс мана. Илсе кай мана ѣста та пулин.

Морковкин. Эпѣ ниѣста та каймаѣтѣп.

Красавина. Ну, пѣрлешет-пѣр эппин. Кунтах пурѣнатпѣр.

Морковкин. Кунта ѣста пурѣнас тетѣн-ха? Ѣак хваттерте-и?

Красавина. Урѣх ѣсе куѣсма та пулатъ. Унта куѣсан, сан пек сѣнна хваттер парасѣсѣх.

Морковкин. Вѣл шухѣш мар-ха ман пуѣра...

Красавина. Мѣн вара эс паян кѣсел пулса ларнѣ. Ытти чухне пѣрре те кун пек марчѣѣсѣ. Аса ил-ха иртнѣ кунсене. Эх, ман юратнѣ тусѣм. Эп халѣх ватѣ мар вѣт-ха... (Морковкина чуптѣватъ. Ѣав вѣхѣтра Шурѣ килсе кѣрет.)

Шура. Аван мѣшѣр. (Пулѣмне кѣрсе каять.)

Морковкин (удрѣлса). Кам пулчѣ ку?

Красавина. Шурѣ пулас. Куртър-ха вѣл, куртър эп сана мѣнле юратнине. (Тѣпѣр хут чуптѣватъ.)

Чаршав.

ВИѢЕМЕШ ПАИѢ

Декораци ѣавах. Ирѣхине ирѣх.

Красавина (васкаса кѣрет). Ну, машина тупрѣм. Шоферне пѣр костюм пама пултѣм та, Етѣрненѣ сѣс мар, таѣста сѣтиѣх лѣсѣ яратѣп, терѣ. Мѣн пурне пѣтѣмпѣх Етѣрненѣ ѣсататѣп. Унта ман палланѣ сѣнсѣм пур. Вѣсем ун пек япаласене усрама пѣлѣсѣсѣ. Халѣх мѣн пурне хут сине сѣрас (тетрадьпе кѣранташ тупса), пѣрремѣш, чи хаклѣ япала вѣл—ковѣр. Урайѣнчи, стѣнасѣм сѣнчи... Хѣлѣхи пальто... Суллахи...

Морковкин (васкаса кѣрет). Сывлѣх сунатѣп, Раиса Петровна!

Красавина. Килѣрѣх, Илья Исаевич...

Морковкин. Никита Иванович таврѣнмарѣ-и-ха?

Красавина. Сук-ха.

Морковкин. Ах, питѣ кирлѣчѣ... Пѣлетѣн-и, Раиса Петровна? Эпир Никита Ивановичпа лекрѣмѣр.

Красавина. Мѣнле «лекрѣмѣр»?

Морковкин. Ревизи хыѣсѣн, пирѣн иксѣмѣрѣн 47 пин тухмаѣт, ѣавѣнна та пире паян-ыранах лартма пултараѣсѣ. Кунтан тарас пулатъ. Пуѣпѣх каяс тетѣп.

Красавина. Питѣ аван. Эпѣ те санѣпа пыратѣп. Пыратѣп.

Морковкин. Раиса Петровна, эсѣ, пыратѣп, тетѣн. Анчах мѣнле майпа? Манѣн ытлашши укѣса сук.

Красавина. Укѣса тупатпѣр. Акѣ, манѣн сѣнѣ пальто пур. Ѣавна сутатпѣр. Никита Ивановичѣн япалисене илсе каятпѣр.

Морковкин. Ѣста турттарса сѣрес-ха вѣсене? Эпѣ, каяс пулсан та, таксипѣ каятѣп.

Красавина. Эпир хаклѣ япаласене сѣс илетпѣр. Костюмсене... тата ытти хаклѣ япаласене...

Морковкин. Хаклѣ япаласем? Ну, юратъ. Эсѣ япаласене пухса хатѣрлѣ, манѣн пѣр сѣн патне кѣрсе тухмалли пур. Эпѣ нумай тѣмаѣтѣп. Халѣх килетѣп. Ѣула май таксипѣ те тытса килетѣп. (Йѣпатса.) Эпѣ те сана вилѣс пекѣх юрататѣп вѣт, Раиса Петровна! Эпѣ те саватѣп. (Чуптѣватъ.) Ну, эсѣ хатѣрлен. Эпѣ васкатѣп. (Каять.)

Красавина. Аранах хам юратнѣ сѣнпа пурѣнма тѣр килет. Эпѣ уншѣн хамѣн пурнѣсѣ та шеллѣместѣп. Пѣр-пѣр хулана кайса вырнаѣсатпѣр та... Хѣшѣ япаласене илѣс-ши ѣнтѣ? Хѣшѣ вырѣн сахалтарах ѣйшѣнать? Пѣр чѣмодан тултараѣс та, сѣтет. Ыттисѣм юлчѣрѣх. (Чѣмодан уѣса хуратъ. Пѣр костюм илсе тухатъ.) Ѣак костюма илѣс... (Хуратъ.) Ковѣр пит хаклѣ япала та... (Урайѣнчи коѣра тѣркеме тытѣнатъ.)

Шура (кѣрет). Инке, мѣн хѣтланатѣн эсѣ?

Красавина. Нимѣх те мар... Тусанне силлѣс терѣм.

Шура. Пулѣмри япаласене пѣрне те тѣртѣнме хушмарѣс.

Красавина. Камсѣм?

Шура. Каѣхине иккѣн килчѣс те пѣтѣмпѣх сѣрса кайрѣс.

Красавина (тѣлѣнсе). Сѣрса кайрѣс? Камсѣм сѣрса кайрѣс?

Шура. Камсене хушнѣ, ѣавсѣм сѣрса кайрѣс.

Красавина. Мансѣрѣн, кил хуѣсѣр мѣнле сѣрма пултѣрнѣ-ха? Вѣсем камѣн мѣнле япала ѣста тѣнине пѣлмѣсѣсѣ вѣт-ха? Хѣшѣ манѣн, хѣшѣ Никита Ивановичѣн хѣшѣ санѣн, хѣшѣ чалтанѣх арѣмѣн...

Шура. Вѣсем манран ытѣрѣс эп пѣтѣмпѣх каласа патѣм.

Красавина. Каласа патѣн? Ай-ай-ай! Мѣн туса хунѣ эсѣ? Арѣчине те уѣса патѣн-и?

Шура. Арѣчине вѣсем сѣркѣчѣпѣ пичѣтлѣсе илчѣс. Хѣйсѣм те уѣмарѣс, пире те уѣма хушмарѣс.

Красавина. Эх, айван! Мѣн чухлѣ пурлѣха пѣтертѣн. Ухмах! Вѣсене пѣтѣмпѣх пытарса хумалла пулнѣ. Кайран, шѣв-шав иртсе кайсан, пѣтѣмпѣх санѣн пулатѣсѣ.

Шура. Мана ун пек япаласѣм кирлѣ мар. Манѣн хамѣнах пур, сѣтмѣсен — Морковкин илсе паратъ.

Красавина. Морковкин? (Кулатъ.) Ха-ха-ха!

Шура. Мѣнрен кулатѣн? Эпѣ тѣпѣр виѣсѣ эрнѣрен Пушкѣрта тухса каятѣп. Мана унта ярасѣсѣ. Манпа пѣрлѣ Морковкин та пыратѣп, тет. Кайиччен, кунта пѣрлѣсѣсѣ туй тѣватпѣр та унтан вѣстеретпѣр. Вѣл мана таксипѣ илсе каятѣп, тет, е самолетпа вѣсѣсѣ каятпѣр, тет.

Красавина. Йѣнѣшатѣн. Морковкин вѣл сана качча та илмест, пырасса та санпа ниѣста та пымаѣт.

Шура. Мѣншѣн пымаѣт?

Красавина. Вэл кунтан каять. Пусёпех пәрахса каять.

Шура. Ан тёлентер-ха, аста каять? Мёншён каять?

Красавина. Кунта хаклама пёлмерёс а́на. Такам шуйттанёсем тупанна́ та, ун синчен министерствана́ жалобасем парса тултарна́. Сынна кашни утәмрах такантар-ма хәтлана́ссье пулсан, кунта ка-ман ёслес килтёр?

Шура. Ах, ултавса! Ах, икё-лит! Мёншён-ха мана утталаса пурәнчё вәл? Юрататәп, саватәп, тесе пурәнчё. Халь мана нимён каламасарах каять пулать?

Красавина. Пёлессу килет пулсан, эпир унпа пёрле каятпәр.

Шура. Эсё те каятән-и?

Красавина. Каятәп.

Шура. Кунта кам?

Красавина. Маншән пулсан...

Шура. Эсё намәса пётөмпех сүхатна́-ске. Ми́се сул нимён ёс-лемесёр пурәнатән кунта. Якал-тән, тумлантән. Сичё пин тәракан пальтосем туянтән. Халь мён сит-мест-ха сана? Мёншён йыснаран савән пекех мәшкәлатән?

Красавина. Юратмастәп эп сан йыснана. Чёрне хури тәрш-шё те юратмастәп. Юратмастәп сөс те мар, кураймастәп эп а́на. Малтанах эп а́на пурәнма пулта-ракан сын тесе шухашланаччё. Эпё качча килсе пукане пек тум-ланатәп тесе ёмётленнеччё. Пул-марё.

Шура. Халь тин пальто ил-тён-ске?

Красавина. Пальто. Султа-лакран аран-аран пёр пальто. Хәш-пёр сынсен арамёсем султаләкне алләшар пин тәккалассьё, пирён нумай-нумай сирём пилёк пин пёт-тет. Ситет ку ватә кәрпанпа пу-рәнни. Малашне Морковкинпа пу-рәнатәп. Морковкин мана юра-тат, малашне манпа пёрле пура-натәп, тет.

Шура. Ну-у! Асту, шёвёрёлсе ан юл.

Красавина. Эпё-и? Эпё шёвёрёлсе юлас сук, мёншён тесен вәл пите хытә юратат.

Шура. Мана та юрататәп тетчё те...

Красавина. Ну, тухса япа-ласене хатёрлес.

Шура. Хәсан каятәр вара?

Красавина. Паян.

Шура. Паян?

Красавина. Тен, тепёр се-хетренех. Леш, ватти больницәран жилсе кёриччен кунтан тасалас пулать. (Каять.)

Шура. Ухмах хёрарам. Инсе каятән-ши? Пёрремёш станцине ситсенех вәл сана антарса хәва-рать е хай анса юлать. Анчах вәл ништа та каяймасть.

Ершов. (кёрет). Ман килес! Чипер пурәна́ссье-и?

Шура. Прохор Филиппович? Иртёе лар!

Ершов. Никита Иванович килте сук-им?

Шура. Сук. Больницәра вәл.

Ершов. Больницәра? Ак са-на? Мён чирпе?

Шура. Чёре чирёпе.

Ершов. Леш, Морковкин чир-лемен-и?

Шура. Сук, вәл сывах. Анчах вәл кунти климата туссе пурәнай-масть, тет. Савәнпа та кунтан па-янах кайма шухашлать, тет.

Ершов. Кайма? Вәл эсремет кайма мар, тарма шухашлать пу-лө-ха?

Шура. Тарма шухашлать сав.

Ершов. Э-э, ун пек сынна вёсертме юрамасть. Халех кирлө сёре систермелле мар-ши?

Шура. Эсё халь те ништа та кайман-и?

Ершов. Кайна, пёлессё, анчах вәл тарса каясси синчен пёлмес-сё пулмалла.

Шура. Кай, халех вёстер, ун-сәран ёлкёрейместөн.

Ершов. Халех каятәп.

Морковкин. (кёрет). Аста каятән эсё? (Шура.) Шура, эсё ку сынна аста яратән?

Шура. Вёсен мастерскойне ла-йәх сәран илсе килнө, тет те... Са-вәнпа хәвалатәп-ха. Туфли сёлет-термелле. (Ершова.) Да, итле-ха, сәран юлнә пулсан, кунта шән-кәртаттар вара. (Хай пёлөмне каять.)

Ершов. Юрать. (Кайма тәр-сан.) А-а, Виктор Нестерович, са-лам!

Морковкин. (шәппән). Мё-скер?! Астан шухашласа кәлар-тән эс ку ята?

Ершов. Ара, эсё Шалашов вёт?

Морковкин. Т-с-с! Шәп. Нимёнле Шалашов та сук кунта.

Ершов. Горькинче чух.

Морковкин. Шәп, тенё. Ен-чен эсё вәл ята татах асәнсан, са-нән пусна касса тататәп.

Ершов. Курәпәр. (Каять.)

Морковкин. Вәт, шуйттан! Ку тата астан сиксе тухрё.

Шура. (кёрет). Ну, Илюша, ёссем мёнле пырассьё? Паян ка-хине ништа та каймастпәр-и? Те-атрта пите аван опера пулать. Хусанти артистсем вяляссьё. Мён-ле, каятпәр-и?

Морковкин. Ман санран, Шура, касару ытма лекет. Эпё пыраймастәп.

Шура. Мён, сав териех вәхәт сук-и вара?

Морковкин. Пёлетён-и, Шу-ра, мёнле пулса тухрё. Мана паян командировкәна ярассьё.

Шура. Нумайләха-и?

Морковкин. Ви́сё уйәха.

Шура. Аякка-и?

Морковкин. Атәл тәрәх каймалла. Куйбышева, Саратова. Ситес суркунне сав хуласене кун-ти леспромхозран суләсем ярса парас пирки.

Шура. Каятән эппин?! Эпё хам та саплах шухашланаччё. (Кулса.) Ку ёнтё эпё Пушкәрта тухса кайиччен манран таратех, теттём.

Морковкин. Тарса мар ёнтё. Ман хамән та каяс килмест те, вайпах ярассьё. Енер министр-ствана чёнсе илчёс те... Вёсене хи-рөс мён калән.

Шура. Халь ёнтё эсё ви́сё уйәхләха командировкәна каятән, эпё тепёр ви́сё эрнерен Пушкәрта каятәп. Тухса кайиччен эпир пёр-лешес тенёччө-ске. Пушкәрта пёр-ле кайма ёмётленеттёмёр. Анчах аста-ши халь сав ёмөтсем? Иртсе кайрөс. Самолет пек хәвәрт вёссе кайрөс.

Морковкин. Эпё команди-ровкәна кайман пулсан...

Шура. Сапла... Пирён план та-рәх сан командировкәна каймалла марччө те... (Телефон шәнкәртат-тарать. Шура трубкана илсе ит-лет.) Ало! Квартира. Астан? Базә-ран? А-а, Ершов-и, ну, мёнле, сәран пур-и? Пур? Юрать, юрать. Кётетөп вара. Асту. (Трубкана хурать.)

Морковкин. Ах, мур илес-шө!.. Никита Иванович мёншён халиччен те килмерө-ха?

Шура. Мён тумалла унпа?

Морковкин. Алә пустар-малла, пичет хумалла.

Шура. Паян килет-и вара вәл?

Морковкин. Килетөп, терө. Эпё ирех телефонпа каласрәм.

Шура. Көтсе пәхәр, тен, халех килө.

Морковкин. Манән вәхәт сук-сав. Такси көтсе тәрәт.

Шура. Хаклах илмест.

Морковкин. Раиса Петров-на аста тата?

Шура. Пёлместөп.

Морковкин. Ах, аса сапас-шө. Мёнле көтмелле пулчө-ха.

Шура. Пирён патәртан кая-тән пулать?

Морковкин. Пусёпех мар-ске ёнтё. Ви́с уйәха кәна.

Шура. Кама суятән! Эсё кун-тан тарма хатёрленетён!

Морковкин. Тарма? Эсё ун синчен астан пёлетён?

Шура. Пёлетөп. Государствә-на саратрәр-саратрәр та, халө хў-ресене вёслес-и?

Морковкин. Эпё нихсан та нимён те вәрламан.

Шура. Ахальрен-и сан пата эрнесерен парнесем йәтәнәтчөс. Пёр эрнинче хөл каһна пәру са-вәтса пырассьё. Тепёр эрнинче хур-кавакал! Кашни кун тенё пек кили-килипе пыл е шәратнә су! Каһсе-ренех—ёскө! Са́ксем мөнсем вё-сем? Алла ал сәвать? Сапла-и? Е сан хитрүне кура пыра-пыра па-ратчөс-и?

Морковкин. Ой-ой! Эсё сав тери сивөчө хөр-ске?

Шура. Жуликсене кураймас-тәп эп. Йыснана та, сана та ку-раймастәп.

Морковкин. Эпё жулик пулсан, мёншён-ха ман синчен кайса каламастән? Мёншён сырса памастан?

Шура. Мансарах сырса панә, кирлө пулсан, татах сырса парөс.

Морковкин. Апла пирён леспромхоз синчен эсё сырса панә пулать?

Шура. Вара мён калас тетён, гражданин Шалашов?

Морковкин. Ах, эс ун син-чен те пёлетён?! (Шура сасар-так сапать.)

Шура. Ах! (Йына́шса диван сине йкет.)

Морковкин. Халиччен мён шуйттанө туса тәрассьё тата. (Чө-нет.) Раиса!

Красавина. (васкаса кёрет, аллинче икө чемодан). Эпё кун-тах.

Морковкин. Аста сүретён? Япалусене пустар. Пальто илме ан ман. Такси тата мёншөн халиччен тытәнса тәчө-ха? Шәп пёр сехет-ре кунта пулма каланаччө-ске. (Красавина япаласем пустарма сывәрмалли пёлөме каять. Мор-ковкин телефонпа каласать.) Ало! Автобус станцийө кирлө. Станци? Ало! Мёншөн такси халь те ярса памастәр. Черепяхин урамө. Си-ччөмөш сүрт. Ало! Мана халех, сак самантрах машина кирлө, пёл-летөр-и? Машина кирлө. (Ершова милиционер көрессьө.)

Ершов. Машина хатёр, кун-тах.

Милици. Гражданин Шала-шов, прошу!

Морковкин. (Ершов сине сивө ку́ссье пәхса). Ох, мёнле сволочь иккен эсө. (Милици Мор-ковкина илсе тухать.)

Ершов. Сан пек жулик мар ёнтё.

Шура. (йына́шса). Ах.

Ершов. Кам ку? Шура-ске. Мён пулнә сана? (Тәратать.)

Шура. Мана леш Шалашов пу́сран сапрө.

Ершов. Больницәна шәнкәр-таттармалла мар-и?

Шура. Кирлө мар. Иртсе ка-ять.

Ершов. Пире иксөмөре те ми-лицине пыма каларөс.

Шура. Лешө, ылханлә чунө, аста кайрө?

Ершов. Милицисем илсе кай-рөс.

Шура. Апла пулсан, атя. Кай-са вөсөх каласа парар. (Каяссьө.)

Красавина. (ковер йәтса тухать. Унта-кунта пәхкалать.) Илюша... (Ытамёнчи коверне сёре пәрахать.) Аста кайрө ман Илья Исаевич? Ман чунәм! Ман юрат-нә пепкем... (Чйрече патёнчен чйрече патне чупать.) Такси пат-не кайрө-ши? (Курса.) Ах, лартса кайрөс. Милицисем лартса кайрөс. Савән пек ылтән сын кама усал тунә-ши?.. (Ерипен пырса чемо-дан сине ларать те макәрса ярать.) У-у-у... каясси пулмарө ик-

кен... Халь ёнтё мён тавас-хаман?! Аста каяс?! (Тухать.)

Жирнов (кёрет). Эх, икё талёк больницара ыртса пётёмпех йашса кайрам. Ураран ура та иртми пулчё. Ну, мёнле пулса тухрё-ха капла, аста ситсе тарантам. Хамах айаплё пуль сав... Хамах иртёхрём. Тутлэ пылсем халё ёнтё чанах та йўсё пула пусларёс. Мён туса хутам эп хама-хам?! Пуранассё вёт-ха сынсем, тўрё пуранассё. Хаман таван пиччех, акё... Мёнлерех аван пуранать... А эпё... Камсемпе пётрашса кайрам?! Кам шуйттанё илёртрё мана. (Иртсе ларать.) Учрежденинче мёнле-ши ёнтё? Ревизи туса пётёрчёс-ши? Мён чуллё тухмасть-ши? ыртнэ сёре килтен никам та пырса каймарёс. Нимён те пёлместёп. Хам шайкэртаттарас тетёп, хараса таратёп. Сасартёк аллэ пин тухмасть тесе пёлтерсен, эпё вара сав самантрах ылсе ыртатёп, манан чёре чатса тараймё.

Красавина (кёрет. Йапалтатса.) Ах, Никита Иванович, эсё тавраннэ-ске?

Жирнов. Таврантам-ха, таврантам. Санан мана курас та килместчё пуль те, сапах таврантам.

Красавина. Мёншён ун пек каласатан, Никита Иванович.

Жирнов (тарыхса). Эх, Раиса, Раиса!.. Мён туса хутамар ёнтё эфир? Пётём пурнаса саварсил пек пётратса тарамар.

Красавина. Сапла пулса тухрё-ске, Никита Иванович.

Жирнов. Пирвайхи сүлсенче епле аван пурантамар.

Красавина. Пурантамар сав.

Жирнов (хирёсё). Унтан, кунсерен хаклэ йышши платесем те туфлисем илесчё тесе, аптратма пусларан.

Красавина. Ухмах пулнэ, мён тавас тетён.

Жирнов (витлесе). Пуслэх арэмёсен яка тумланмалла, унсаран ытти начальник арэмёсем умёнче намас, теме пусларан.

Красавина (кулянса). Сапла сав, аставатёп.

Жирнов. Ман мён тавас?! Ес укшиле туянма хёнтерех. Укса тупас пулатё. Уксине тупма та хаввах вёрентрён. Арсын мурё. Малтан, чётре-чётре, пётёккён чётётме тытантам. Унтан пысакраххан. Юлашкинчен шикленми те пулса ситрём. Хаман япаласене тыткаланэ пекех тыткалама пусларам. Платё те пулчё, туфлисем те, пальто та, пурте! Санан ним хуйхэ та сук!

Красавина. Епле сук пултёр ара. Эпё те сан пекех кулянатёп, Никита Иванович.

Жирнов. Кулянатан эсё. Санан мён кулянмалли пур. Сана ни ёсрен калармассё, ни выговор памассё, ни укса тўлеттермессё.

Красавина. Тўленипех иртсе каймалла пулсан, эпё мёнпур япаласене сутса тўленё пулаттам. Чи малтан пальто сутса ярас.

Жирнов. Сутас. Тата мёнле хаклэ япаласем пур пирён?

Красавина. Ковер пур, савна сутас.

Жирнов. Тата мён сутас? Чим-ха, Морковкин аста?

Красавина. Калама та харамамалла та...

Жирнов. Мёншён харамамалла?

Красавина. Ана милиция тытса кайрёс.

Жирнов. Милиция? Хасан?

Красавина. Паян. Эсё тавранас умён канэ.

Жирнов (шухайшларак). Ёссем шала кёрсе кайнэ эппин? Икёпит! (Пауза.)

Красавина. Никита Иванович, санан паян хырам та ыснэ пуль? Чим-ха, эпё халех мён те пулин сэмал апат хатёрлем.

Жирнов. Сук, пёр савар та анмась.

Красавина. Епле анмась пултёр, ара... (Васкаса кухняна каять.)

Жирнов (телефонна). Леспромхоза парёр-ха. Леспромхоз? Морковкина? Пёлётёп, арестленё. Шалашов? Аферист? (Трубкэна хурать.) Кама тытса усранэ элэ?!

Беляев (кёрет). Ну, Никита Иванович, эсё этем мар иккен. Мана сухарка паратёп тесе савмах патан, хаван пёр фестметр та сук иккен? Вёсех касса пётёрнё. Ененмесёр сирён участка кайса пэхрам, унта сухарка турачё те сук. Мёншён эс мана улталаран? Сав аллэ фестметр йывасшан мёншён сирём пилёк хут утгаратан?

Жирнов. Темле пулса тухрё, хам та аяланмарам.

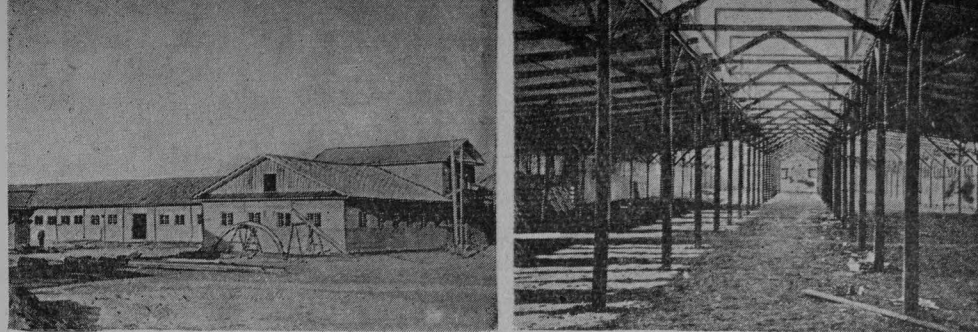
Беляев. Хай тата мана сывах тус тет. Эпё те ёнтё, ёлёркен паланэ сынран, йўнёрех хакла илме тарашатёп. Мёнле те пулин колхоза йўнёрех лартёрчё, тетёп. Куна пёлнё пулсан, сирён сине сурмаллаччё ман. Райплана кайса наряд сыртармаллаччё те, урэх организацинчен, сём палламан сынсенчен илмеллеччё. Кашни килмессерен кучченёс илсе килтём тата. Миё кило пыл кўрсе патам эп сана? Миё тенкё укса патам? Халё савсене вёсех каялла шыратёп. Сакёр кило пыл, иксёр хёрёх тенкё. Иккёмёш хут килнё чух 20 кило! Ултсёр тенкё. Паян ватёр кило. Акэ вёл сенёхрех ларать. Анчах паян илсе килнине пёр грамм та парса хавармастёп. Эфир текех ухмах мар. Унтан эп сана пин тенкё уксан парса хаварнэ.

Жирнов. Шутла, шутла.

Беляев. Пётёмпе санран пин те сакёрсёр хёрёх тенкё тухать.

Жирнов. Пин те сакёрсёр хёрёх тенкё?

Беляев. Сапла!

Колхозри строительство

1951 сүла «Звезда» колхоз членёсем нихсан та манмассё: ун чух пилёк колхоз пёр артеле пёрлешнё. Пёрлешниччен ку артельсен хусалэхра пёр типовой сүрт-йёр те пулман. Пёр колхозёнче сёс 40 лапа ырнасмалэх вите те хамла типётмелли сушилка пулнэ. Саванпа та колхозниксен ыльах-чёрлехе лайах пахса усрамалли, унан тухаслахне ўстөрмелли, фермасёнче ёслекенсен ёснэ сэмаллатмалли майсем сынчен сахал мар шухайшлама тивнё.

Сак ыйтава колхоз правленийён ларавёнче, коммунистсен пухавёнче сўтсе явнэ, строительство ёсёсене уйрам бригадасёнче мар, пёр ыранта пушлама йышаннэ. Сакан пек туни фермасёне электрөөнерги, шыв парса тарассине, йывар ёсёсене механизацилессине хавартрах та ансатрах татса пама пулашать. Кунта фермасёне йывасран мар, кирпёчрен тата шлакпа бетонран тавассё, таррисене шифер е тимёр витесёсё.

Колхозсем пёрлешнёрён вара Октябрьски районёнчи «Звезда» колхозра кирпёчрен 52 лапа, 179 сысна ырнасмалэх икё вите, 110 кубометрлэ силос башни, 100 кубометрлэ сурма башня туса лартнэ. Кунсёр пусне висё автомашина валли шурэ чултан тата сичё автомашина валли шлакпа цементран икё гараж туса пётёрнё.

КПСС Центральнэй Комитетён январьти Пленумё хыссан кунта строительство ёсёсеме уйрамах вайлаланса кайнэ. Касал бетонран тислёк шёвекне пухмалли таватэ шатёк, тимёр бетонран 350 тонна силос кёрёкен траншея, 40 тонна горючи усрамалли склад туса пётёрнё. Унсёр пусне 130 пус пару усрамалли витене эксплуатация панэ (сулахайри ўкерчёк).

Унсёр пусне, касал шлакпа цементран 200 пус ырнасмалэх таватэ ретлэ ёне вити туса пётёрнё (сылтамри ўкерчёк).

Фермасёне шыв водопровод тарых пыратё. Шыва сил вайёпе ёслекен ТВ-8 маркалэ двигатель усласа каларать (аялти ўкерчёк).

Колхозри хастар строительсем йышаннэ плана вэхатра пурнасласа пырассишён сине тарса ёслессё, анчах малашне вёсен тата нумай ёслемелле-ха. 1956 сүлта 500 тонна тырэ хумалли склад, 500-шер тонна сёрулми хумалли икё хранилище, строительство материалёсеме запаслэ пайсем усрамалли складсем, уй-хир бригадасем валли шлакпа цементран икё лапа вити тата механизациленё тимёрсё ласси тумалла.

1954 сүлта колхоз председателё С. Яковлевпа строительство бригадин бригадирё С. Полеев юлташсем Пётём Союзри ялхусалэх выставкинче пулчёс, унтан колхозри строительство ёсёсене мёнле туса пымаллине вёренсе килчёс.

Октябрьски районёнчи «Звезда» колхоз — республикари малта пыракан колхозсенчен пёри. Колхозан мёнпур тупашё касал икё миллион тенкёрен те иртсе кайнэ.

Жирнов. Ан кашкар! Кунта сана пурпёр никам та илтмест. Пин тенкине эпё сана кайран тўлёр.

Беляев. Киремет пусани эсё! Улталаран эс мана. Эпё сан аллуна сурам-сурам та, эсё манан алла тытса та пахмаран.

Жирнов. Улёмрен асларах пулан.

Беляев. Прохвост эсё, директор мар, жулик! Тыфу! (Каять.)

Жирнов. Хам жуликне хам та аялана пусларам та... Мён тавас?! (Телефон шайкэртатать. Жирнов трубкэна илет.) Квартира. Больницаран-и? Таврантам. Аста пымалла? Конторана? Акт сине алэ пусмалла? Пёлётёп аста пусмаллине. (Трубкэна хурать.)

Красавина (кёрет). Никита Иванович, апат хатёр.

Жирнов (тарыхса). Лакса лар хаван апатупа! (Куракансем сине пахса.) Э-эх! Алла алэ суних пётёрчё сав, халь акэ, кай та ташла!

Чаршав.

Европа тештионёр

...Акә сүлешне сикекенсен амартавё пусланчө. Ачасем пёрин хысқан тепри, малалла хаварт вирхенсе пырса, шура планкәна икё вёсөнчен тытса таракансем тёлне ситсен, резина мечёке такам тексе янә пек, сүлелле ыткәнассө. Хашё те пули урипе перенсе талланса үксен, пурте ахалтатса кулса ярассө:

— Эх, спортсмен!
— Тупанна паттар!
— Сик хавартрах!..

Черет Ардалиона ситрө. Чупас тата сикес телёшеп вёл шулта чи пултаракансенчен пёри. Кёсөн классенче вёреннө чухнех вёл күршөри ачасемпе тупанса чупма юрататчө. Сывахри сырмасатрасене те вёл пите лайах пелет. Унти чанкә вырансенчен пуринчен те сиксе курнә.

Пәхма хай нимех те мар: ватам пүллө, хайпашка ача сөс. Анчах пите савранасулл вара — нимрен те шикленсе тәмасть.

Стартер команда парсанах. хайхи хайпашка ача, хысалтан сил-тәвал вёрсе сирпётнө пек. чупса пырса, сүлелле ытканчө. Ачасем пурте алә сүпса ячөс. Анаслә пулчө — ытти ачасем пек вёл лентана перенмерө.

— 1 метр та 50 сантиметр! — пелтерчө судья.

— Маттур! — саванчөс ачасем.

Сикекенсем Ардалион хысқан та нумай пулчөс, анчах ача ситекен никам та пулмарө.

Сакан хысқан ачасем шулти спорт площадкинче пёр-пёринпе амартса чупрөс. Кашни ача хайсен класенчи сәмәл атлетсен чысне хүтөлемө тәрәшрө. Сүлешне сикес телёшеп пётөм шулта чапа тухнә хайхи хайпашка ача та пёрле старта тачө.

— Ардалион! — илтөнчөс сасасем.

Сак самантра темисө ача кёсвөс малалла ытканас пек таракан Ардалион патне чупса пычөс. Ача темскер пашалтатса каларөс, мёнле чупмалли сичнен аялангарнә пек, чөркуссисене хуслатса, аллисене сулкаласа катартрөс.

Унччен те пулмарө ешөл майкәллә стартер, шулта яланах футбол ваййсисене судья пулнәскер, аллинчи пөчөксө хөрлө ялавне вәшт сөс сулса ячө.

— Ардалион! — каллех кәшкәрчөс ачасем.

— Чуп, Ардалион!

— Хытарах!

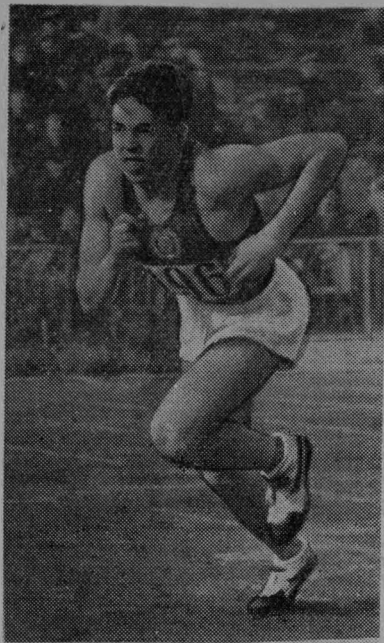
Площадкәри сул тәрәх Ардалион малалла вирхенсе пырать. Акә вёл, хавартләха ытларах та ытларах үстерсе, финиш патне сыварса ситет. Ун хәлкине площадка тавра кепөрленсе таракан ачасем хавасланса алә сүпни пырса көрет.

— Ардалион! — кәшкәрчөс ачасем. — Хавартрах!..

Инкек куса куранса килмест. Акә чипер пынә сөртөх таканса үкрө те сип сәмхи пек савранса илчө Ардалион. Сав самантрах вёл, вәхәта сая ямасар, ура сине сиксе тачө. Каллех малалла ытканчө. Финиш лентине чи малтан пырса сөртөнчө. 100 метр дистанцие пуринчен малтан чупса тухрө.

Хайпе пёр класри ачасем чәннипех саванчөс...

Сапла аса илет халә СССР спорт мастерөпе Европа чемпионө ятне илме тивөслө пулнә Ардалион Васильевич Игнатьев сичнен унән чи малтанхи тренерө —

Елчөкри ватам шулти физика учителө Нестр Степанович Степанов.

Шкул площадки сичне тусөсемпе амартса сикнө е чупнә чухне Ардалион сөршывра хай чи чаплә спортсменсен ретне тарасси сичнен шултаман та пулө, тен. Анчах, ялти ватам шултан вёренсе тухса, Канашри учительски института вёренме кенө хысқан, унән кун-сүлө пётөмпөх улшаннә. Физикапа математика учителө пулма ёмөтленнө каччә сәмәл атлетикапа интересленме пусланә. Институтри тата Канаш хулинчи чи вайлә та пултаруллә спортсменсемпе тәрәшах амартса чупнә. Вёл, алгебра, тригонометри формулисене вёреннө вәхәтрах, хаварт чупмалли асталәха — хавартләхпа чатәмләха ханәхмалли асталәха — тәрәшса вёренме тытәннә.

Институтран вёренсе тухнә хысқан, Елчөк районенчи пёр шулта ёслөнө вәхәтра, Ардалион Игнатьев Шушкарти «Динамо» стадионра республикәри паллә спортсменсемпе пирвайхи хут амартса чупнә. 400 метр дистанцие 54,6 секундра чупса тухса, амартура чи малти выран тухнә. Сав амарту вәхәтенче вёл Чкаловски районенчи чи паллә спортсменпа — 800 метр дистанцие чупас телёшеп чапа тухнә Рассых Бикчуринпа туслашнә. Паллә спортсменпа паллашни ёнел качине спорт ёсне чанласах юратма хавхалантарнә, Чаваш ачипе тутар ачи вара тренировкәсене те пёрле сүренө, пёр-пёрне ыра канашсем парса пулшаннә.

1951 сүлхи октябрь уйәхөнче Ардалион Игнатьев ёслекен шула телеграмма пынә — ача пётөм Союзри колхозсенчи сәмрәк спортсменсен амартәвне хутшанма чөннө. Ку ёнтө ялти сирөм икө сүлхи учителө сав тери савантарнә, унән малашнехи ыра та телейлө ёмөчөсене татах сөнө сунат хушнә. Сакә вара ача сав амартура чаваш спортсменсен чысне хүтөлемө хавхалантарнә. Калас пулать, старта ун чухне ялсенчи чи вайлә, чи хитре, чи аста чупакансем сахал мар тухнә. Анчах инсетри чаваш ялөнчен пынә Ардалион Игнатьев 200 тата 400 метр дистанциене

чупас телёшеп финиша чи малтан тухнә. Сапла вара вёл «Колхозник» спорт обществин чемпионө пулса тәнә.

1952 сүлхи сүркунне Ардалион Игнатьева хамәр сөршывран Финляндия сөршывне XV олимп ваййсисене хутшанма каякан сборнәй командәна көртнө. Совет спортсменөсм сав вайәсене хутшанма кайма хатөрленнө кунсенче вёл 400 метр дистанцие чупас телёшеп хайөн тусөсем хушшинче кашнинчөх лайәхрах та лайәхрах төслөхөсм катарта пусланә. Ун чухнехи ситөнөвөсем унән пит чаплах мар пулнә пулин те, сәмрәк спортсменән чупас телёшенчи асталәхө нумайәшне савантарнә. Ленинградри паллә тренерсенчен пёри — Николай Зайцев сәмрәк спортсмена сәмәл атлетика асталәхне вёренме нумай пулшаннә: кунтан-кун ача кәткәсрах та кәткәсрах заданисем панә, чупнә чухнехи ритма усәмләрах сисме ханәхтарнә, старт пусләмәшөнчөх сил пек хаварт чупма вёреннө. Кун хысқан кун иртнө. Кашни кун вара Ардалион хайөн тренерне савантаракан ситөнөсем тума пусланә. Контроллө амартусиче вара вёл сөршыври паллә спорт мастерөсенчен те лайәхрах чупма пултарни паләрнә. Финиша вёл яланах чи лайәх чупаканнисемпе пёрле тухнә.

Олимп ваййсисене сәмрәк спортсмен телөнмелле сөнө япаласем пите нумай курнә. Хельсинки хулинчи стадионри чупмалли хөрлө сул сине тухнә чухнехи пек вёл хайөн пурнәсөсчөсө нихсан та хумханман: төнчери амартусене унччен нихсан та хутшанман, унән спорт асталәхө сав вәхәтра тин канә сирөплөсене ситме пусланә-ха. Унпа амартса чупакан спортсменсен ячөсене ун чухне пётөм төнчө пёлсе тәнә. Ямайка, США, Франци тата ытти сөршывсен спортсменөсем, сакан пек паллә амартусене нумай хут хутшанса, тахсанах чапа тухнә.

Темисө сул каялла канә ёнел уйәхөнче чупса сүренө чаваш ачи инсетри сөршывсенчи паллә спортсменсемпе 400 метр дистанцие амартса чупма старта тәнә. Сак амартура сөнтерү тавас ёмөт унән вайлә пружина пек тапса таракан мускулөсене темөнле вай-хават панә пек туйәннә. Малтанхи секундсенчөх вёл чупмалли сул сичне пёрин хысқан теприне хуса ситсе иртсе кайнә, 400 метр дистанцие 48 секунд хушшинче чупса тухса, рекорд тунә.

Пите аван! Вёл унчченхи рекордсене чанах та сөнетнө иккен. Сав дистанцие 1949 сүлта сөршыври чи паллә сәмәл атлетсенчен пёри — С. Комаров 48,5 секундра чупса тухнәчө. Ун хысқан вара тепөр икө султан тин сав рекорда Ю. Литувө кыштах сөнетме пултарнәчө — 48,3 секунд.

1953 сүлхи сүллахи шәрәх кунсенчен пёринче таван республиканра радио Ардалион Игнатьев сичнен саванәслә хыпар илсе килчө. Пётөм төнчери студентсемпе сәмрәксен Бухарестри IV фестивалөнче хаварт чупас телёшеп ача никам та сөнтерөймен. 400 метр дистанцие чупнә чухне вёл каллех финиш лентине чи малтан пырса сөртөнчө. Таван сөршыв рекорднө сөнөрен сөнетнө — хайөн яланхи дистанцие 47,2 секундра чупса тухнә. Финалта вёл төнчери чи вайлә чупакансемпе амартнә, 400 метр дистанцие 46,8 секундра чупса тухса, төнчөре таваттәмөш, Европәра икөмөш выран тухнә.

Фестивалөн хисеп пьедесталө сичне Ардалион Игнатьев чөрен хумханса тәнә. Хайөн Таван сөршывөн мухтәвлә Гимнне итленө май вёл хөвөл сүти сичне варкәшса таракан хөрлө ялав сине мәнәслән саванса пәхнә. Юратнә Таван сөршывәмәр шанәсчө тўрре каларнәшән саваннә вёл.

Сәмрәк спортсмен-патриот саканпа сөс сүрлахма пултарайман. Совет спортсменөсен чән-чән пултарулахне төнчери сәмрәксем умөнчө катарта сөсе, 200 метр дистанцие амартса чупма вёл татах старта тухнә. Халө ёнтө вёл хайөн пултарулахө сине шаннә. Хайөн вайө сине шанни ача татах тепөр сөнтерү тума пулшаннә: сав дистанцие 21,1 секундра чупса тухса, Совет сөршывөн тепөр сөнө рекорднө тунә. Ача вара Бухарест стадионенче вуншар пин сын палласа юлнә, саламласа алә сүпнә.

Сак результат чанах та чаплә сөнтерү пулнә. Европәра сав сүлхине ун пек результат урәх никам та катартайман!

1954 сүлхи май уйәхөнче Киев хулинчи Н. С. Хрущөв чөпө таракан стадионра РСФСР-ти, Украинәри, Белоруссири тата Мускавпа Ленинградри чи вайлә спортсменсем амартнә. Вөсем хушшинче Ардалион Игнатьев та пулнә. Халө ёнтө вёл 400 метра 46,1 секундра чупса тухать. Ку ёнтө сав сүлхине төнчери чи лайәх результат шултаннә. Игнатьев 200 тата 400 метр дистанциене чупас телёшеп Европа чемпионө ятне илме тивөслө пулнә.

Сав сүлхи август уйәхөн юлашки кунөсенче, Швейцари сөршывөн столицинче — Берн хулинче, Европәри чи пултаруллә сәмәл атлетсемпе амартса, вёл Европа континентөнчи чи вайлә чупакансене пурне те сөнтерет.

Сапла ёнтө, чаваш халәхөн шанчәклә ывалө совет спортне малалла аталантарас ёсрө сөнөрен сөнө ситөнөсем тавать, чаваш сәмрәкөсене чунтан-чөренен савантарать. Халө ёнтө республикәри сәмрәксем, Таван сөршывәмәрти кирек хәш кетөсене кайсан та, хайсен рекордсменөпе чәннипех саванса мухтанма пултарассө.

1955 сүлта ёмөрлөхе асра юлмалли кунсем питех те нумай пулчөс. Сав чаплә кунсем мирпе тусләхшән көрөсчөсө тата этөм тивөсчөсө хисөплекен халәхсөмшөн сөс мар, сөс чамәрө сичне телейлө те саванәслә пурнәсө тума ёмөтленекен сәмрәксөмшөн те паллә пулса юлчөс. Сәмрәксем хайсем те сав паллә кунсен геройөсем пулса тачөс. Саван пек таса та паттар чөреллө сәмрәксем сөс сичне халө сөршөер пинөн шултанассө. Вөсен пурин те пёр ёмөт: мир, тусләх!

Халәхсөм хушшинчи мирпе тусләхшән пынә көрөшүре пирөн мухтәвлә землякшән Ардалион Игнатьевшән та 1955 сүлта ёмөрлөхөх асра юлакан паллә кунсем сахал мар пулчөс.

Акә вөсем:

...Июнөн 25-мөшө. Сак кун Таван сөршыв столицинчи ёссынинсем «Динамо» стадиона Европәри вуникө сөршыври чи вайлә сәмәл атлетсене курма пухәнчөс. Сав кун вөсем Болгари, Венгри, Демократиллө Германи Республика, Дани, Итали, Норвеги, Швеци, Польша, Румыни тата Франци спортсменөсене ашшән саламларөс. Европәри чи вайлә спортсменсене курма пынә халәх

ун чухне пирён земляка Ардалион Игнатъева тата Демократиллэ Германи Республикинчен килнэ сапай камалла хёре — Криста Штубника уйрамах саванса кётсе илчэс, вёсем хайсем хитре те савранашуллэ, хаварт та вайлэ чупма пултарнипе пурне те телёнтерчэс.

Ардалион Игнатъев ун чухне, финалти чупура Венгри, Польша, Швеци тата Франци спортсменёсемпе тел пулса, 400 метр дистанцие 46,0 секундра чупса тухрэ. Чаплэ сётерё! Стадиона курма пынэ халэх ана каллех таваллан ала чупса саламларэ. Вэл каллех Совет Союзёне сёне рекорд турэ.

Сакан пек рекорд 16 сул каялла сёс пулнэ. Ана нимёс спортсменё Хербиг тунэ. Тёнчери иккёмёш вёрса хысхан Европэра сакан пек рекорд халиччен ура хёрре те пулман-ха!

...Август уйахён малтанхи аша та илемлэ кунёсенчен пёричче Польша Халэх Республикыи столицинче — Варшава хулинче Пётём тёнчери самраксемпе студентсен V фестивалэ тёнчери самраксен чи ура та таса ёмёчсене тата вёсен чаплэ пултарулахне катарта памалли демонстраци пулса тачэ. 114 сёршыврап пуханнэ 30 пин ыгла самрак, пурте пёр камалла пулса, сапла каларёс: «Сёр синче мир пултэр!» — терёс.

Сак фестивалте тёнчери чи пултаруллэ юра тата таша асти-семпе пёрле физкультурэпа спорт ёсёне чапа тухнэ самраксем те, мирпе туслах ялавне тытса сичсёр сулхи ватэ Варшава урамне тухрэс. Ватэр сакэр сёршыври висё пин ыгла самрак спортсмен хайсен вайёпе хастарлахне катартрёс. Пётём тёнчери спорт ваййсенче чи малти вёрансене сёне илсе, совет спортсменёсем виссёре яхан ылтэн тата кемёл медальсем илме тивёслэ пулчэс.

Фестивале пынэ ханасем ала чупса саламланэ совет спортсменёсен мухтавлэ ретёне Ардалион Игнатъев та манаслан утса пычэ. Унан ятне тёнчери нумай сёршысенчи хахатсем синче паллэ спортсменсен хушамачёсемпе юнашар мухтаса сырчэс.

Фестиваль медальне илме тивёслэ пулнэхан ана тёнчери чи паллэ спортсменсем — Стрикленд (Австри), Ольга Дьярмати (Венгри), Эмиль Затопек (Чехословаки), Георгий Гумпек (Венгри), И. Фрифор (Япони) тата ыттисем те ашшан ала пачёс.

— Совет спортсменне чыс та мухтав!

...Сентябрён 11-мёшэ. Мускаври «Динамо» стадионэ. Санталэк кёр ене кайнэ пулин те, кавак туперен хёвел хытэ хёртет. Сак кун Совет Союзёнчи самал атлетсем Великобританипе Сурсёр Ирландири чи пултаруллэ самал атлетсемпе тел пулса амартрёс. Ку телпулава Ардалион сёс мар, пирён сёршыври ытти самраксем те ныхсан та манас сук.

Акэ Совет Союзёнчи тата Великобританипе Сурсёр Ирландири спортсменсем, хайсен сёршывёсен ялавёсене сёклесе, стадиона тухрэс. Курма пынэ вуншар пин сын вёсене камаллан ала чупса саламларёс. Совет Союзёне Великобританин государство гимнёсем манаслан кёрлесе каясёс.

Курма пынисен пурин те пёр шухаш: чи вайлэ спортсменсене пёрлештерсе таракан сак икё командэран хашё те пулин сётерёс.

Самал атлетсен амартавёсене ирттермелли яланхи йала тарэх, чупмалли сул сине чи малтан спринтерсем тухасёс. (Спринтерсем тесе пите хаварт чупакансене каласёс.) Пётём стадион вёсем сине пахатэ. Хашё сётерё-ши?

Акэ спортсменсем малалла ытканасёс. Чупмалли сул синче самраклах сисет, хастарлах вёрет! Мёншён тесен спринтерсенчен хашё сётерессине минутсем мар, секундасем татса парасёс. Темисе хут ку сёс илнэ хушара вёсен хайсен пётём пултарулахне — вайне, чатмлахне тата асталлахне катарта памалла.

Спринтерла чупас асталлахра чи килри вэл — хавартлах. Хавартлахэ мён май килнэ таран устерсе пыма пёлни пётём анаслахэ татса паратэ.

Унччен те пуларёс, какарё сине «СССР» тесе сырнэ ватам пёлэ, яштака кача финиш лентине пуринчен малтан ситсе перёчэ.

Стадион аслати чухнехи пек кёрлесе кайрё.

Юлашкынчен, икё сёршыври самал атлетсен амартавёсёне нес умён, арсынсене 4×400 метр дистанцие чупма старт пачёс. Сак вара чаннипех пите интереслэ амарту пулчэ. Англирен килнэ ханасем кайран ана фанатикалла амарту тесе ят панэ.

Чупмалли сул сине малтан Б. Грачевпа П. Хиггенс тухрэс. Хайён этапне питех те анаслахэ чупса тухса, акылчан спортсменё эстафетана 15 метр маларах тытарчэ. Иккёмёш этапра чупакан Г. Ивакин пурпёрах паранмарё, хайпе амартса чупакан Фрейера вэл кашт хуса ситеймерё. Акэ виссёмёш этап. М. Уилер Ю. Литувран сав тери хаварт иртсе каятэ. Вёсем хушшинчи хушэ усне семён үссе пыратэ. Ю. Литув унран сирём метра яхан юлатэ.

Чи юлашки этапра Англи сёршывёне хаварт та аста чупас телёше тахсанах чапа тухнэ Дерек Джонсон чупатэ. Анчах Ардалион Игнатъев каллех телёнемелле ёс таватэ. Стартран вэл хайне темёле асамлэ вай сирпётсе янэ пек ытканса тухатэ. 200 метр кайнэ хысхан вэл хайпе амартса чупакан Джонсон патнех сывхарса ситет. Сакан пек сав тери хаварт чупма тытанине халиччен никам та ништа та курман. 21,8 секунда хушшинче 200 метр чупнэ! Анчах стадионан пёр вёсёне, кётесрен савраннэ сёрте, Ардалион хытэ вёркёне чупма каштах кансёртерех пулчэ. Сапах та финиш патне тухмалли турё сул сине вёсем иккёш те пёрле тухрэс.

Курса ларакансем шартах сикесёс. Стадиона пынэ сынсем сак минутри пек кёрлесе шавлани халиччен сав тери чаплэ футбол ваййсенче те пулман.

Ардалионпа Дерекан иккёшён те какарёсем пёр телте, юнашар куранасёс. Финиш инсе те мар. Кам мала тухассине секундэн темисёмёш пайё татса памалла. Паллах, Ардалион пётём вайне хучэ. Джонсон вара, хайён яланхи чее тактикине асра тытса, финиша тухма хайён вайне сыхласа хаварнэ иккен. Саванпа та вэл, Европа чемпионёнен кашт кана маларах тухса, финиш патёне кётсе таракан юлашёсен аллисем сине, савра сил вёстерсе килнэ пек, сирпёне үкрё.

Сапах та Ардалион Игнатъев тарашни сая каймарё. Совет Союзён командни, 4×400 метр дистанцие 3 минут та 09,6 секундра чупса тухса, Пётём Союзри рекордран иртсе кайрё.

Каштах сывлэш саварса илнэ хысхан, Дерек Джонсон, совет спортсменёсен вайёпе хастарлахёнен телёне, сапла каларё:

— Нимён иккёленмелли те сук, Игнатъев тёнчери чи лайах спортсмен. Америка спортсменё Ли пите вайлэ чупатэ, эпё унпа та амартса чупнэ, сак дистанцие чупас телёше чапа тухнэ тёнче чемпионёне Джонсонпа та тел пулнэ. Анчах паянхи чухлэ ныхсан та выляса яман. Игнатъев пек вайлэ чупаканнине ура хниста та тупас сук.

Акылчан спортсменё чаваш ачине ала тытрё.

...Сентябрён 18-мёшэ. Вирсарни-кун. Югослави сёршывён тёр хулинче — Белград хулинче Венгри, Польша, Румыни, СССР, США тата Югослави сёршывёсенчи самал атлетсем тел пулчэс. Югослави сёршывёнчи спорт обществёно сё совет спортсменёсене сав кун уйрамах ашшан саламларёс, мёншён тесен вёсем юлашки тахэр сул хушшинче пёр-пёринпе чи малтанхи хут тел пулса амартасёс.

Сав амартэва курма стадиона 25 пин сын ыгла пуханнэ. Вёсем пурте тёнчери мирпе туслах ялавне сёлте тытса пыракан сёршыври хастарлэ спортсменсен пултарулахне курасшан.

Ку амартусем, яланхи пек мар, кашхине, электричество сугинче пусланчэс.

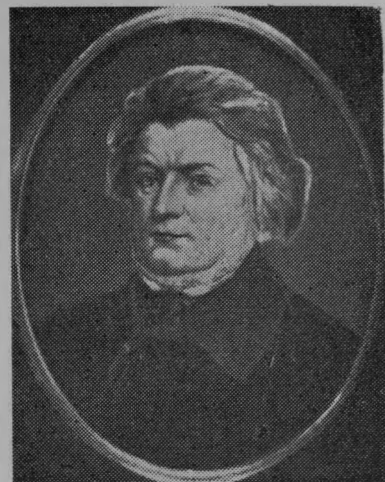
Европа чемпионё Ардалион Игнатъев саканта та совет спортсменёсен чысне тивёслипе хётелерё. 400 метр дистанцие вэл США спортсменёне Майокканэ амартса чупрё. Майокко — паллэ спортсмен. Сак дистанцие чупас телёше Кельн хулинче нумай пулмасть пулса иртнэ пётём тёнчери амартура пурне те сётерёччэ. Анчах халэ акэ вэл совет спортсменне сётерессине ёненмерё пулас... Чупмалли сул сине тухсанах, вэл хайён хастарлахё сине шанма парэхрэ, финиша вара аран-аран кана чупса тухрэ.

Амартэван иккёмёш кунёне те Югослави самракёсем совет спортсменёсене ашшан саламларёс. Сак кун Совет Союзёне США-ри чи вайлэ атлетсен ушканёсем олимп ваййсем хысхан чи пирвайхи хут тел пулчэс. Америка чемпионё Р. Ричард тёнчери кашал сёр метрлэ дистанцие чупас телёше пёрремёш вёрана, иксёр метр дистанцие чупас телёше иккёмёш вёрана тухнэ. Унан иккёр метр дистанцири вэхачё — 20,7 секунд.

Совет спортсменё Л. Бартенев сёр метр дистанцие чупнэ сёрте Р. Ричарда сётереймерё. Анчах Р. Ричардпа А. Игнатъев 200 метр дистанцие амартса чупнэ чухне стадионри халэх ныхсанхинчен те хытэ ала чупса тачэ. США спортсменёне совет спортсменён чупмалли сул синчи кёрёшёвё чанах та пите интереслэ пулчэ. Финиша вёсем иккёш те пёр вэхатра тухрёс: 21,6 секунд!

Сак ситёнүсем вёсем пёр Ардалион саванасё сёс мар, мёнпур совет самракёсен саванасё. Халё ёнтё шанчаклах сапла калама пулатэ: вэхат нумай та иртмё, пирён земляк Ардалион Васильевич Игнатъев хайне пётём тёнчери рекордран уйрса таракан секундэн чи йывэр пайсёне те сётерсе иртё! Сакэ вэл пулатех, мёншён тесен совет самракёсем яланх сётернэ, сётересёс, малашине те сётерёс.

Мих. ЮРЬЕВ.

Адам Мицкевич

(Вилнёрёне 100 сул тултарнэ телё)

Польша халэхён аслэ поэтё Адам Мицкевич хайён таван сёршывне ирёке каларассиён, унан никама паханманлахне ёмёрлехе сыхласа хаварассиён, халэхсем хушшинчи туслахэ сирёплетессиён паттар та хёуллэ кёрёшнэ революционер пулнэ. 1830—1831 сулсенче поляксем вёрэс самодержавине хирёс восстани туса иртёрнэ. Адам Мицкевичан революцилле поэзийё сав восстанин ялавё пулса танэ.

Адам Мицкевич ун чух историлле Литвана кёрёкен Белоруссинчи Новогрудок хулинче, чухан адвокат сёмйинче суралнэ. Ун чух Литвапа Польша пёр государство — Речь Посполитая — шутланнэ.

Мицкевич мён самракранах сынсем хушшинчи социаллэ тамарлахэ, тусме сук йывэр крепостла йёркесене хай кусёне курса үснэ. Сакна поэт «Дяды» ятлэ малтанхи драмалла поэмнечх сырса катарта.

1832 султа, «Польский пилигрим» хахата редакциленё вэхатра, Мицкевич хайён вилёмсёр «Пан Тадеуш» поэмине сыраратэ.

«Пысак» Импровизаци — Мицкевич поэзийёне сёс мар, пётём тёнче поэзийёне те чи лайах произведенийсенчен пёри шутланатэ. Ана Шеллин «Раскованный Прометей», Байронан «Каин» произведенийёсемпе тан шутласёс. Унта автор творчествалла вай ныхсан та иксёлменнине, халэх вайё чаннипех те никам сётерейми вай пулнине, сав вэхатрах халэх мён тери асап туссе пураннине катарта панэ.

Адам Мицкевич Польшан хёрёллэ патриочё пулнэ. Анчах вэл ныхсан та поляксен телейлэ пурнэсне ытти халэхсен телейлёнен уйарман.

Российра пураннэ вэхатра Мицкевич вёрэссен малта пыракан сынёсемпе: Пушкинпа, пулас декабристсемпе — Рылеева, Вестужев-Марлинскине сывах паллашатэ, сак паллашу аслэ поэтэн генине татах та хёпартлантарса яма пулашатэ. Каярахпа Мицкевич Пушкин сынчен аша камал-гуйампа темисе статья пичетлесе каларатэ.

Поляксен аслэ поэтё Адам Мицкевич вилнёрёне сёр сул тултарнине халё ирёке тухнэ Польша сёс мар, Мир Сувечё йышаннипе, тёнчери пётём прогрессивлэ этемлэх паллэ гурё.

СЕРГЕЙ ЕСЕНИН

Кăсăлхи октябрь уйăхенче вь-
рăссен паллă поэчĕ Сергей Алек-
сандрович Есенин суралнăранпа
60 сўл тултарчĕ. Ҫав куна Совет
Союзĕнчи писательсем анлă па-
лăртрĕс, поэта асăнса вечерсемпе
докладсем туса ирттерчĕс.

Поэт пурĕ те вăтăр сўл ҫеҫ пу-
рăннă, вĕсенчен вунпилĕк сўлне
поэzie панă. С. Есенин ҫĕршыв-
ра тĕлĕнмелле пысăк социаллă
улшăнусем пулса иртнĕ чухне,
кивĕ йĕркесене ҫĕнтерсе, ҫĕнĕ са-
мана, ҫĕнĕ йĕрке ҫирĕпленсе пынă
кăткăс тапхăрта ёҫленĕ.

С. Есенин нумай енчен хирĕсўл-
лĕ поэт пулнă пулин те, унăн
поэзийенче ҫĕнни ҫĕнтерсе пыни
яланах малти вырăнта тăнă. Вăл
тăтăшах пурнăспа пĕр тан утма
тăрăшать, революци хыҫсăнхи
ҫамрăк Совет республики ҫинчен
юрлат, комсомол ҫинчен ҫырат,
ҫĕр чăмăрне кисрентернĕ аслă
Ленина мухтат, аслă Русăн иле-

мĕ ҫинчен ҫĕрене хумхантакан ҫепĕс юрăсем шăрантарат.

Паллă поэтан халăхпа ҫыхăннă, реализма ҫывăх тăнă пысăк талан-
чĕ, патриархаллă хресченсен анланăвне ҫĕнтерсе, революцион пĕртен-
пĕр тĕрĕс сўлĕ ҫине тухать. Унăн «Песнь о великом походе», «Баллада
о двадцати шести», «Анна Снегина», «Возвращение на родину», «Русь
советская», «Капитан земли» тата ыtti поэмисемпе нумай-нумай ҫав-
висем — вилĕмсĕр произведенийсем.

Совет халăхĕ хайĕн пысăк талантлă поэтне хисеплет, апа яланах
ырă ятпа асăнать.

* * *

Эх, ҫуни! Урхамахĕ ҫунатлă!
Ҫĕр ҫине мур илентнĕ пулас.
Вĕҫтерсе пынă майăн хăватлăн
Шăнкăрав чарăнмасăр кулат.

Тўпере уйăх ҫук, вĕрмест йытă
Аякра, пуш хирте, инҫетре.
Харсăр пурнăҫам манăн, эс тытăн,
Ватăлман-ха эп халь ёмĕре.

Юрласам, ямшăк, савнăҫлăн,
хурлăн,—
Пит кирлех-тĕк, санпа ҫĕререн
Хăмăр куҫлă хĕрсем ҫинчен
юрлăп,
Юрлăп ҫамрăклăхăм ҫинчен.

Ҫĕлĕке-и хăяккăн лартаттăм,
Кўлнĕ учĕ тăрать ташласа,
Ҫĕклем утă ҫине ҫеҫ ыртаттăм,—
Хыҫăмран кăна юлăр пăхса.

Ҫтан кĕрнеклĕхĕм тупăнатчĕ!
Каҫхине, сурҫĕрти шăплăхра,
Ман тальянка чунтан калаҫатчĕ,
Хĕрсене ҫавăратчĕ вара.

Вăхăт иртре. Сўс сайраланчĕ.
Вилчĕ ут, пуш-пушах картара.
Ман тальянка сасси шăпланчĕ,
Ҫĕререн калаҫма маннăран.

Чунăмра ман хĕрўлĕх пĕтме-ха,
Хĕл сивийĕ ҫĕклет кăмăла.
Мĕн пулса иртнинчен савăнпах-мĕн
Шăнкăрав чарăнмасăр кулат.

1925 ҫ.

* * *

Шаганэ эсĕ ман, Шаганэ!
Эпĕ хам сурҫĕртен
пулнăран-ши,
Хир ҫинчен калама хатĕр саншăн,
Кураң ылтăн ыраш сар хумне.
Шаганэ эсĕ ман, Шаганэ.

Эпĕ хам сурҫĕртен пулнăран-ши,
Унта уйăх ҫĕр хут пысăкрах,
Пит чипер-мĕн Шираз, ҫавах
Рязань хирĕ аван халĕ маншăн.
Эпĕ хам сурҫĕртен пулнăран-ши.

Хир ҫинчен калама хатĕр саншăн.
Сўҫĕмсем хумханан ыраш пек,
Явала шанмасан лўрнўпе,
Ыратмасть, эп туймастăп,
тархасшăн.

Хир ҫинчен калама хатĕр саншăн.

Кураң ылтăн ыраш сар хумне
Кăтра сўҫĕм ҫилпе выласасшăн.
Тусăм, кул та шўтлеччĕ хавассăн,
Анчах эс ан хускат ҫĕрене
Асăнса ылтăн хирĕн хумне.

Шаганэ эсĕ ман, Шаганэ!
Сурҫĕрте манăн пур-ҫке чипер хĕр,
Сăнĕпе каснă-лартнă сан еҫĕр,
Тен, ялан вăл илет пуль асне...
Шаганэ эсĕ ман, Шаганэ.

1924—25 ҫ.

* * *

Аллуа туртса эс, йăл кулса ан
лар.
Теприне савап эп, анчах сана мар.

Эс аван пĕлетĕн, пит аван пĕлен—
Эп сана курмастăп, сан патна
килмен.

Ҫывăхран иртеттĕм, чуншăн
пурлĕрех—
Кантăкран пăхам-ха, терĕм,
юриех.

1925 ҫ.

Г. ЕФИМОВ куҫарнă.

„ЧАВСАҪЫВАХ ТА—ҪЫРТМА ҪУК“ КОМЕДИ ПИРКИ

Юлашки вăхăтра пирĕн драма-
тургсем комеди жанрĕпе ытларах
сырма пуҫлани пире савăнтарать.
Пирĕн халăх, паллах, идея тĕ-
лĕшле тарăн, илемлĕх енчен сўлĕ
пусăмра тăракан, вулакансене
хумхантакан комедисене сума
суса кĕтсе илет. Халĕ эпир Н. Ай-
зманпа К. Пайраш ҫырнă «Чавса
ҫывăх та—ҫыртма ҫук» * комеди
пирки ҫамах хускатасшăн.

Комеди сюжетĕ ҫакан пек. Еҫ
халхи вăхăтра, Шупашкар ху-
лине пулса иртет. Октябрь уявĕ
умĕн рыбхоз директорĕ Аркадий
Петрович Астрахань хулине Ли-
сичкин снабженца командиров-
кăна асатать. Пулă илсе килме
ăна 50 пин тенкĕ парса ярасчĕ,
анчах Лисичкин ҫак укҫана пĕ-
тĕмпех хай кĕсйине чикет. «Ко-
мандировкăран» таврăннă хыҫсăн
«пурне те пултаракан» снабженец,
рыбхоз валли ҫамăл машина илсе
килсе паратăп тесе, татах темҫе
пин «майлаштарма» шутлат.
Бухгалтер-хĕрача тĕрĕслĕхĕ кăна
государство укҫине ҫалса хăва-
рат. Ҫак хĕрача образĕ вулакан-
сене кăмăла каять. Эпир унăн
ятне-шывне те пĕлместпĕр, автор-
сем ун ҫинчен ик-виҫĕ ҫамах ҫеҫ
каланă пулин те, бухгалтер ҫĕр-
шыв умĕнче патриотла ёҫ тăвать.
Директор суккăрлăхне пула кăна
«Горький хулине «Победа» илме
кайма» ҫак жуликке каллех 500
тенкĕ «командировка укҫи» па-
расчĕ. Халăх укҫине урăх «чĕ-
пĕтме» май ҫуккине сиссе, ҫак
сĕтĕрĕнчĕк сын буфетчиҫăран 17
пин тата рыбхоз директорĕн арам-
енчен 3 пин илет те тасталла
тухса шавăнать. Ыттисем, Го-
голь «Ревизорĕнчи» пек, ҫавăресе-
не карса, тĕленсе пăхса тăрса
юласчĕ. Ҫапла вара Лисичкин афе-
рист ик-виҫĕ эрне хушшинче
70500 тенкĕ «хайпăтат». «Чавса ҫывăх та—ҫыртма ҫук»
произведенийне авторсем пурнăҫри
юрăхсăр явленисене, малалла
кайма кансĕрлекен мĕнпур чăр-
мавсене, кивĕ йăласемпе шухăш-
сене кăтарта парасчĕ, вĕсене
питлĕсчĕ. Пирĕн хушăра хăшпĕр
чухне тĕл пулакан киревсĕр ҫын-
сене тата вĕсен сиенлĕ ёҫĕсене
сцена ҫине каларса намăсланта-
расчĕ. Комедия тĕллевĕ — жулик-
сене, спекулянтсене, подхалим-
семпе суеҫĕсене, вĕсен киревсĕр
ёҫĕсене вăйлă сатирăпа сунтарас-
си. Пархатарлă задача лартнă
авторсем хайсен умнĕ Анчах мĕн-
ле пурнăсланă-ха вĕсем ҫакна?

Пьесăри ёҫсем рыбхоз директо-
рĕн ҫемийне сĕтĕрĕнчĕк Лисичкин
тавра пулса иртесчĕ. Лисичкин — паллă мар про-
фессиллĕ, хăрăк ҫĕреллĕ, чее те
ултавсă, питĕ вĕскĕн, мухтанчăк,
йăпăлти те икĕпитлĕ ҫын. Хăшпĕр
ҫынсен суккăрлăхне пула ҫак
ҫапкаланчăк этем государствăна
пысăк сиен тăвать. Лисичкин жу-
лик иккенне Сашапа Люся мал-
танах систереҫчĕ пулин те, пьеса
вĕҫенче вăл ним айăпсăрах, чип-
чиперех тухса шавăнать. Анчах,
пирĕн шухăшпа, ҫак питех те ир-
тĕхсе кайнă сăтăрҫа-вăрра ҫирĕп
ответ тыттармалла пек туйнать.
Унсăрăн вулакансем ҫапла шу-
хашлама пултараҫчĕ: Лисичкин
пек жуликсене тытма хĕнтерех

иккен, вĕсемпе кĕрешме пирĕн
общество вайсăр. Тен, ҫав аста
аферист, сăнран пăхма илемлĕ те
япшар хусах, паянхи кун та пĕр-
пĕр учрежденийне снабженца
ёҫлет, начальниксен арамĕсемпе
хĕресене асатать, буфетчица па-
тĕнче хăналанать, пысăк укҫапа
командировкăна кайма хатĕрле-
нет пулĕ?

Лисичкин евĕрлĕ кивĕ тĕнче ка-
яшĕсене хытă питлемелле. Пал-
лах, эпир шаблоншăн мар: коме-
дие ялан судпа вĕҫлеме хуш-
мастпăр; анчах совет общественче
ун пек этемсен куш-сўлĕ питĕ
кĕске, пирĕн пĕрлĕхлĕ халăх ун
пек ирсĕрсене таста тарсан та
шыраса тупатех! Ҫакна пьесăра
кăтарта е асанма кирлех пулнă.
Пирĕн хуҫалăха пысăк сăтăр ту-
нă ҫынна, совет ҫыннисен таш-
манне, ним айăпламасăрах ка-
ҫарма пултаратпăр-и-ха? Паллах,
ҫук! Халĕ Гоголь пурăннă ёмĕр
мар, «Ревизорти» пек пулма кир-
лĕ мар пулĕ. Н. В. Гоголь хайĕн
произведенийенче ун чухнехи об-
щество йĕркине питленĕ. Совет
драматургĕсен задачи вара пачах
урăхла — социализмла государ-
ство стройне хўтĕлесси, апа хав-
шатма хăтланакансемпе кĕрешес-
си. Гоголен критикăлла реализм
меслечĕ социализмла реализм
меслетенчен тĕпренех уйрăлса тă-
рат. Кунта эпир ирĕксĕрех Го-
голен «Ревизорне» аса илтĕмĕр.
Ун пек сюжетсем пур, анчах халь-
хи вăхăтра профессилен жулик
Лисичкин тĕп вырăнта тăма пул-
тараймасть. Комеди вара за-
вязкăран пуҫласа финала ҫити-
ченех сюжета Лисичкин «сĕтĕр-
се» пырат. Лисичкина художест-
вăллă портрет теме те йывăрта-
рах, ку персонаж хаҫатри фелье-
тонран илнĕскер. Фельетонра пĕр-
пĕр факт ҫинчен ҫырасчĕ, пьеса-
ра — обществăри явленисем ҫин-
чен.

Произведенийи Лисичкин ҫама-
хĕсене, монологсене вуласа пă-
хар-ха. Мĕн курма пултаратпăр-
ха эпир вĕсенчен? Нимле Лисич-
кин та, вăл пин хут тилĕ пулсан
та, «эпĕ вăра, жулик» тесе кăш-
кăрмасть. Лисичкин тилĕ пек пу-
лассине авторсем малтанах сис-
терсе хураҫчĕ: вăл куракансене
хай ҫинчен пĕтĕмпех каласа па-
рат. Комедири ёҫ малалла мĕн-
ле аталанса пырассине пĕрремĕш
картина вĕҫнчи Лисичкинпа
Аркадий Петрович ҫамахĕсем пĕ-
тĕмпех уҫса парасчĕ. Ҫаксем
конфликтсене вайсăрлатаҫчĕ, ку-
ракансен интересне пĕчĕклетеҫчĕ.

Комедири тĕлĕр паллăрах ге-
рой—рыбхоз директорĕ Аркадий
Петрович. Аркадий Петрович —
нименле специальносăр, вĕресе
тăракан чăн-чăн пурнăҫран кая
юлнă, «усăк халхалла», сисĕм-ту-
йăмне пачах ҫухатнă суккăр ҫын.
Вăл таврара мĕн тата кам пур-
нине уйăрса илеймест, хай умĕн-
че, хай учрежденийенче мĕн пул-
са иртнине тавсăрса илме пулта-
раймасть. Унăн тавракурăмĕ ан-
сăр. Анчах хайне вăл вĕреннĕ
ҫын тет. Унăн айăпне пула Ли-
сичкин жулик хайĕн ултавлă ёҫ-
сене ҫамăлах тума пултарнă. Ли-
сичкина вăл темле Клементьев
урлă таҫтан илсе килет, вăл кам
иккенне тĕплĕн пĕлмесĕрех, ёҫе
илет. Мĕнле-ха апла? Пĕр енчен,

* «Тăван Атăл», 4-мĕш №, 1964 ҫ.

Аркадий Петрович сак жулика тасти хуларан хәях «сырһанса илет», тепер енчен, Лисичкин кам, мәнле сын пулнине төрөслемесерех — сурри палланә, сурри палламанскернех есе илет. Анчах аһа есе илли те сюжетпа сыханман, ситменнине тата антракта, пите хаварт пулнә. Драматургсем, куракансен интересне ирексерлесех, сак сатарсан докуменчесене төрөслесе аһа тарә шыв сине каларасан икә хутчен хатәләрә. Аран-аран хатәләрә: есә те сүс перчи вәсне кәна юлнә, кәсех куракансем аһа сүпса ямалла. Анчах... аһа тусан, пьеса сюжечә пөтсе ларать. Акә мәнрен шиклене авторсем! Авторсем хайсен пөтмә сатирәлла пултарулаһне Лисичкин сине мар, Аркадий Петрович сине яһа, аһа хура сарпа сарласа кәтартнә, пите те манса каякан сын туса хунә, аһа пурнашри чылай ситменлөхсемпе, йәнәшсемпе парнеленә. Тепер тесен, аван шуһашласа туннә сатирәлла явлени — сатира мар-ха. Аркадий Петровича Лисичкинпа тел пулма мән төртнә-ха? Сак ыйту сине төп-төрес ответ тупса пама пьеса пулашаймасть. Кун пирки сакна астумалла: пер ыйту синех пин төрлө ответ пама пулать пулсан, анчах сав пин ответран чи витөмлә төп ответ сук пулсан, — ку ентә типсем тавас задачаһа татса парайманнине пөтөрет.

Аркадий Петрович сак афериста пите ырлать, вәсөмсөр мухтать. Кирек аһа та, кирек мәнле есере те «пултаракан» руководитель Аркадий Петрович хай есене шаннә (!) сынсем урла туса пырать. Лисичкина паранать, ун танатине лекет.

«Этем тени суяләха парансан, — тесе сүрнә ырыссен аслә критик В. Г. Белинский ун пек сынсем сынчен, — аһа ас та, талант та паракса каять». Рыбхоз директорән «талантне» эпир кәштах куртамәр, малалла татах паллашәпәр-ха. Аркадий Петрович пите кәске ас-танлә, пите час манса каякан сын. Час-часых арәмән ятне те манса каять (ячә те сәмәл: Нина!), хайпе перле еслекен Юрий Семенович тата Люся тусә Александр Иванович ячесене пәтраштарать. Ку сәс те мар-ха: хайне Мускава отчетпа чәннине астумасть. «Усәк хәлхаллә» та «пултаруллә» руководителсенчен саван пек тарәхласа кулли аван, пите аван. Анчах 25—30 сүл хушши арлә-арәмлә пурәннә сын хайне арәмән ятне манса кайни ытлашши пулө ентә! Ку — сатира мар, карикатура! Манса кайиччен тата сакна астутарар-ха. Аркадий Петрович мәшәрлә пурәнма тытаннине пьесара пер ыранта 25 сүл (122 стр.), тепер сөрте 30 сүл (97 стр.) тенә. Хайне ененес-ха халә пирән?

Рыбхоз директорә Аһа хөрринче те, сөмьере те, учрежденире те, — пур сөрте те служба есөпе ашаланса, хыпкаланса кәна сүрет, анчах темшән уһа учреждениһенче есөм япәх ырашсә: плана тултараймассә, есөре дисциплина йөрке сук («иртнә ларура хөртрөс»). Драматургсен ирекне пула Мускава та «полугодовой (!)» плана тултарманни сынчен ыйтмассә иккен!

Комедири есөм Аркадий Петрович сөмий тавра төвөлөсө ырашсә. Мәнле пурәнәсә-ха сак «вөреннә сын» сөмийнче? Кунта нимле йөрке те, сөмьери ләпкә лару-тару та сук, яланах таста васкашсә, мухтанасә, сөсөтерөсә,

уксана емөтленөсә. Лисичкин сак сөмьене метөор өвөр хаварт килсе лекет, аллисене аһатать, Хлестаков рольне ылать, юлаш-кинчен тухса тарать. Аркадий Петрович, вәл темисе хут тамаһа, карма савар пулсан та, чаршав хупанас умән хайнә йәнәшсөсөне аһланса илет. Анчах эпир кая юлтәмәр — комеди вөслөнчә.

«Хитре Манехви» буфетчица та аһаннә геройсенчен юлсах кайман. Мән тери ансәр уһа тавракурәмә! Манефа — спекулянтка, вәра, ултавә, йәла төлөшөчөн пәсәлса кайнәскер. Перре кайсах «сур Хусанне» илсе килет, «кирлө» хакпа «вырнастарать». Таварсөсөне «шыв есөтерсе» сүтать, төрөслөме пыракансөне пиншер тенкә тыттарать. Кунсеренех 100—150 тенкә «тунма-майлаштарма» пултарнипе кәске вәхәтрах 18 пине хәһа укса пухать. Сак темисе хутчен те качча кайса тавраннә Манефа хай епле пурәнни сынчен сәпла каппайланать: «Пурәнма пөлес пулать. Еплә пәхатәп та... Хәшпөрисөм ман чухлө виссә ытла ес укси илсәсә, анчах хайсем ман чухлө тумланаймассә, ни есөсө-сийемсөсә. Ман хәһа перекет кассинче те пер 15 пине хәһа ыртать, килте пер виссә пине хәһа пур. Эпир, продавецөм, уксан илместпөр, сәпах та пуян». Акә аһа пурәнәсә вөсөм, пирән обществән, совет халәһән сәтәрсөсөм! Пирән вөсөмпе пурин те сине тарсак көрөшмөллө, тыта-тыта халәһ сүчө умне таратмалла. Анчах буфетра пите чөе те пултаракан спекулянтка сөсө сөчө питех те ухмах пек курәнәт. Пер енчен, Манефа тавар илекенсөне улталать, тепер енчен — вәл хай Лисичкин аллисөне лекет, лөшө вара хайхи «чипер Манефине» май таранах «ларатать». Акә Лисичкин аһа «сәмәл машина, платөсөм илсе паратәп, килкартине гараж тутаратәп, качча илетөп», — тет. Ватәлма пуслан Манефа хайнә сәһ-пичө илемлөх маринө пөлет, анчах Лисичкин хайне: «Халә эсә аптрамәстән, сав малти катәк шәһна ларттарсан, сан пек илемлө хөраәм төһинчө те пулмасть», — тенине те сисмөст. Жуликпа буфетчица сакан пек сүпөлтөтөсө кәласин пурнәсри логи-кәпа сахал сыханса тарать. Лайхәрах шуһашласа пәхсан, сакә паллә: Манефа образө вулакансөмшөн малтанах яр-сүсән курәнма пуслать. Саванпа та вәл халәһа 18 пин тенкә улталанине өнөмне те хөнтөрөх пулө.

Көске аслә Нина Ивановнә (директор арәмән) пөтөм шуһашө те хайнә хөрне валли «чипер те пуян, арәмөсөне пәхәһанак каччә-көрү тупасси». Вәл ниста та есөлөмөст, анчах сав тери «культураллә хөраәм». Уһаһа пурнәс идеалөсөм шайрәк, мөсөллө төһнчө пите пөчөк, укса тесөн тем тума та хатөр. Сак пушә чунлә хөраәмән пөтөм есө те «моднәй» платөсөм тәхәнса бульварсөнчө йәкәртатса сүрөсси кәна. Елөкхи пек мөсөллө-өбывателле пурәннан Нина Ивановнә чөлхи мән тери чухән, епле примитивлә кәласәвө! Пирән шутпа ку образ өнөмөллөхөх тухнә. Нина Ивановна, Манефа, Лисичкин тата Аркадий Петрович сәнарөсөне эпир тулаш енчен сөс куратпәр, мөншөн тесөн шалта, пушә скелөтсөм аһөчө, вөсөн нимөн те пытанма пултарайманни пирөншөн паллә. Вөсөне көрхи шәһасөмпе танлаштарма юрать. Анчах көрхи шәһасөм хайсөмөх

вилсө пөтөсөсә, а кивө төһчөрен юһа сыхсөмпе хытә көрөшмөллө. Пурнәсра вәл көрөшү вәйләрах, сивөчрөх, хирөсүллөрөх пулать — комедири вара вәл курәнмасть.

Совет халәһән пурнәсөнчө чи кирли, чи палли — кивви мар, сөһни пулса тарать. Сөһни, киввинчөн сәмәрәкрах пулин те, вәйләрах, вәл киввине сөһсөне пырать. Сакна сүтатса парасси — совет литературин төп задачи.

Малалла произведенири сәмәрәсөн образөсөне пәкса тухар. Люся — заводри инженер, директорән «шутсәр-шутсәр чипер хөрө». Авторсөм өнөтернө тарәх, сак сәмәрәк инженер Шупашкар хулинчи чи чипер хөр иккен. Артистсөмпе художниксөм те, кафе-ре пылак шыв сыпса ларнә чух, Люся сынчөн кәна сәмахласәсә, хулари мөнпур сынсем пәхса төлөнөсә. Анчах... сак сөпөс те сәпайлә хөр хайнә аһшө жуликпа сыхланса кайсан, аһа пулашас тесе нимөн те тумасть. Ку төлөшө Н. Айзманн «Алла ала сунә чух» комедири Шурән чөрө образне аса илме пулать. Шура пьесәри кирөсөсө сынсемпе вөсөне ситичөнөх сәпәсәт, вөсөн сәтәрлә есөсөне тарә шыв сөһне кәларать, сөһтерү патне ситет. Люся вара аһшөне үкөтлөһинчөн, салхуллә сөһнөһинчөн ытла малалла пер шит те каймасть. Айзманпа Пайраш чипер Люсяһа образне те чипер тавас тесе сәмах тарәшасәсә, сәпах та образ чипер пулса тухаймасть. Вулакансөмшөн ку сәһар асра юлмаллах пулайман. Савнине бульварта е садра тел пулас тесе, Люся хайнә амәһшө «штукатурнәй цехри пухәва каятәп» тесе сөсөтерме те үркенсөх каймасть. Сак төслөх вулакансөне малашне ку положительнәй герой сөһне асәрханарах пәһма хушать, уһаһа чиперлөхне төксөмөлетет.

Авторсөм Люсяһа Саша образөсөм урла совет сәмәрәсөсөн сөһнө, культураллә йәһисөне кәтартса парасшән пулнә. Анчах Айзманпа Пайраш хайсөн асталәхөпе сакна өнөтермөллө туса сөһтерөймөн. Пирөн шутпа, драматургсөм сак телөйлө сәмәрәсөне Лисичкин умөһчө имшөтерөх, хәһсәртарах туса кәтартнә. Шөл пулсан та, ку төрөс өнтө. Саша Лисичкина Сталинградра суд тунине курнә пулнә. Анчах драматургсөн ирөкөпе Сашәпа Люся ун сынчөн произведени тарөшөпөх шуһашласа кәна сүрөсәсә. Лисичкин жулика «такантарма», уһаһа кашкар тирлө маскине хывса илме никамән та вәй ситөст, пәшәлататса кәласөһпөх вәхәта сая ярасәсә. Люсяһа Сашән сав сәтәрсәсөнчөн, пуш парәппансөнчөн нумай сүлте тамалла, чылай вәйләрах та хәһлөрах пулмалла өнтө, анчах положительнәй геройсөм лөшсөне хирөсө нимөх те тәваймассәсә. Сак рольсөне темле опытлә артистсөм ыласан та нумаях сөкөһөмөн пулөччөс. Пөтөмөллөсө кәласан, положительнәй образсөм пурнәсри чән-чән чөрө сынсем пек тухман: өнөтерүллө мар, шупка та төксөм. Сак вәл — комедин чи пысәк ситменлөхө. Произведенири положительнәй герой, хирөсө вәһсөне сөһтерсө тата хайнә төрөслөхне кәтартса, сөһтерү патне ситөн кәна куракансөне интереслөтерме, култарма пултарать.

Авантюрист Лисичкин сынчөн сүрнә анекдот пьесара пысәк ыран йыһанать, сав вәхәтрах пьесара идеясөм хушшинчи хирөсү, вәйлә туйәмсөм хирө-хирөс төл

пулса тытәһни пачах та сук. Кайран тин, финалта, Лисичкин тухса вөсөтерсөн, пурте чышкисөне сөкөлесөх кашкәрасәсә, анчах сывәх чавсана сүртма сук. Отрицательнәй геройсөм кулса тарәхлама та, «пултаруллә есөмө» те, шүтлөме те пултарасәсә. Анчах положительнәй геройсөм кулма, шүтлөме пөлмөсәсә. Пирөн драматургсөн задачи — мөнпур ирсөрлөхө хәһлөлә пилтөсси, сүтә идеясөн никам сөһөһи вәһне, социализмла общөствән моральне усәһа кәтартса парса, аһа тата та сүлөрөх пусәма сөкөһөсси пулмалла.

Пьесара тата сәмәрәк рабочисөм Пөтәһа Вася пур. Вөсөм, пирөн шутпа, кирлөх те мар, мөншөн тесөн сюжетпа сахал сыхәнса тарәсәсә, Саша сөмөһчө пулашу антуражө кәна пулса тарәсәсә. Асәннә сәмәрәксөм сөсөна сөһне икә хутчөн перлө тухасәсә: малтан Сашәпа Люся юрату сынчөн кәласөһне, кайран — проект пирки тавлашөһне вәрттән итлөсө тарәсәсә. Положительнәй образсөм вәйләрах пулсан, тен, вөсөм комедин сатирәлла ансамбльне вәйләлатнә, илемлөтнө те пулөччөс. Совет сыннисөн лайхә туйәмөсөмпе пахаләхөсөне суйласа илсе, драматургсөн сав вәхәтрах пирөн сынсөне вөсөм мөһлө пулма тивөслө маринө те кәтартса памалла.

Кирөк мөһлө конфликтән никөсө те — төрлө характерсөм, төрлө шуһашсөм төл пулса хирө-хирөс көрөһини. Вәйлә конфликтә чи авалхи сынсем вут кәларас тесе вут чулне хурсә татәкөпе сәһнипе танлаштарма юрать. Анчах эпир пәхса тухакан пьесәри конфликтсөм вәһсәр, киввипө сөһни хушшинчө динамикәлла көрөшү сук, унти сынсем сахал үсөсәсә. В. Г. Белинский сатирәлла комөдисөм сынчөн сәпла каланә: «Под сатирөй надо разумеһө не невниное зубоскальство веселых остроумцев, а громы негодования, грозу духа, оскорбленного позором». «Чавса сывәх та — сүртма сук» комедири вәйлә сатира сук, сөһсөн тарәхласа, шүтлөсө кулли сөс. ырыссөн классикәлла драматургөй пилтөкөн, аһәплакан пафөсөпе мухтава тухнә, малта пыһа.

Асәннә комедири әһсәртран, хаварт та анекдотла пулса пыракан сөһитсөм сөһтөкөһлөх вара. Акә вөсөм: Манефа әһсәртран Лисичкинпа паллашнә, әһсәртран вәл кафе сәрасөһне сүхатнә, әһсәртран Нина Ивановнә яһти йәмәкө йөкрөш ача сүратса панә, Аркадий Петровичән пите хаварт Мускава тухса каймалла, пите хаварт «Пөбөдә» илме укса парасәсә. Лисичкин авантюрист өнөмө май сук сөсөтернисөм: улан-өсөтр (витөр курәнәкан, йәлтәртәкәһа пула, уһаһа пер сунатти хөп-хөрлө, тепри сип-симөс), Люсяһа, Манефаһа, рыбхоза сәмәл машинәсөм илсе паратәп тесе пакәлатни тата ыт. те.

«Куракан хай театрта спектакль курса ларинне пачах манса кайса, вәл хайне чән-чән пурнәсри сөһитсөне курса ларнәһа туйма кирлө», — тенө пьесәсөм сынчөн ырыссөн аслә драматургө А. Н. Островский. Аһа пулсан, совет драматургсөн умөһчө таракан төп требованисөнчөн пери — произведенири сәһарсөне өнөтерүллө, явлөнисөне пурнәсра пулса иртнө пек кәтартасси пулать.

Люсяһа мөһөһникне хатөрлөнөсәсә. Часах көтнө хәһасөм ситөс, сөтел хушшинө ырыһсә ларчөс. Черкисөне майлаштарчөс. Люся сывләхөһөн... аһаһа

черкисем пушах иккен!—«Коньяк аста? Аста мадера?»—тесе кашка-рать ашше. Туссем типе кашка-пах, ханасем ханаланаймасарах килесене салхуллан, пусесене чиксе саланащсе. Самрак херача та хайен еметленне куне саканпа вешленнешен нимен чухле те камалсарланмаре, куренмере имеш! Ку темле пурнашри чанлахпа па-чах та сыханса тамасть. Мёнле ёненмелле-ха пирен сакна, хисеп-ле авторсем! Буфетчица айсарт-ран кафе усине сухатна пирки, хваттере директорпа юнашарах пулна пулин те, эрехсене илсе килеймен иккен.

Челхе енчен пахсан, произведе-нире калтаксем сук теме май кил-мест. Хашпер вырансем вырасла-ран чавашла кушарна пек пулса тухна: «...касалхи херсем, ка-салхи наука» («халхи херсем, халхи наука» темелле). «Эпе са-махсене сил сине паракмастап». Пирен шутпа чавашсем: «эпе хам самахсене силпе вестерсе ямас-тап», тесе каласщсе. Тен, театрта пахса ларна чухне сак самахсен тирпейсерлехе туйансах каймасть пуле, анчах вулакансене камал-сарлантарать. Малалла паллашат-пар. «Хам ёмерте самай йыш-ши (!) пуласем курна». Мёнле пула-ши вал «самай йышши» пу-ла? Анланма йывар. Кун пек тес-

лехсем пьеса-ратах нумай. «Са-кан пек вахатра бульварта, аста сан канашлаву вара? Анчах сапах та кашт та пулин ларар енте, халех еске-сике (!) илсе килесщсе, сывахрах (!) паллашар-ха». Сак самах куписем мене пелтересщсе-ши тата? «Херех пилек пин пула укши пур»—те пулли херех пилек пин, те укши херех пилек пин тен-ке?—кирек те мёнле анлан. Кун-та «пула укши херех пилек пин пур!» тесе анланмалла енте. «Свердловскинче утильре еслерем». Чавашла «утильре еслерем, чаптар еслерем» темесщсе пуле. Тепер енчен, «Свердловскинче», «Московскинче» тесе каласши илемсер илтенет. Саванпа та «Свердловск-ра», «Мусав-ра» тещсе. «Чей есес те кайса шыва (мёнле шыв-ха вал «кайса шы-ва»?) керес е ваннайёненче саван-нас» («ваннайра саванас» тешен пуле авторсем). «Вёсем нимен те мар Атал (!) урла ишсе касас-щсе». Пьеса-ри геройсене сакан пек майа челхепе каластарни аванах мар. Паллах, драматургсем про-изведенири персонажсене кашни-нех уйрам челхепе каластарма тарашна, анчах вал шаблонла пулса тухна. «Да-с! Ант! Ват ами (!), интересно, просто (!) рабочий», тенипех персонажсене чере вай керте сук пуле. Вёсен

каласавенче уйрамлах пите са-хал: патрак та харах челхепе каласасщсе. Государствана сатар тавакан, сынсене улалакан, кес-се пиле этемсене «шайттан, прох-воста» темесерех чаваш челхинчи сатиралла самахсен вут-хемепе сунтарма пулат, кирле те. Халь-хи совет искусствин кулленхи пурнашран сулхерех тамалла. Пире социализма реализм меслечепе уса курса, пысак асталашпа сыр-на илемле произведенийсем кирле. Ку телешпе литература пахала-хешен, челхе культуришен проле-тарилле асла писатель А. М. Горь-кий пек еслемелле, керешмелле.

Пирен шутпа, «неушле-нивушле-нишуле, списать таващсе, чертить таващсе, звонить таващсе, всякай модасем, кирка» тата ытти саван пек самахсепе пьесана сулеле-мелле пулман. Таван челхене пел-мен е веренсе ситеймен чавашсем кана саппа палкасщсе. Эпир ушкан-па темисе хутчен вуласа тухсан та ак сак фразасен пелтерешне анланаймарамар: «Сул хысщан есес килет; суллан (!) херапам; ытла пер черкке есмесерех мёнле тата; эпе сире перле киле пар-хут (анланар енте!) синчех камал-ларам» тата ыт. те. Илемле лите-ратура, саван пекх драматур-гинче, сул-сап самахсем пулмал-ла мар. Пирен литераторсем ха-

лах валли сырасщсе, саванпа та произведенири кашни предложени, кашни самах халлах анланмалла пулмалла. Асанна пьеса-ра чаваш челхин грамматикине паханмасар, орфографи правилисене пасса сырнисем те сахал мар. Саванпа та Айзманпа Пайрашан ку коме-дие тепер хут пахса тухса, челхе телешенчен чылай якатмалла.

Пётёмешпе илсен, комедие юрахсар теме сук, унан аван ене-сем те пур. Анчах эпир ку ста-тыра пьесан ситменлехесене па-лартса, авторсене пулашас терё-мер.

Пирен чаваш драматургсем, этем чунен инженересем пулса, ессыннисем ыттиние тивестерекен, социализма пурнаса анлан, пур енчен те терес сунатса паракан произведенийсем сырасса шансах таратпар.

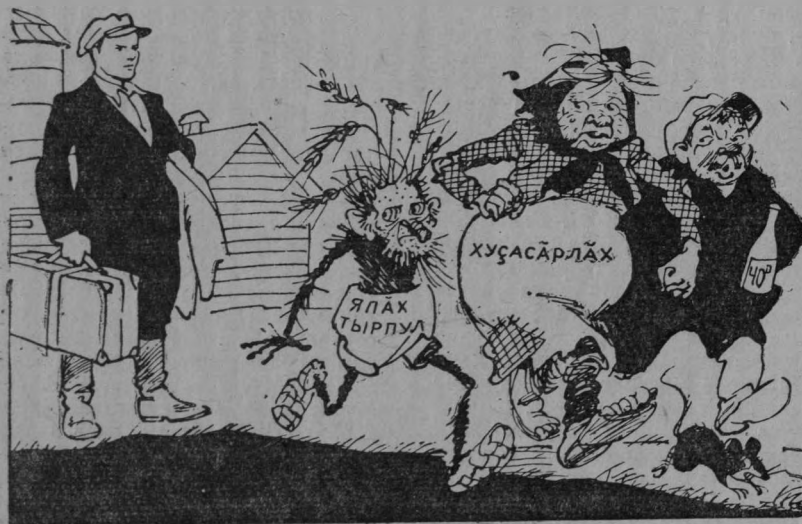
Совет литературы—пуян та мал-та пыракан, таран шухашла ли-тература, вал пурнаса терес ка-тартса парать. Коммунистсен пар-тийе, петем совет литературине ертсе пырса, чаваш литературине те аталанма терес сул катартса парать. Ку сул — содержанийе социализма, формице нацилле культура суле.

Анатолий АФАНАСЬЕВ.

СЁНЁ ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КИЛСЕН

Шупашкар районенчи Маленков ячёпе хисеп-ленекен колхоз председателе—тридцатитысячник И. Е. Евсеев еслеме пудласан, колхозри ессем нумай лайахланчс.

(Хафатсенчен.)

— Камшан мёнле, пире сак сёнё председатель пачах та килешмест.

Ю. Узбяков ўкерчёкё (ТАСС фотохроники).

ПИХТА ПУЛЕНКИ

Юнтару

Афанасий ЛУЖАНИН,

Удмурт поэч

Сакланна пихта пуленки темле
Хыр вуттипе перле камакана.
Вал кайса ўкне те айкинелле,
Сатартатма пуслана — чат кана:
— Сунатпа эпё, сулампах сунатпа!
Анчах ахаль вилменшён саванатпа:
Пахсамарччё, йалтах мана пула
Камакара кавар, херу пулать...

Йалт петре енте хыр вутти сунса,
Яшка та писре шёл кавар синче.
Пер пихта сес выртать печчен
макарланса
Аякки сес ун кайна хуралса.

Савах хай сатартатна, тетёмленё,
Повар чунне йалахтарса ситерне.
Хуши вара хыр вуттине мухтарё,
Вутпусине каларё: — Ситё, чаран!
Хыпкчпала хестерчё те ана
Кайса пахрахре пысак лахана.

Хашперисем ырмасар кашкарасщсе:
Есре эпир сунатпар черепе.
Вёсем сак пуленке пек куранасщсе,
Куса ялан хупласщсе тетёмпе.

СЁРПУ СТАНЦИНЧЕ

Сёрпу чугун сул станцинче пассажирсене камма нименле условисем те сук. Буфетра пуша ешексем сес выран йышанасщсе.

— Курка пар-ха?.. Эй, ёсер-и? Чунам кантар переххут...

ЯЛАВ № 11 (119)

НОВАРЬ — 1955

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЧУВАШИИ
ИЗДАТЕЛЬ: ЧУВАШСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО.

Редколлегия: М. Романов (отв. редактор), В. Алагер, А. Артемьев, В. Долгов, И. Тукташ, Я. Ухсай, С. Шавли.

Рукописи не возвращаются.

Тех. оформление И. Григорьева.

НТ 10550. Подписано к печати 10. XII. 1955 г. Объем 6,165 п. л.

Заказ 3280. Тираж 6950 экз. Цена 2 рубля.

Адрес редакции: Чувашская АССР, г. Чебоксары, ул. Карла Маркса, дом № 1. Телеф. № 8—36.

Типография № 1 Министерства культуры Чувашской АССР

ХАСТАРЛАЌ САМРАЌСЕМ

А Марш темпем Хастарейн Печен

ху хә - бел ку - лать, сәм - лет вәл кә - мә - ла, а - шә.

тәтә, су - та - тәтә вәл мән - пир та - вә -

но. сәр - шыв су - не пәхсан тун са - ба -

нәтә я - лан, тә - ре - ре сә - ба ю - ра - зы.

нәтә, шә - ра - нәтә 2. Хас - на

Ф. Лукин музыка.

П. Хусанкай сәвви.

1. Сурхи хәвел кулатъ,
Сәклет вәл кәмәла.
Ашәтәтә, сүтәтәтә вәл мәнпур таврана.
Сәршыв сине пәхсан
Чәре савәнәтә ялан,
Чәрере сәвә-юрә янратъ.
2. Хастарлаҫ самраҫсем,
Хәюллә паттәрсем,
Аслә сул усса пачә пире самана.
Пуялатар сәре,
Куш пек сыхлар мире,
Саләсса илиние парар мар тәшмана.
3. Тәван сәршывәмәр,
Ялан әс сыхә тәр!
Пирән шухәш, кун-сул санпала яланах.
Әс хушние тума,
Пәр саншән кар тәма
Туша тунә эпир сан таса ялавна.

АСЛА УЯВ КУНӘ

И. Степанов музыка.

Н. Евстафьев сәвви.

2. Капанран пушаннә
Иҫтемсем сінчен,
Калчапа хупланнә
Анлә хирсенчен
Урама утатпәр—
Аслә уява,
Пәләте йәтатпәр
Хәрлә ялава.
3. Кунә янкәр уса,
Кән-кавак инсет.
Есрә тунә үсәм
Кәмәла сәклет.
Емәр асәнмаләх
Хай вайне пәхма
Сәнтерүсә халәх
Тухнә урама.

Марш темпем

сә нә стройкәм йәмәлә пурә-сен сүн

-чен ан-тә мәр пәр йәмә-лән

сак у - ас сит-сен, шав-йә та мәр

-мәс - лә са-бә-ри цех-рәк

түрә-мәр ха-бә-йә ю-рә-нә пә-ян

1956 ÇУЛШАН „ЯЛАВ“ ЖУРНАЛПА

„ТАВАН АТӐЛ“ АЛМАНАХА сырӑнса илӗр!

„Ялав“ журналта чӑваш совет писателӗсен
ӗненӗ произведенийӗсем — калавсемпе очерксем,
пьесӑсем, сӑвӑсемпе поэмӑсем, публицистикӑ-
ла статьясем, критикапа библиографи тата
искусство ыйтӑвӗсемпе сырӑн статьясем пи-
четленеҫҫӗ.

Х А Н Ё:

Çулталӑка — 24 тенкӗ.
Ултӑ уйӑха — 12 тенкӗ.
Виҫӗ уйӑха — 6 тенкӗ.
Уйрӑм номерӗ — 2 тенкӗ.

„Таван Атӑл“ альманахра чӑваш совет пи-
сателӗсен ӗненӗ произведенийӗсем — романсем,
повеҫсем, калавсемпе пьесӑсем, сӑвӑсемпе
поэмӑсем, критикапа библиографи, публицисти-
ка, чӑваш халӑх историйӗ, чӗлхе тата иску-
ство ыйтӑвӗсемпе сырӑн статьясем пичетле-
неҫҫӗ.

Х А Н Ё:

Çулталӑка — 18 тенкӗ.
Ултӑ уйӑха — 9 тенкӗ.
Уйрӑм номерӗ — 3 тенкӗ.

„Ялав“ журналпа „Таван Атӑл“ альманаха
„СОЮЗПЕЧАТЬ“ уйрӑмӗсенче, ҫавӑн пекех пись-
моносецсемпе хаҫат-журналсем сарас тӗлӗнӗпе ӗҫ-
леме уйӑрӑн сынсем патӗнче сырӑнса илме пулат.

Чӑваш республики тулашӗнче пурӑнакансене
„Ялав“ журналпа „Таван Атӑл“ альманаха сырӑн-
ма укҫа ҫак адреспа ямалла:

Чувашская АССР, г. Чебоксары,
Дом связи, „Союзпечать“.

